

TREBALL DE RECERCA

Ins. Manuel Carrasco i Formiguera

Judici a la Rugalla *una bruixa de la Vall Fosca, s. XVI*

Autora: Emma Castro Castelló

Tutora: Carme Solsona

curs 19-20

RESUMEN

En el siglo XVI, en el Pirineo, se propagaron una serie de rumores por la Vall Fosca que acusaban a ciertas personas de ser brujas y brujos. Estas acusaciones son el origen de los juicios que se realizarán en Mont-ros y Sort entre los meses de octubre de 1458 y enero de 1549. El trabajo de investigación que presento se centra en este hecho y se estructura en dos partes.

Empieza con una parte teórica que incluye: qué se entiende por brujería, cuestiones legislativas y concepto e iconografía de la bruja.

Y continúa con una parte práctica en la que he dedicado especial atención al proceso judicial de dos de los personajes juzgados, Margarida Rugall y Pere de l'Hereu. A partir de estas dos figuras contrastaré sus acusaciones y juicios, y compararé los tratos que recibían hombres y mujeres por separado.

Palabras clave: bruja, brujería, Inquisición, Margarida Rugall, venenos

ABSTRACT

In the sixteenth century, in the Pyrenees, different rumors appeared about certain people being witches or sorceress scattered in the Vall Fosca. These accusations are the origin of the judgements in Mont-ros and Sort between October 1548 and January 1549. The research work that I present will focus on this fact and I have structured it in two parts.

It starts with a theoretical part that includes: what is meant by witchcraft, legislative issues and the concept and iconography of the witch.

Then a practical part in which I have devoted special attention to the process of two characters judged: Margarida Rugall and Pere de l'Hereu. I will compare the accusations and judgements, and also the treatments that men and women received separately at that time.

Keywords: witch, witchcraft, Inquisition, Margarida Rugall, poison

Taula de continguts

PART TEÒRICA

EL CRIM DE LA BRUIXERIA

INTRODUCCIÓ	5
HISTORIOGRAFIA DE LA BRUIXERIA (Europa-Catalunya)	8
BASES DE LA PERSECUCIÓ DE LA BRUIXERIA	9
LA CACERA DE BRUIXES A EUROPA I CATALUNYA	12
ETAPES DE LA CACERA DE BRUIXES A CATALUNYA	18
LA BRUIXERIA, UN DELICTE JUTJAT I PENAT	23
PROCÉS JUDICIAL CONTRA LES BRUIXES	27
MARC LEGAL I JURÍDIC	27
FASES DEL PROCÉS JUDICIAL	28
L'ÚS DE LA TORTURA	32
EL PAPER DE LA INQUISICIÓ EN LA CACERA DE BRUIXES	33

LES BRUIXES I LA BRUIXERIA

QUI EREN LES BRUIXES?	41
CONCEPTE I ICONOGRAFIA DE BRUIXA	41
LES ACCIONS MALÈFIQUES	51
1. El mal donat	51
2. El diabolisme	56
CREACIÓ DE LA BRUIXA	63
INDICADORS I DETECTORS DE BRUIXES	64

PART PRÀCTICA

JUDICI A LA RUGALLA. Una bruixa de la Vall Fosca. s.XVI

LA FONT I L'AUTOR	70
EL CONTEXT	72
Context geogràfic	72
Context històric	74
MARGARIDA RUGALL ES PRESENTA	77

EL JUDICI: QUI ÉS QUI? _____	84
EL JUDICI A MARGARIDA RUGALL: PAS A PAS _____	94
ANÀLISI COMPARTIVA DEL PROCÉS JUDICIAL A MARGARIDA RUGALL i A PERE DE L'HEREU _____	110
Procés judicial a Margarida Rugall _____	110
Pere de l'Hereu _____	116
CONCLUSIONS _____	119
FONTS CONSULTADES _____	125
☐ FONT ARXIVÍSTICA _____	126
☐ BIBLIOGRAFIA _____	126
☐ WEBGRAFIA _____	129
☐ Diccionaris en línia _____	129
ANNEX _____	130

EL CRIM DE BRUIXERIA

Creació i persecució

INTRODUCCIÓ

A l'octubre de 1548, cinc persones de la Vall Fosca van ser detingudes acusades de bruixeria. Encara que jo no coneixia aquest fet, el que sí és cert és que he anat sovint per allà i que el meu pare m'explicava històries de bruixes quan hi érem. Aleshores, jo l'escoltava embadalida perquè la bruixeria és un tema que atreu i més si te l'expliquen a la Vall Fosca, una zona de nom suggeridor i misteriós...

Al moment d'escollir el tema del meu treball de recerca, un dels que em va venir al cap va ser el de la bruixeria tot recordant les històries que el pare m'explicava. I així, buscant informació, per saber si tindria suficients fonts amb les que treballar em vaig trobar amb una referència al llibre de Pau Castell i Granados *Un judici a la terra dels bruixots*. Aprofitant una altra estada a la zona, em vaig comprar el llibre al Museu de la Central Hidroelèctrica de Capdella.

Em vaig sentir atreta per la història que explicava i em van venir una sèrie de preguntes al cap. Aquest judici va ser un fet puntual o n'hi havia hagut a altres llocs? Quin era l'origen real de les acusacions? Per què sempre es parla de bruixes i no tant de bruixots? L'elaboració d'aquest treball de recerca m'ha donat la oportunitat d'aprofundir en aquest tema i l'anàlisi de la font m'ha permès conèixer les acusacions per bruixeria que es van fer en els judicis de la Vall Fosca al segle XVI i quines sentències es van aplicar; saber si les acusacions variaven segons el sexe de l'acusat/da: bruixot o bruixa. I, en definitiva, saber perquè les dones eren acusades de bruixeria.

L'objectiu d'aquest treball de recerca doncs, té, finalment una triple funció:

- Comprovar si les acusacions fetes, durant el judici o a les sentències finals, eren justes o no.
- Analitzar de què se les acusava realment i, alhora, contrastar si hi havia alguna diferència entre homes i dones.
- Examinar com eren tractades les dones en els judicis en relació amb els homes.

Com ja he dit abans el llibre de Pau Castell m'ha servit de font principal.

Per poder entendre i saber més del context he llegit historiadors de referència en el món de la bruixeria catalana i el paper de la dona en la història: Cels Gomis, Agustí Alcoberro, Teresa Vinyoles i Antoni Pladevall. Tanmateix, a l'abril d'aquest any vaig visitar l'exposició que es feia al Pont de Suert *Se'n parlave... i n'hi havie* comissionada pel mateix Pau Castell, qui ha esdevingut un gran especialista en la matèria.

Com la lectura del text de la transcripció del judici no ha estat fàcil, sovint he hagut de consultar diferents diccionaris: Diccionari Invers de la Llengua Catalana (DILC), Diccionari Institut d'Estudis Catalans (DIEC), Diccionari Català-Valencià-Balear (DCVB) i Diccionari Llengua Catalana, Enciclopèdia Catalana (GDLC). I, sobretot, m'ha estat de gran utilitat l'aplicació *Ribagorca.cat* (Diccionari Ribagorça Parla) que, com diu a la seva pàgina d'inici, és: *el diccionari de la parla ribagorçana no vol, ni pot, ser un diccionari normatiu, sinó un diccionari dedicat a dignificar els mots ribagorçans tot indicant, això sí, si són o no formes normatives.*

També trobo important remarcar en aquesta introducció el perquè de la decisió de col·locar el glossari de la part pràctica al marge dret de les pàgines. Més que per raons estètiques és per comoditat, ja que d'aquesta manera el lector tindrà més a l'abast tot aquell vocabulari que desconegui i/o possibles aclariments. El mateix criteri de practicitat l'he seguit en la part teòrica, aquí, però, he indicat el significat dels mots a peu de pàgina.

Respecte el contingut del meu treball de recerca, m'he volgut centrar especialment en un únic procés dels quatre plantejats, el judici a Margarida Rugall, dona vídua, cansada de fugir per la seva fama de bruixa, que serà jutjada per bruixeria en un judici iniciat el mes d'octubre de 1548 al castell de Mont-ros, i acabat el gener de 1549, al castell de Sort.

Així doncs, el meu treball està estructurat de la següent manera:

Primerament, una part teòrica on s'exposen tots aquells motius que van provocar un profund odi cap a les bruixes del segle XVI, les bases legislatives,

el funcionament dels judicis d'aquella època i la imatge que es tenia de les bruixes.

Segonament, una part pràctica on s'engloba l'anàlisi detallat del judici a Margarida. Aquest apartat del treball també comprèn les relacions dels protagonistes i d'altres personatges implicats, i la comparació dels judicis (acusacions i sentències) a Margarida Rugall i a Pere de l'Hereu.

Finalment, perquè Margarida ens resulti un personatge més proper, i entenguem millor la seva història, he optat perquè sigui ella mateixa qui ens expliqui què li va passar.

La font treballada i les fonts consultades contenen moltes dades que he pogut organitzar i analitzar, a l'hora d'elaborar les meves conclusions, gràcies a l'ús de fulls de càlcul i taules dinàmiques.

HISTORIOGRAFIA DE LA BRUIXERIA (Europa-Catalunya)

A Europa, des del segle XIX, s'han fet moltes interpretacions del que va representar el fenomen de la bruixeria i la seva persecució i repressió. Però serà al 1970, amb els treballs de Cohn i Kieckhafer, quan es començarà a fer un estudi profund i rigorós partint de les fonts primàries.

En l'actualitat, per poder fer una interpretació global es mira d'analitzar, per un costat, com va aparèixer i com es va consolidar, a la Baixa Edat Mitjana, la creença en la secta de les bruixes; i, per un altre costat, com es va perseguir i reprimir el fenomen de la bruixeria. Els resultats dels darrers estudis estan recollits en l'obra de Golden (2006) i Leback (2013)¹.

A Catalunya, l'anàlisi del fenomen s'inicià, a mitjans del segle XIX, amb l'estudi de les persecucions realitzades al Rosselló i la Plana de Vic, fet per Víctor Balaguer i Josep Masfarrer², respectivament.

Els treballs posteriors d'homes com Cels Gomis, Josep M. Batista i Roca, Ramon Violant i Simorra i Joan Amades, es referiran, majoritàriament, a la bruixeria en la cultura popular catalana.

Serà al 1974, amb l'estudi d'Antoni Pladevall³, quan es plantejarà l'anàlisi de la bruixeria, i la seva persecució a Catalunya, d'una altra manera: contextualitzant, comentant i editant, parcialment, les font primàries.

En l'actualitat, els treballs d'Agustí Alcoberro i Pau Castell ens mostren un anàlisi conjunt sobre les motivacions, la mecànica i l'evolució de la cacera de bruixes a Catalunya durant els segles XV-XVII.

---

¹ GOLDEN, Richard M. (ed), *Encyclopedia of Witchcraft The Western Tradition*, sta. Bàrbara, ABC-Clio, 2006 ; Brian P. LEBACK (ed), *The Oxford Handbook of Witchcraft in Early Modern Europe and Colonial America*, Oxford, Oxford University Press, 2013.

² BALAGUER, Víctor *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, vol IV, Barcelona, Salvador Manero, 1863, p.267-268 ; Josep MASFARRER, "Una bruixa en la cambra del turment", *la Renaixença*, vol III, núm. 4 (agost 1878) p.188-193.

³ *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII*, Barcelona: [Impremta Subirana], 1974.

BASES DE LA PERSECUCIÓ DE LA BRUIXERIA

Il·lustració 1: Mapa d'Europa, dibuix ca 1595. Abraham Ortelius

A Europa, el segle XVI és un moment de canvis polítics i religiosos: per un costat, la monarquia absolutista s'està consolidant, i, per un altre, la unitat religiosa s'està trencant amb l'aparició de moviments protestants com el luteranisme i el calvinisme.

L'Estat i l'Església necessiten, més que mai, controlar i disciplinar els seus súbdits, els seus creients. Aquest fet de disciplinar i controlar s'exercirà establint una sèrie de normes i/o pactes de conducta i definint uns dogmes, que s'hauran de difondre. Tanmateix, s'haurà de controlar la població i prohibir/castigar el que surt de norma, el que surt de dogma.

Il·lustració 2: Europa al s.XVI

Il·lustració 3: moviments religiosos a l'Europa s.XVI

Cal tenir súbdits obedients, coneixedors i complidors de les normes. Cal tenir creients obedients, coneixedors i seguidors dels dogmes. Davant d'una mateixa necessitat, les idees de l'Estat i l'Església s'uneixen arribant a la *confessionalitat*⁴.

Cada confessió religiosa marca els seus propis dogmes i pautes de conducta per diferenciar-ne d'altres confessions. El monarca absolut se n'aprofitarà fent que la seva confessió religiosa sigui la dels seus súbdits⁵, s'estarà amb ell o contra ell i no es tolerarà la dissidència. El nivell de tolerància envers el que és diferent serà zero, i el nivell de repressió serà màxim.

En el moment històric que ens ocupa, Catalunya estava sota el poder de Felip II. Al ser catòlic, el seu regne havia de ser catòlic, és a dir, els seus súbdits havien de seguir els dogmes que s'establien en el Concili de Trento (1561-1563).

Felip II, amb lleis i guerres, lluitarà contra tot el que és diferent al catolicisme. En aquest període, a Catalunya es viuran, no només les guerres del rei sinó també les guerres entre senyors, invasions franceses (Rosselló, Vall d'Aran, Vall Ferrera, Cerdanya i Pallars) i incursions de gascons i foixencs.

Il·lustració 2: retrat de Felip II, oli realitzat per Tiziano al 1550-1551

Paral·lelament, ens trobem en una Catalunya que està experimentant un fort creixement demogràfic. Entre 1515 i 1626 la població passa de 300.000 habitants a 475.000 habitants: es produeixen més naixements i es rep un gruix important d'immigrants, sobretot occitans. Vicente Moreno Cullell escriu a la revista *Sàpiens*⁶:

“...Els principals motius que van portar aquesta població a emigrar van ser la sobrepoblació crònica dels Pirineus i el Migdia francesos, on es donava una gran desproporció entre la densitat demogràfica i els

⁴ DILC: Adhesió pública i oficial d'una institució o àdhuc d'un estat a una confessió religiosa.

⁵ Principi de *Cuius regió eius religio*

⁶ MORENO CULLELL, V.: *La immigració francesa a Catalunya en els segles XVI i XVII. En:*

<http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2012/06/17/la-immigracio-francesa-a-catalunya-en-els-segles-xvi-i-xvii/>

recursos per a la subsistència; i els efectes derivats de les Guerres de Religió a França (1560-1599), on la rivalitat político-religiosa entre catòlics i protestants va prendre un caràcter de guerra civil que forçaria la població a emigrar.

D'entre els factors d'atracció que Catalunya ofería per a la immigració francesa cal destacar la crisi demogràfica de la baixa edat mitjana que havia convertit el Principat en un immens mercat d'oferta laboral a omplir en plena recuperació econòmica. Igualment, la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486) va permetre que s'ampliessin les possibilitats laborals en el món agrari, mentre que l'arribada de l'or i la plata americans van derivar en un increment dels salaris. Òbviament, l'afinitat lingüística i els lligams històrics entre la Corona d'Aragó i Occitània també van ser decisius a l'hora d'entendre les migracions. És a dir, Catalunya vivia una situació de despoblament i presentava les condicions òptimes per a rebre els corrents migratoris....”

Però a més gent, més gana perquè, malgrat les transformacions que s'estan donant al món agrari (introducció de nous conreus i retrocés del guaret), es donen diferents crisis de subsistència degudes, sobretot, a períodes recurrents de sequeres i aiguats (propis del clima mediterrani).

No cal dir que les malalties i les epidèmies també estan a l'ordre del dia en un moment de pocs coneixements mèdics per fer-hi front, i un fort grau de superstició entre la població.

El malestar social és inevitable davant la pressió popular, les guerres, les epidèmies, la fam.

Així, ens trobem en un període de forta intolerància religiosa que reprimeix durament a tot aquell que és diferent, que actua fora de la norma i que, davant el malestar social ocasionat per les epidèmies, les fams... necessita trobar un culpable. Tenim tots els ingredients per acusar, perseguir, jutjar i condemnar a les “bruixes”.

LA CACERA DE BRUIXES A EUROPA I CATALUNYA

Al segle XV es defineix un nou crim, producte de l'acumulació de tradicions i la persecució d'heretgia: "el crim de la bruixeria".

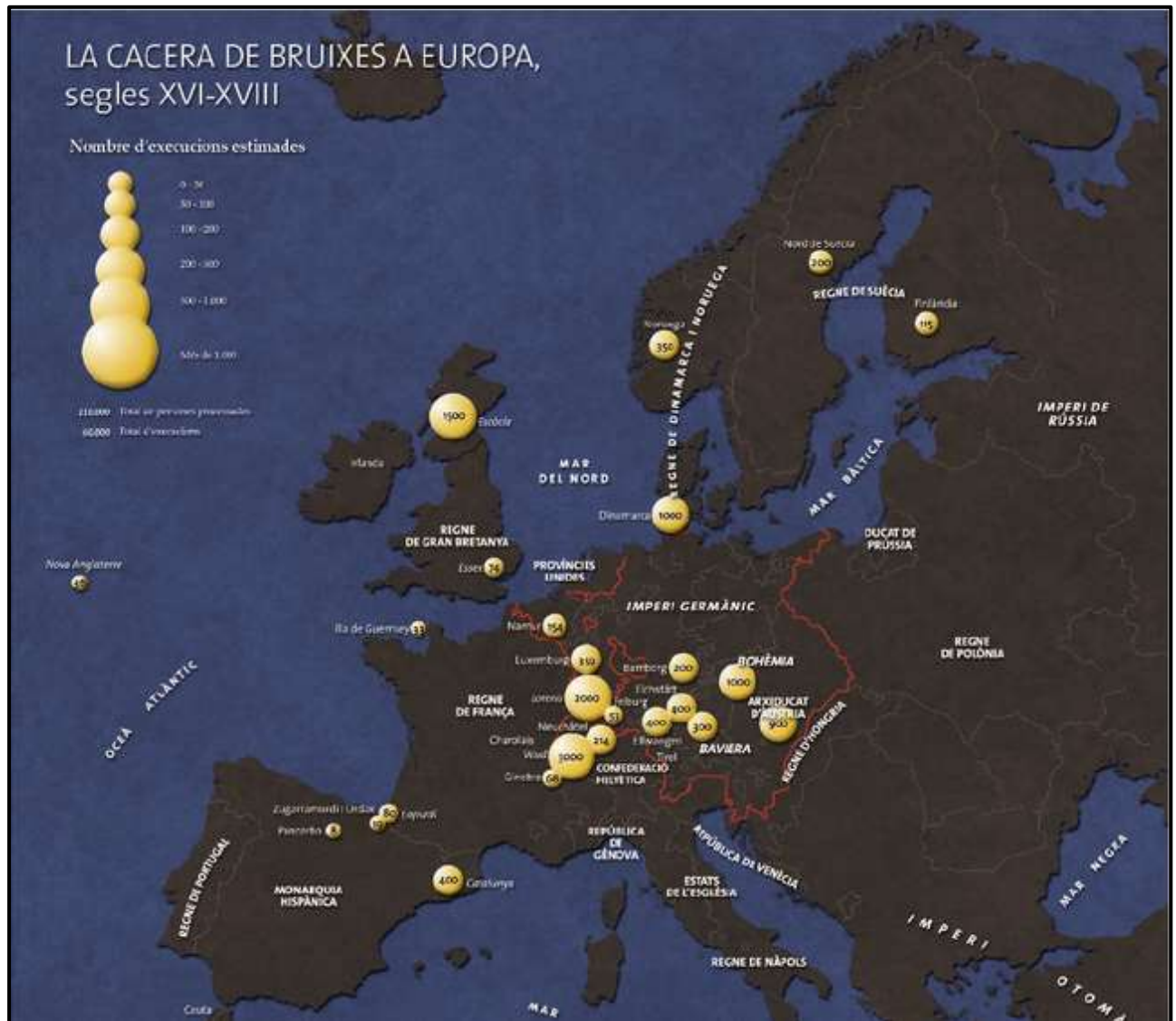
Es creu que totes les desgràcies que afecten a la societat (fam, epidèmies, mortalitat infantil...) són causades per un grup de dones i homes que es troben de nits per jurar fidelitat al dimoni, per renegar de la fe i per realitzar diferents rituals. Aquestes persones, amb mitjans malèfics com els verins i els conjurs, es dediquen a fer mal a persones, animals i conreus (*la por del complot diabòlic*). Quan això succeeix, la gent s'adreça a les autoritats perquè busquin els culpables, els jutgin i castiguin.

En un moment d'histèria col·lectiva, comença, al segle XV, *La cacera de bruixes*. La persecució durarà més de 300 anys (entre 1450 i 1750).

Inicialment, es tractarà de fets esporàdics localitzats en la zona compresa entre Barcelona, Basilea i Milà (zona de la Provença francesa i Catalunya, zona dels Alps suïssos i zona del nord i centre d'Itàlia). Des d'aquest espai s'anirà escampant per tot arreu en forma, més o menys, de cercles concèntrics; i acabarà sent una caça sistemàtica per tota Europa durant els segles XVII i XVIII: es parla de 110.000 persones processades i més de 60.000 execucions.

Il·lustració 5: Diferents focus on va néixer la cacera de bruixes, per Pau Castell

Il·lustració 6: La cacera de bruixes a Europa s. XVI-XVIII ©MHC (Víctor Hurtado.La Talaia-Ignasi Cristià)

La publicació del manual inquisitorial *Maleus maleficarum* (el Martell de les bruixes), i el nombre de còpies fetes gràcies a la impremta, va ajudar molt a que la cacera passés, primer, cap a Alemanya, Països Baixos i Anglaterra, i després cap a Polònia, centre i nord d'Europa.

La cacera més intensa va tenir lloc durant l'època d'intolerància religiosa (Reforma i Contrareforma), la crisi del segle XVII (econòmica, demogràfica i social) i la coneguda com "petita glaciació", època de canvi climàtic que va provocar una disminució dels nivells de producció i productivitat agrària. No és d'estranyar que, en aquest context, es busqués un culpable a tanta desgràcia... La febre persecutòria va fer que, per exemple, als judicis de Würzburg es jutgessin a més de 300 nens de tres i quatre anys, que a Bordeus el jutge

Lancre fes cremar a més de 80 persones, que a Anglaterra el caçador de bruixes Matthew Hopkins enviés a la mort a 200 persones, que a la península escandinava es portessin a la foguera a 300 persones...

Per Agustí Alcoberro, la cacera de bruixes va ser *un fet intermitent i deslocalitzat... un cúmul de casos locals que s'alimentaven mútuament i que se succeïren en el temps...*⁷

A Europa, parlant a nivell general, es poden identificar dues grans etapes en aquesta cacera de bruixes, separades per un període de *calma* (1520-1580) protagonitzat per una recuperació econòmica i demogràfica:

- 1) Primera onada repressiva, a mitjans del s. XV i principis del s. SXVI, moment de gran conflictivitat social per la crisi baix medieval i les revoltes pageses.
- 2) Segona onada repressiva, s. XVI i s. XVII, coincidint amb la reedició d'antics tractats sobre bruixeria i la publicació de nous textos escrits per jutges on es descriuen les experiències dels judicis realitzats⁸, tot això en un moment econòmic difícil perquè la producció econòmica s'havia reduït i estava tenint lloc un *petit canvi climàtic*.

La cacera no només es va intensificar sinó que es va professionalitzar amb l'aparició de figures com:

- els *caçadors de bruixes*, (els "endevinaires"): homes contractats pels ajuntaments, universitats... que podien distingir les bruixes de la resta de les dones; i
- jutges i notaris que, a preu fix per bruixa executada, s'encarregaven de la cacera en una zona determinada. Així, per exemple, el 5 d'agost de 1637 els cònsols de Castellbò van signar un contracte amb el governador de Castellbò pel qual aquest, a canvi de 25 lliures barceloneses a pagar cada cònsol, es comprometia a agafar, jutjar i executar a totes les bruixes i metzineres de la vall.

---

⁷ ALCOBERRO, Agustí article "La cacera de bruixes a Europa" a *Per bruixa i metzineria*, pàg 108

⁸ *Demonolatreiae*, de Nicholas Remy (1595), *Discours de sorcières*, d'Henri Boguet (1610) i *Tableau de l'inconsistance des mauvais anges et démons*, de Pierre Lancre (1613)

Ja al segle XVIII, intel·lectuals europeus com el noble Scipione Maffei, Montesquieu i Voltaire, van afirmar que les bruixes no existien i que creure en elles i els seus actes no era més que simple superstició medieval, i que només el fanatisme i els judicis irregulars havien arrancat unes confessions que, de cap manera podien ser certes. La cacera de bruixes havia resultat un frau promogut per la ignorància i l'obscurantisme.

Respecte Catalunya, la gran cacera es va produir entre els anys 1616 i 1622, arran, sobretot, dels grans aiguats de novembre de 1617 ("lo any del diluvi"). La zona afectada va ser la dels comtats de Rosselló i Cerdanya, i les comarques centrals i occidentals. Segons l'historiador Joan Reglà, en aquest període, a Catalunya més de 400 persones van ser executades per bruixes.

Abans, però, hi havia hagut altres moments de persecució com el que es van donar al sud de Catalunya entre els anys 1548 i 1549 i en el que el paper del caçador de bruixes, Joan Malet⁹, va ser fonamental.

La fi de la cacera de bruixes a Catalunya es va produir entre els anys 1621 i 1622 quan la majoria dels bisbes catalans van decidir aturar la repressió després que el jesuïta, Pere Gil¹⁰, enviés al lloctinent, duc d'Albuquerque, un memorial en el que es pronunciava contra aquesta persecució irracional, denunciant els abusos comesos en els processos.

En el seu memorial destaquen frases com:

"...que se proceda con grande cautela y madurez en respeto de las buxas, porque se presume, y casi es cierto, que algunas d'ellas son inocentes; y si ay de culpables, como son ciegas y engañadas del demonio por su daño y predicción d'ellas, las más o muchas de ellas no merecen de muerte..."

"...Con espantos y amenazas les hazen dezir algunos juezes y notarios y ministros de justícia lo que no es verdad ni ellas ni otras an

---

⁹ALCOBERRO, Agustí. Vida i mort de Joan Malet, el primer caçador de bruixes de Catalunya. En: <https://www.sapiens.cat/temes/personatges/joan-malet-el-primer-cacador-de-bruixes-de-catalunya_200540_102.html>

¹⁰ GIL I ESTALELLA, Pere (1555 i 1622) va ser un jesuïta ben considerat i important rector del Col·legi de Betlem de Barcelona i del de Montsion de Palma, pare provincial de la província d'Aragó de la Companyia, confessor de diversos bisbes de Barcelona i lloctinents i qualificador de la Inquisició de Barcelona.

echo (...). en darles tortura, confiessan de si y de otras lo que no es verdad por miedo y dolor de los tormentos, y por sus confessions les dan sentencia de muerte...”

“...Porque como son pobres, desamparadas, cortas de juicio, ignorantes en la fe y religión christiana y observancia de los mandamientos, ninguno aboga por ellas...”

Aquesta persecució indiscriminada va acabar a Catalunya abans que a la resta d'Europa; no podem oblidar, però, que va ser a Catalunya on es va redactar la primera llei, al 1424, contra el crim de bruixeria: les Ordinacions de les Valls d'Àneu.

Aquestes lleis recollien la norma escrita i no escrita que hi havia a la zona, i deixaven sense valor la normativa civil i religiosa per tal d'augmentar el poder del comte de Pallars, Arnau Roger IV. A més de contemplar delictes com l'adulteri i el robatori, regulaven el delicte de bruixeria. Si calia regular-ho volia dir que era un delicte freqüent i greu...

Com la Vall d'Àneu sia dotada de tant alt privilegi, que així lo espiritual com lo temporal se regisca amb costums escrites e no escrites, foragitant tot dret civil o canònic sinó de defalliment de costums e haja llibertat o franc arbitri de fer e ordonar ensems amb lo senyor comte costums novelament, les quals son hagudes per llei en la dita Vall, e les que ja són escrites e no escrites corregir, interpretar, ajustar o del tot revocar; e com en la dita Vall s'hagin comesos crims molt enormes de envers Déu e la dita Vall, çò és que van de nit ab les bruixes al boc de Biterna e aquell prenen per senyor, fent-li homenatge, renegant lo nom de Déu, anant de nit, llevant los infants petits del costat de llurs mares, e aquells maten, donen gatirrons o buxols, donen metzines en diverses maneres, segons de tots aquests crims apar per processos i confessions pròpies dels delats; perquè volens provehir a la tant gran enormitat dels dits crims, lo molt egregii e magnífich senyor n'Arnau Roger, per la gràcia de Déu compte de Payllars, féu convocar e ajustar vista general en lo castel de València de la dita vall; e [...] hagut consell i deliberació ab lo dit senyor comte, ordonaren e fan costums o capítols en la forma següent:

Primerament establím e ordenam: si d'aquí avant serà trobat que hom o fembra de la dita Vall vaja amb les bruixes de nit al boc de Biterna e

aquell farà homenatge, prenent-lo per senyor, renegant lo nom de Déu, e noresmenys que pomarà o matarà infants petits de nit o de dia, e darà gatirrons o buxols, e així mateix darà metzines, que tal hom o fembra qui semblants delictes cometrà perda lo cos. E tots sos béns, així setis com moble, sien confiscats al senyor...

En aquest llei, a les bruixes se'ls hi atribuïen diferents fets.

1. Anar a reunions al Boc de Biterna (França) per renegar de Déu i retre homenatge al boc.
2. Agafar nens i matar-los.
3. Provocar *gatirrons* o *bruxols*¹¹ i donar metzines.
4. Fer *lligaments*¹².

Eren delictes molt greus perquè implicaven rebel·lar-se al senyor feudal (es ret homenatge a un “altre senyor”, el diable) i frenar el desenvolupament econòmic al reduir el nombre de membres de la societat (mort d'infants i fre a la reproducció).

Les penes establertes van ser molt dures:

- Tallar la meitat de la llengua i el desterrament en el cas del “lligaments”.
- Pena de mort i confiscació de béns pels altres tres primers casos.

“...lo cas sie executat en aquesta manera: ser donada per la dita corte que perda cors e bens que lo detat sie mes en una sarria be ligat, enapres la dita sarria sie ligada a la coha de una bestina e sia stiraçat al loc hon sia mes al foch e del seu cors feta polsera...”

El 8 de gener de 1767, a St. Feliu de Sasserra (Lluçanès) es va fer l'última execució d'una bruixa a Catalunya. La Maria Pujol, anomenada La Napa, va ser penjada i torturada al Serrat de les Forques.

El 18 de juny de 1782, a Glaris (Suïssa), es va torturar i decapitar a la darrera persona acusada de bruixeria, l'Anna Göldi. Malgrat que oficialment aquesta va ser la darrera execució, a Polònia dues dones varen ser cremades a la foguera acusades de bruixeria al 1793, i una altra al 1811, la Bárbara Zdunk.

---

¹¹ Inflamacions al coll

¹² Provocar la impotència en els homes impedit la realització de l'acte sexual entre marit i muller.

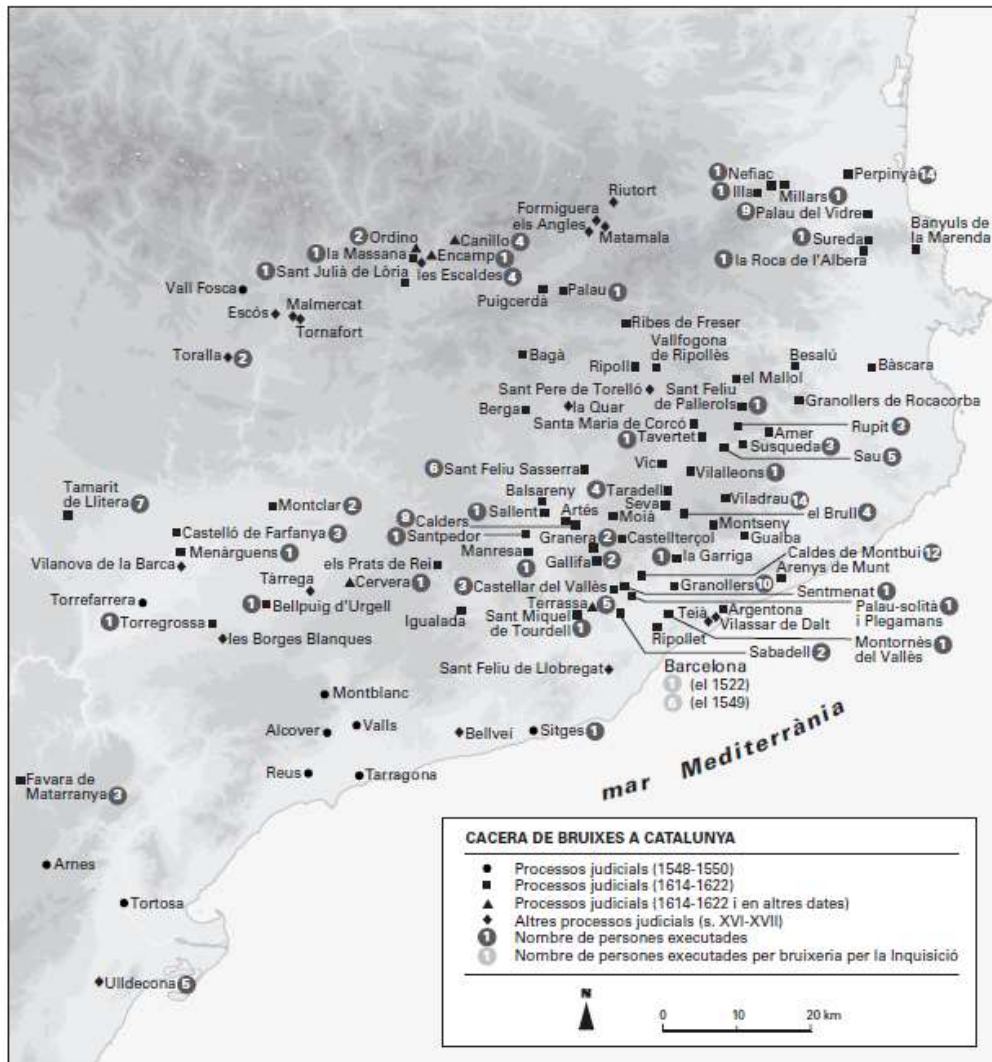
Però, amb tot, la creença popular de bruixes i malefícis continua.

ETAPES DE LA CACERA DE BRUIXES A CATALUNYA

- **anys 1424-1547:** persecució limitada, sobretot, a les comarques pirinenques, amb documentació de processos a Andorra dels anys 1471 i 1473. Al 1522 s'executa una dona a Barcelona sent la primera actuació del Sant Ofici a Catalunya.
- **anys 1548-1549/1550:** persecució centrada, principalment, a les comarques del sud de Catalunya. Ja hi intervé la Inquisició de Barcelona gràcies a la qual es van salvar forces encausades i va ser empresonat i executat el *caçador de bruixes*, Joan Malet, morisc de Flix.
- **anys 1550-1614:** les persecucions i els processos es generalitzen i s'escampen per tot el territori català. El Sant Ofici fa de moderador aturant alguns judicis, per contra, els tribunals locals comencen a radicalitzar-se.
- **anys 1614-1622:** és el moment de la gran repressió, i es dona tant a les comarques occidentals i centrals, com al Vallès i als comtats de Rosselló i la Cerdanya. Com a reacció a la crueltat, el 1614 es produeixen les primeres intervencions contra la cacera de bruixes i, al 1620, l'autoritat reial, després d'escoltar els bisbes catalans, evoca tots els casos a l'Audiència: es tanca la cacera de bruixes que, segons, un informe inquisitorial de 1620, havia suposat la mort de més de mil persones.

“... porque se entiende aber ahorcado más de mil personas por brujas de poco tiempo a esta parte [...] el poco caso que la Inquisición á echo d'estos delitos, que si se ubiera metido el Santo Oficio en ello desde sus principios, se ubieran atajado muchos daños y muertes que han padeçido sin culpa (a lo que se cree) las dichas personas ahorcadas, o las más d'ellas, y que si en esto no se pone presto remedio creçeran cada dia los dichos daños...”

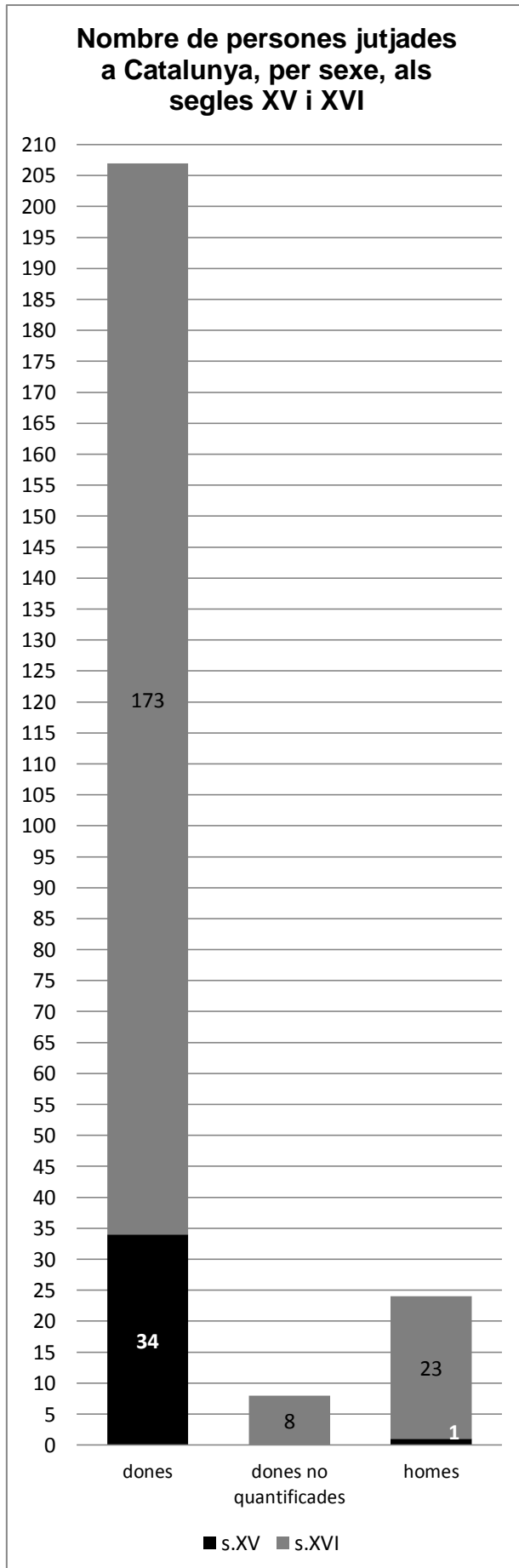
- **anys posteriors a 1622:** a Catalunya es donen alguns episodis locals com el d'Uldecona (1627) en el que s'hi van penjar cinc dones. En general, i gràcies a la intervenció de l'Audiència, no se'n van executar moltes més. El darrer procés col·lectiu, al 1643, va encausar 32 dones de la comarca del Capcir però el bisbe Alet va aconseguir aturar-lo.

Il·lustració 7: Mapa de la cacera de bruixes a Catalunya, s. XVI-XVII

La tesi de Pau Castell inclou una relació de les dones jutjades per bruixeria a la Catalunya dels segles XV i XVI¹³. De les seves dades es poden extreure els següents gràfics amb els que visualitzar més clarament diferents aspectes d'aquests judicis: la bruixeria és un delictes de dones, jutjades majoritàriament per tribunals civils els quals van emetre, fonamentalment, sentències de mort.

¹³ CASTELL, Pau Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV i XVI), pàgs 50-57

Autoria del gràfic: Elaboració pròpia

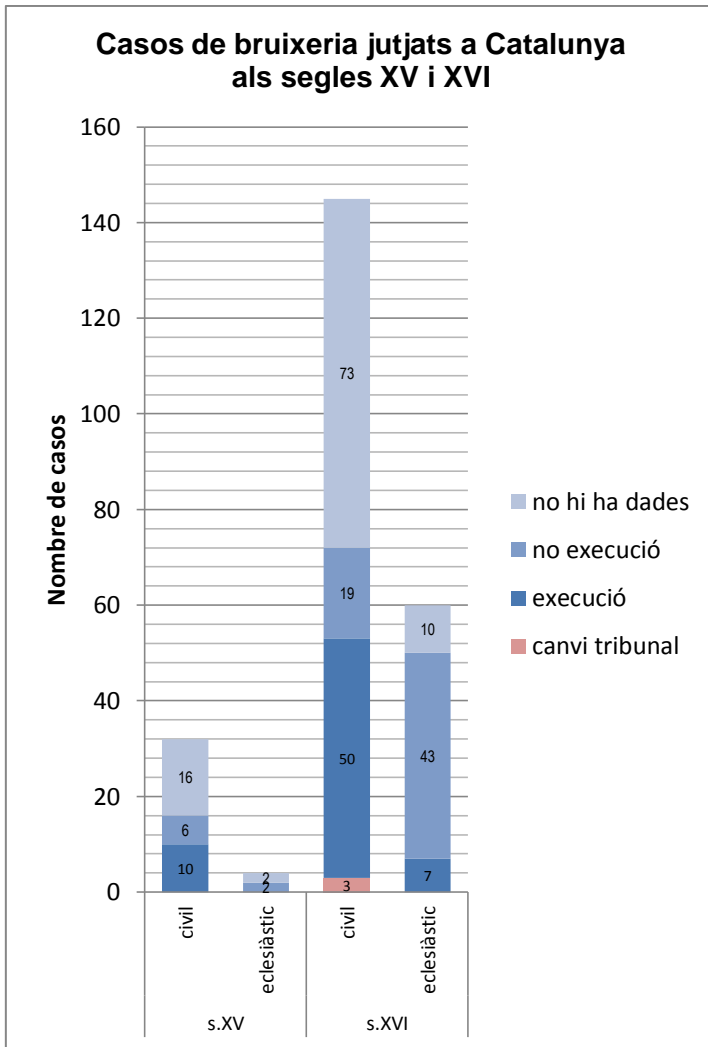
Veient aquest gràfic el primer que crida l'atenció és la gran diferència numèrica entre dones i homes jutjats pel crim de bruixeria a la Catalunya dels segles XV i XVI.

El crim de bruixeria va ser un delictes bàsicament femení, doncs les dones van ser les principals acusades. Si ens parem a pensar el mot *bruixa* és femení, i *bruixot* no és més que una paraula derivada...

En les actes judicials, del s XV sobretot, aquestes dones s'encarregaven de curar malalties o d'assistir a parts. La dona, per la seva condició de guaridora o llevadora era la que estava en contacte amb la vida i la mort i, per tant, era més fàcil atribuir-li la mort de l'ésser estimat que havia tractat... Si aquestes dones eren capaces de curar també podien matar, si podien ajudar a néixer també podien impedir-ho.

Les guaridores i llevadores tenien uns coneixements antics dels remeis que aplicaven acompanyats de vells rituals pagans, alguns cristianitzats – oracions, amulets, espelmes...- Tot molt misteriós... Ens trobem amb una societat molt supersticiosa que, davant tot això, no dubta en acusar-les de bruixeria quan les coses no han anat bé.

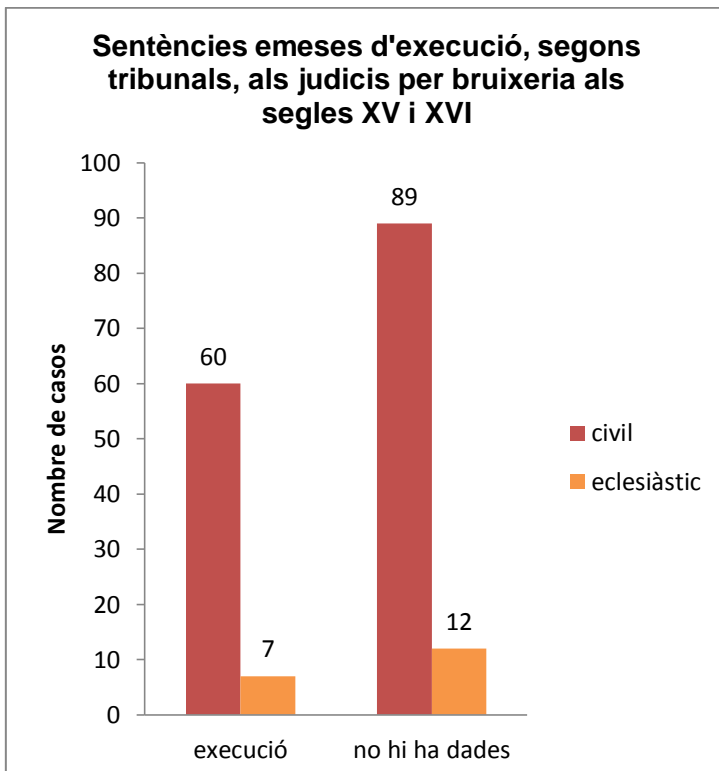
D'altra banda, sovint eren dones marginals que, per fer-se respectar o no ser atacades, propiciaven la rumorologia fent creure als veïns que tenien poders màgics. El que usaven per sobreviure sovint va ser la causa de la seva mort.

En aquest gràfic s'observa una gran diferència entre el nombre de judicis realitzats al segle XV i al segle XVI.

Els nombre de casos de bruixeria jutjats a Catalunya es va incrementar notòriament al s. XVI perquè el crim ja estava més definit i assumit tant per per la població com pels intel·lectuals o pensadors. La impremta i els predicadors van protagonitzar la difusió del nou crim de bruixeria i la necessitat de combatre'l.

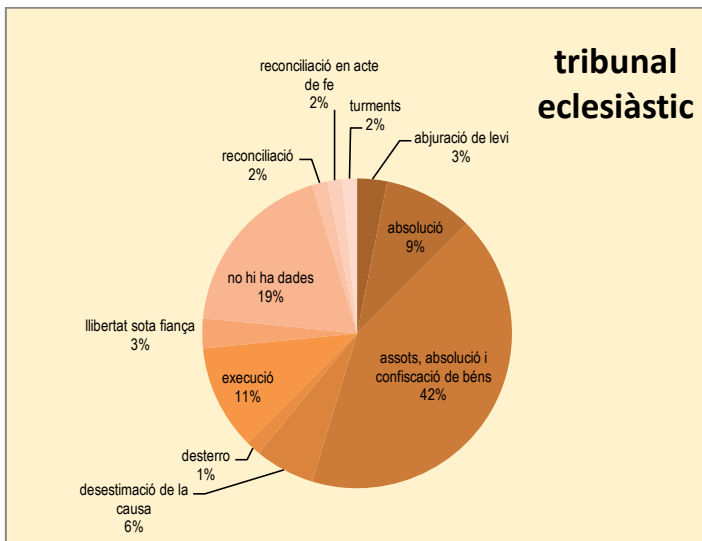
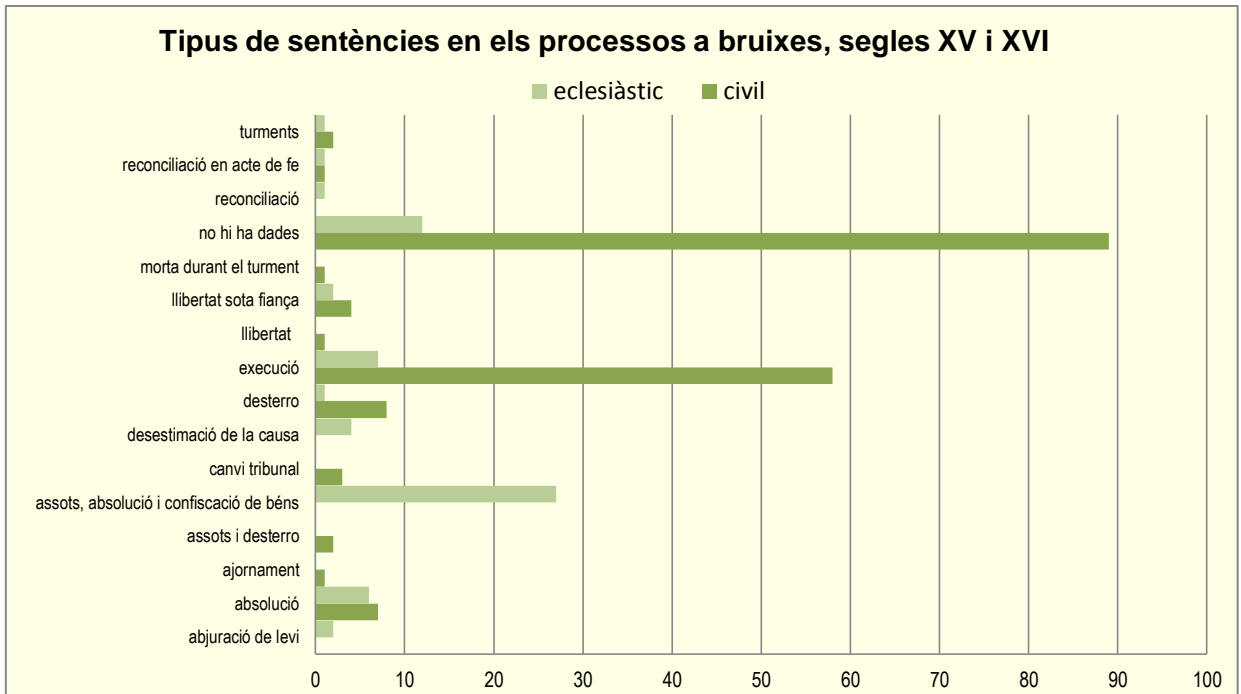
D'altra banda, he optat per separar les dades referides als judicis fets per tribunals locals i als judicis eclesiàstics per visualitzar, en contra del que es creu, que van ser les autoritats civils (locals i senyorial) les més obsessionades en la persecució i les més represores.

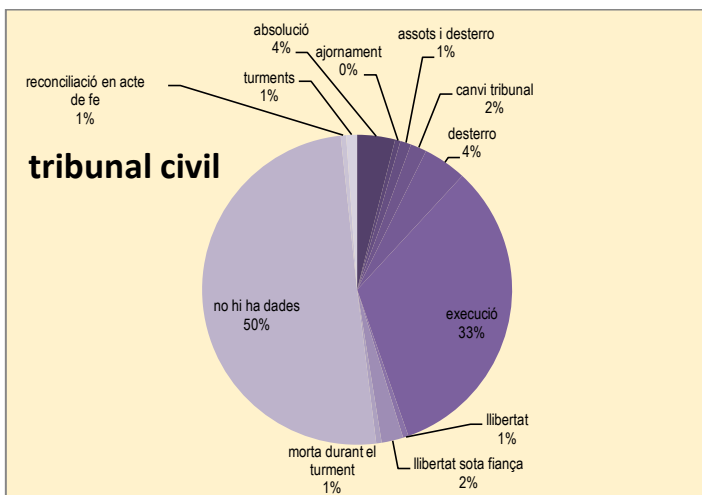
L'acció puntual de la Inquisició contrasta fortament amb una acció potent de la justícia local.

Amb el tercer gràfic no només es veu que la major part de les sentències d'execució van sortir dels tribunals locals, sino que hi ha una evident manca de dades.

Molts dels judicis conservats están incomplets perquè part de la documentació, que majoritàriament es produïa en els processos locals, s'ha fet malbé, o s'ha destruït o expoliat.

Contràriament al que es creu, les sentències d'execució van ser dictades, sobretot, pels tribunals civils: un 33% enfront un 9% en els eclesiàstics. En època de penúries i desgràcies la població estava alterada i resultava molt pràctic, per les autoritats, desviar el descontent generalitzat cap a algú altre... D'altra banda, com ja s'ha dit, la Inquisició, sobretot a Catalunya, no podia fer gairebé res.

A Catalunya les penes a mort eren ser penjat a la forca, i no pas cremat a la foguera.

Alguns dels processos iniciats en els tribunals civils van acabar en els eclesiàstics, però aquests casos no es van donar gaire (2%). Van ser poques les víctimes que van poder fer un canvi de tribunal per mirar d'aconseguir unes penes més lleus. Els motius: poca capacitat econòmica i pocs recursos socials.

Autoria dels gràfics: Elaboració pròpia

LA BRUIXERIA, UN DELICTE JUTJAT I PENAT

L'any 1548, Margarida Rugall va ser jutjada a la Vall Fosca acusada de bruixeria.

Antoni Pujol, procurador fiscal del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur, compareix davant vós, magnífic senyor Martí Joan Espotler, procurador general del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur pels excel·lentíssims senyors ducs de Cardona i Sogorb, marquesos de Pallars i vescomtes de Vilamur; el qual, estan d'acord, diu i digué que a ell li arribà notícia i li fou donat a entendre que Jaume Puyo, Pere Hereu i Joan Dida, i també de Caterina Puyo, àlies na Romana, de la vila de Monrós, i Margarida Rugall, vídua, de la vila de Paüls, a la Coma de Mont-rós del dit marquesat de Pallars, essent granment acusats i difamats de diversos crims, i clarament d'homicidi i de malefícis comesos amb art de bruixeria, això és de bruixots o de bruixes.

Però, des de quan ser bruixa és considerat un crim que ha de ser jutjat i castigat?

Des de temps immemorials, la màgia, i qui la practicava, ha acompanyat la humanitat. La màgia, la bruixeria, la superstició i la creença en poders sobrenaturals han servit, durant molt de temps, per explicar diferents fets i actuacions, i han perviscut a la nostra cultura. Així doncs, des de quan és perseguida?

En època de grecs i romans, les pràctiques màgiques, que no tinguessin finalitats malèfiques, s'acceptaven. Amb l'arribada del Cristianisme, però, deixen de ser tolerades.

Ja en el **Codi Teodosià** (Codex Theodosianus), iniciat el 420 dC i promulgat el 438 dC, es prohibeix l'ús de l'endevinació i la màgia per poder controlar la societat i protegir l'emperador. Inicialment, doncs, la persecució de la màgia no es tracta d'una qüestió religiosa sinó política que es castiga amb la pena de mort. Al 572 dC, al **II Concili de Braga**, es condemnen i castiguen accions màgiques, com recollir plantes i herbes per usos màgics.

Però, malgrat la legislació, la màgia es segueix practicant. D'alguna manera es permet, sobretot amb l'arribada dels pobles bàrbars, els seus ritus i les seves

creences. Així, es veu normal cercar ajuda per obtenir filtres d'amor o curar l'esterilitat, per exemple.

Les lleis no reflecteixen, en cap moment, la voluntat de perseguir la bruixeria. És més, el **Cànon Episcopi** (906 dC) nega l'existència de les bruixes i considera heretgia afirmar aquesta existència.

No és fins el 1241, en el **Fuero Juzgo**, on s'identifiquen les activitats màgiques amb les activitats diabòliques: el dimoni és qui dona poders a mags i bruixes i passa a ser, ell mateix, objecte d'adoració. En aquest recull de lleis, de l'època de Chindasvinto, traducció al romanç de les lleis visigòtiques del *Liber Iudiciorum* o *Lex Ghotica* (654 dC), es prohibeixen actuacions màgiques com els sacrificis i la invocació al dimoni.

Als segles XIII-XIV, quan teòlegs com Tomás de Aquino¹⁴ es plantegen la naturalesa del diable, tot canvia. Diferents butlles papals ens permeten veure l'evolució respecte la visió de la bruixeria: es passa de la condemna a la persecució:

- 1233: **Butlla Vox in Rama**, del Papa Gregori IX. S'assenten les bases per la persecució de la bruixeria com a culte al diable. És la primera condemna oficial de la bruixeria per part de l'Església.
- 1257: **Butlla Quod Super Nonnullis**, del Papa Alexandre IV. La bruixeria encara no es considera un crim herètic per la qual cosa no ha de ser investigada per l'Església.
- 1326: **Butlla Super Illus Specula**, del Papa Joan XXII. S'assimila la bruixeria amb l'heretgia i es marca l'excomunió com a pena pels qui la practiquen, ja que passen a ser considerats heretges. Aquesta butlla permet ja la intervenció dels tribunals de la Inquisició.
- 1484: **Butlla Summis Desiderantes Affectibus**, del Papa Inocenci VIII. Es reconeix l'existència de les bruixes i es marquen com a activitats pròpies el fer emmalaltir persones i animals, assassinar nens i mantenir relacions sexuals amb dimonis.

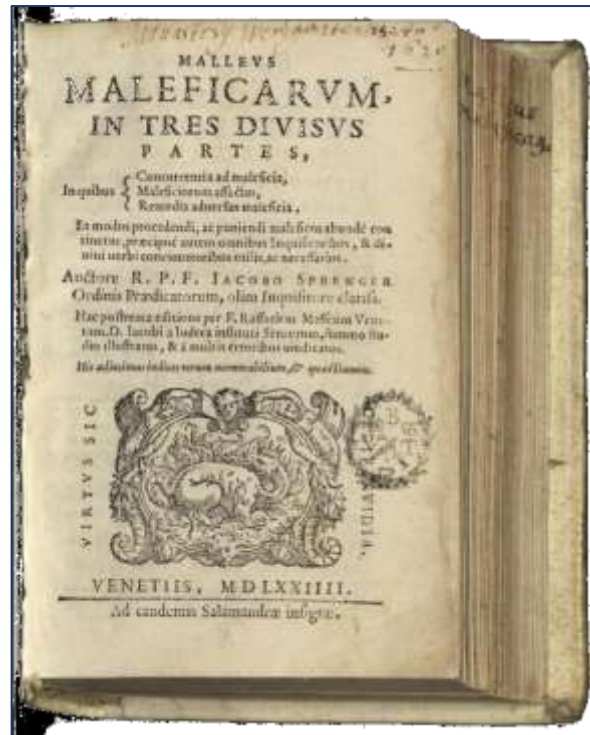
---

¹⁴ D'AQUINO, Tomàs (1225-1274): Filòsof-teòleg cristià de l'ordre dels dominics que sintetitzà el cristianisme i l'aristotelisme harmonitzant ambdós en un nou pensament on es reconeix la diferència entre la raó i la fe però es nega la seva contradicció, ja que són dos camins per arribar a la mateixa veritat.

Per primer cop, un Papa confirma oficialment l'existència de les bruixes i possibilita la seva persecució als Tribunals de la Inquisició.

La visió de bruixes i bruixots ha canviat clarament. Ja no són persones que segueixen antigues tradicions o costums paganes de màgia, sinó persones que serveixen al diable i que conspiren contra la Cristiandat. Són un veritable perill que amenaça greument la societat.

Per fer-hi front, certs membres de l'Església escriuen diferents tractats sobre bruixeria. El més destacat és el ***Malleus Maleficarum*** que, gràcies a la impremta, es difon ràpidament per tota Europa. El "martell de bruixes", que és el nom amb el que es coneix aquest tractat, es va publicar dos anys després de la cacera de bruixes a Ravensburg el 1486, i després es va reeditar 30 vegades: s'hi van fer més de 10.000 exemplars.

II. Il·lustració 8: exemplar del *Malleus Maleficarum* mostrat a l'exposició *Der "Hexenhammer"* (El Martell de les bruixes), Museum Humpis-Quartier, Ravensburg

En aquesta obra, d'alt contingut misogin, es crea un nou concepte de bruixa: la bruixeria és un delictes i, com a tal, ha de ser perseguida.

Amb la intenció de ser un llibre "docent", el *Malleus Maleficarum* té per objectiu ser una guia pels inquisidors. Va ser escrit pels inquisidors Heinrich Enstitor Kramer¹⁵ i Jacob Sprenger¹⁶ per encàrrec del Papa Inocenci VIII, i va ser publicat el 1486-1487.

¹⁵ KRAMER, Heinrich E. (1430-1505): frare de l'ordre dels dominics, inquisidor del Tirol, Salzburg, Bohèmia i Moràvia

¹⁶ SPRENGER, Jacob (1439-1495): frare de l'ordre dels dominics, inquisidor de Magúncia, Trèveris i Colònia

S'hi recull tot el que es sap sobre les bruixes, basant-se en el **Directorium Inquisitorum**¹⁷ (1376) de Nicolau Eimeric¹⁸ i el **Formicarius**¹⁹ (1453) de Johannes Nider²⁰, i inclou, al seu pròleg, les idees de la butlla *Summis Desiderantes Affectibus*.

El *Malleus Maleficarum* té tres parts:

- La primera parla de l'existència de les bruixes des d'un punt de vista teòric i filosòfic. Relaciona les dones amb el mal argumentant que, al ser éssers dèbils per natura, són més fàcilment temptades al mal.
- La segona part descriu la pràctica de la bruixeria partint de casos pràctics que ells, com a inquisidors, han tractat. També explica com evitar o minimitzar els efectes de les accions de bruixeria.
- La tercera part explica com detectar, enjudiciar i sentenciar, o destruir, les bruixes. Defineix les qüestions judicials i com han de ser els interrogatoris, i les penes corresponents.

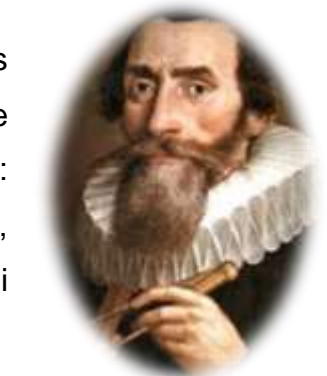
La base teòrica ja hi era, a la pràctica, al s. XIV, moltes dones seran jutjades acusades de retre culte al diable, de participar en rituals nocturns i d'assassinar i menjar nens: tot el que contemplaven aquests tractats. D'alguna manera, les causes judicials obertes van contribuir a difondre i criminalitzar el nou delictes de bruixeria.

Il·lustració 9:
Johannes Nider

Il·lustració 10:
Heinrich E. Kramer

Il·lustració 11:
Jacob Sprenger

¹⁷ Manual del procediment de la Inquisició espanyola fins el s. XVII, on es defineix la bruixeria com a una forma d'heretgia, ja que s'adora al dimoni (heretgia de *latría*), s'hi inclou al dimoni en lletanies (heretgia de *dulia*) o es demana ajut al dimoni. També explica com aconseguir confessions utilitzant mètodes de la tortura o manipulacions psicològiques.

¹⁸ EIMERIC, Nicolau (1320-1399): teòleg de l'ordre dels Predicadors, inquisidor general de la Inquisició de la Corona d'Aragó.

¹⁹ Tractat filosòfic, teològic i social que fa referència a la bruixeria i el satanisme en el seu llibre cinquè *De maleficis et eorum deceptionibus* (engany del malefici).

²⁰ NIDER, Johannes (1380-1438): teòleg de l'ordre dels Predicadors, vicari general de la província d'Alemanya.

PROCÉS JUDICIAL CONTRA LES BRUIXES

En el moment que la bruixeria va ser definida com a *crim*, qui la practicava podia ser jutjada ja fos en tribunals religiosos (tribunals inquisitorials) perquè atemptava herèticament contra la fe cristiana, com en tribunals civils (tribunals reials i senyoriais) perquè atemptava contra les persones i els béns.

Els casos registrats documentalment van ser, majoritàriament, processats pels tribunals civils, ja que la major part de les acusacions (forma d'iniciar un procés) es basaven en les creences de veïns i veïnes envers l'actitud i les accions de les persones acusades, i no tant en teories teològiques elaborades pels estudiosos, i que s'han enumerat anteriorment en aquest treball. Les qüestions d'adorar el diable i renegar de la fe (motius per ser jutjat en un tribunal inquisitorial) no apareixen fins després dels turments, fase gairebé final del procés incoat.

Robin Briggs²¹ afirma que la bruixeria es va judicialitzar no tant per voler controlar o oprimir la població sinó per la pressió popular (la gent demanava, exigia que determinades persones fossin jutjades) i les dinàmiques internes de la comunitat: desconfiança, enveges, venjances, renúncies...

MARC LEGAL I JURÍDIC ²²

A nivell legislatiu, la Catalunya dels segles XV i XVI es regia per:

- El Dret comú (*ius commune*), una llei i ciència jurídica, comuna a tota l'Europa Occidental, fonamentada en l'antiga llei romana i vigent des del segle XII fins el segle XIX.
- Els Furs, o *lleis de la terra*: segons el DILC, normes jurídiques, consuetudinàries²³ o per concessió sobirana, que recull el dret vigent en una localitat, una regió.

---

²¹ BRIGGS, R. *Witches and Neighbours: the Social and Cultural Context of European Witchcraft*, p. 35-39

²² CASTELL, Pau *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)*, p. 197-200

²³ Institut d'Estudis Catalans: que és de costum, que es funda en la consuetud.

- Els *Costums particulars*, lleis orals d'àmbit local, basades en la tradició i que tenen un caràcter pactat. A vegades es troben escrits en forma *d'estatuts, ordinacions o privilegis* concedits per a un territori concret.

Ni el Dret comú ni els Furs van regular mai el crim de bruixeria; no obstant, ordinacions com les de les Vall d'Àneu sí que van marcar un tractament legal i específic per aquest crim, tal i com es recull en aquest treball... Però no se'n conserven molts més casos.

Al no haver una legislació concreta i específica per a tractar el delictes de la bruixeria, ens els dominis senyorials a vegades s'usava la figura del *desaforament* per a poder jutjar a les persones sense necessitat de mantenir les garanties personals que es contemplava en la llei vigent, d'aquesta manera el tribunal podia seguir un procediment sumari o extraordinari.

Els judicis realitzats es basaven en el *sistema inquisitiu*, en el que la iniciativa de l'acusació corresponia a jutges i fiscals, els representants de l'autoritat. Eren, doncs, la part demandant i s'havien d'encarregar de buscar i aportar proves incriminatòries o exculpatòries. Eren ells els qui començaven la investigació, citaven la persona sospitosa, buscaven i avaluaven proves i, fins i tot, condemnaven.

FASES DEL PROCÉS JUDICIAL²⁴

El patró que es va seguir en els judicis era el que es contemplava en el dret penal pels casos d'homicidi o enverinament, només que amb menys garanties legals per a les persones acusades.

Arran d'una denúncia, d'uns rumors (*fama pública*) o d'indicis recollits, el fiscal iniciava el procés judicial. Aquest procés tenia dues parts diferenciades abans d'arribar a la sentència definitiva:

1. *Part en ofensa*, on s'identificaven i detenien als culpables, i es recollien les proves incriminatòries
2. *Part en defensa*, fase en la que la persona acusada podia presentar en descàrrec seu, proves i testimonis exculpatoris.

---

²⁴ CASTELL, Pau Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI), p201-218

El procés era una mica complex (veure l'esquema, pàgina 30) i, gairebé sempre, incloïa una fase de turments a les persones inculpades. La tortura que s'aplica no és una tortura per morir sinó per confessar, per tant es busca que la persona aguanti però que pateixi prou mal perquè declari el que es vol sentir.

A Catalunya se'n van practicar diferents tipus:

- *Strep de corda* o *strepada*: es penjava la persona inculpada pels canells, amb les mans lligades a l'esquena per mitjà d'una corriola.
- *Turment del polze*: es penjava la persona inculpada del dit polze, amb pesos al peu (el dit polze és l'únic dit que ens aguanta el pes cos sense desmembrar-lo)
- *Turment per foc*: s'untaven els peus dels presos amb greix i se'ls posava sobre brases enceses.
- *Turment de la ma*: es posaven un bastons entre els dits de la ma i se l'estrenyia.

Molt cops no calia arribar a aplicar aquestes tortures, la persona acusada reconeixia tots els delictes per por de patir (*territio*).

Il·lustració 12: *turment del polze*

Il·lustració 33: *strep de corda, o estrepada*

Il·lustració 14: cambra de tortures del Castell de Regensburg, Alemanya, s.XV-XVII

En tots els processos conservats hi ha moltes irregularitats, sobretot en la *part en defensa* i en les actes, on es veu com es van corregir o cancel·lar tot el que podia ser incongruent amb la sentència final dictada.

La sentència més freqüent va ser la de pena de mort. La forma més habitual va ser penjada a la forca i, després, cremada, però també hi va haver algun cas d'esquarterament.

Altres sentències dictades van ser d'assots, *bandeig*²⁵, galeres i *alliberament a manlleuta*²⁶.

El dia de l'execució es llegia públicament la sentència, en aquell moment les persones condemnades podien desmentir o ratificar les acusacions que havien fet, sota turments o no, cap a terceres persones. El fet d'inculpar a altres persones i, en conseqüència, poder-les jutjar, explica perquè s'han perdut molts dels folis finals dels processos conservats, ja que aquests fulls haurien estat utilitzats com a prova en els nous judicis incoats a les persones delatades.

Algunes de les persones acusades per les autoritats locals van poder remetre el seu cas, o apel·lar, al Tribunal de la Inquisició de Barcelona el qual, seguint les indicacions de la Suprema, tendia a absoldre a les persones acusades.

Altres persones van poder veure revisat el seu cas a Barcelona, Lleida i altres ciutats, quan el jutge buscava un assessorament abans de dictar la sentència: doctors en lleis van aconsellar sentències menys greus. No obstant, van ser fets puntuals que comportaven importants despeses econòmiques i que no tothom podia assumir.

Il·lustració 15: sentència condemnatòria d'esquarterament. Dibuix realitzat per l'escrivent al darrer full del judici a Joana Call d'Engolasters (1471)

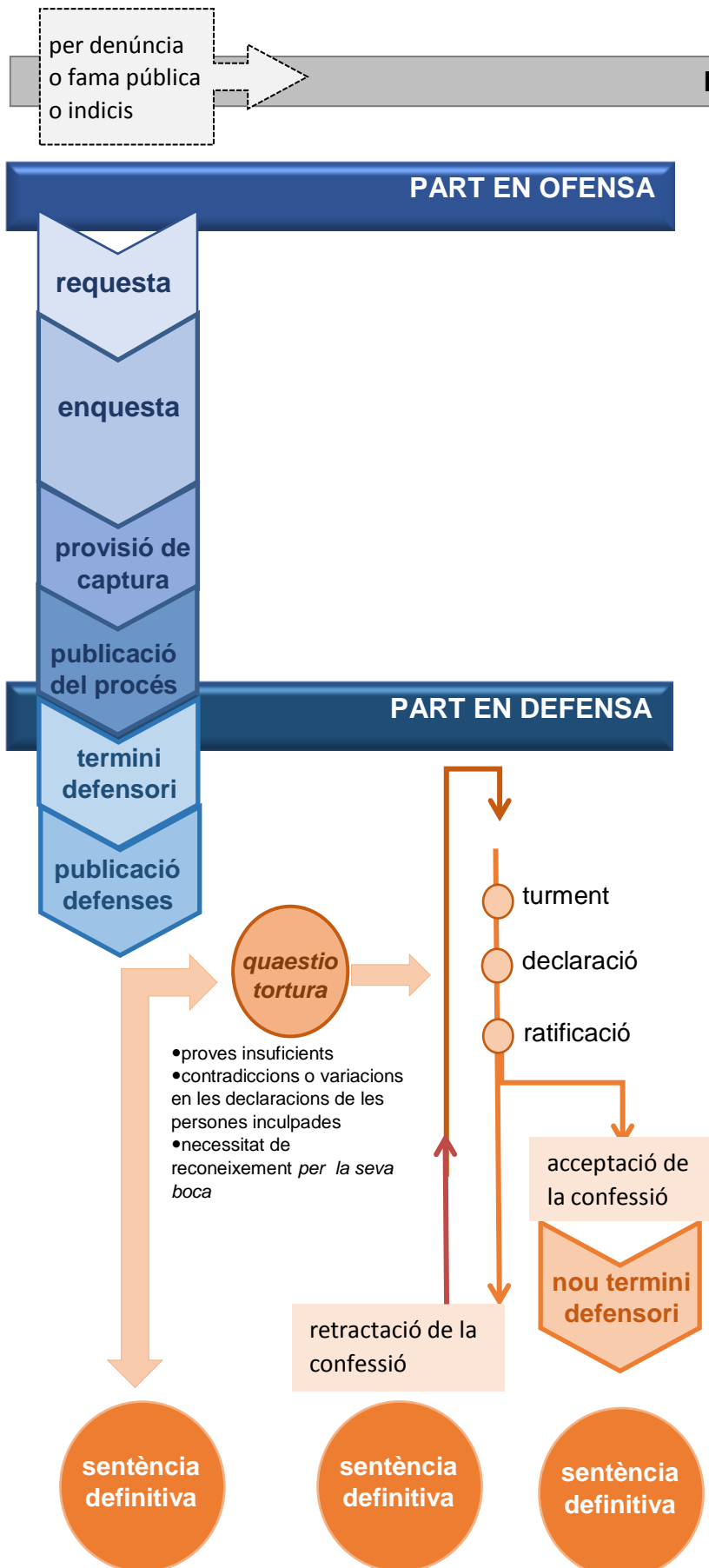

Il·lustració 16: sentència condemnatòria de forca. Dibuix realitzat per l'escrivent al darrer full del procés a Francina Redorta (octubre 1616)

²⁵ DILC: Condemnar (algú) a sortir d'un territori o d'un lloc, proscriure.

²⁶ GDLC: Posar en llibertat provisional a un pres sotmès a procés mitjançant la ferma personal o sota la garantia econòmica d'un tercer.

Esquema del procés judicial que es realitza a les bruixes en els tribunals locals:

Autoria de l'esquema: Elaboració pròpia

① **PART EN OFENSA:**

REQUESTA, el procurador fiscal demana al jutge que cerquin i/o detinguin la persona acusada.

ENQUESTA, fet que inclou:

- les declaracions fetes pels testimonis (*deposicions*) davant el fiscal o el jutge. Es transcriuen literalment i es mantenen en secret fins la *part en defensa*
- la declaració de l'acusada
- la presentació de noves proves, ho fa el fiscal, inclouen declaracions acusatòries, acaraments amb altres delades confesses o testimonis de càrrec i/o peritatges judicials com, per exemple *exàmens de senyals*.

PROVISIÓ DE CAPTURA de la persona acusada, dictada pel jutge i duta a terme per *batlles* o *saigs*

PUBLICACIÓ DEL PROCÉS, és decretada pel jutge. La persona acusada és informada del què se l'acusa i se li dóna la possibilitat de nomenar advocat defensor. Normalment s'anomenava a algun familiar o amic sense coneixement de lleis.

② **PART EN DEFENSA:**

TERMINI DEFENSORI, la persona anomenada *advocat defensor* presenta proves i/o testimonis en favor de l'acusada. Molts cops l'avocat defensor no es va presentar o no es van registrar les seves aportacions.

PUBLICACIÓ DE LES DEFENSES, les proves aportades es fan públiques i el jutge dicta **sentència definitiva** si ja ho té clar.

QUAESTIO TORTURA: sentència interlocutòria de turments que obre, de nou, la *part en ofensa*. Durant l'interrogatori, fet en una sala a part, hi és present el jutge, el fiscal, l'escrivent i el botxí, però, molts cops, també hi serà *el cirujà*, perquè no es vol que la interrogada mori en aquest moment. De tot el que diu se'n pren nota (declaració o deposició) i, després es ratifica sota jurament.

Si en la ratificació, la persona inculpada accepta la confessió, s'obre un **nou termini defensori** i. En acabat, el jutge dicta **sentència definitiva**.

Si en la ratificació, la inculpada se'n desdiu, es tornen a iniciar els turments els cops que calgui. Finalment, el jutge dictarà sentència definitiva encara que la inculpada no accepti la confessió feta en els interrogatoris perquè considerarà que *es purguen els indicis*, abans, potser, haurà demanat consell a experts.

L'ÚS DE LA TORTURA

La tortura era un mitjà molt utilitzat amb l'objectiu d'aconseguir una confessió de l'acusat o, fins i tot, noms d'altres possibles culpables.

Segons el nivell del dolor de cada acusat, aquest confessava tot el que els interrogadors volguessin, a més a més, s'anaven suggerint diferents respostes que es volien sentir. No obstant, aquestes confessions no eren del tot fiables, és per aquest motiu que es van establir unes normes:

- Declaració per part del jutge que el crim comès era verídic.
- Testimonis, part indispensable que demostrava la culpabilitat.
- Finalment, el jutge decidia si dur o no a terme la tortura. L'acusat havia d'haver estat amenaçat prèviament de la tortura.

La finalitat del turment només era aconseguir una confessió, en cap moment es va voler provocar la mort de l'acusat, fins i tot, hi van haver intencions de reduir-la. Les tècniques més utilitzades eren la de l'estirament i la compressió de les extremitats.

Les normes, documentades o no, no sempre es van seguir. Les repeticions de la tortura estaven completament prohibides, però, tal i com es pot veure al manual de Nicholas Eymeric, es van buscar subterfugis per aplicar-ne varies a la mateixa persona. Així doncs, els torturadors repetien la tortura fins aconseguir la confessió.

Els turments més violents estaven pensats, única i exclusivament, per a les persones acusades de bruixeria perquè es creia que amb els seus poders màgics podien fer desaparèixer el dolor. El mètode més emprat en aquests casos, amb el qual sempre s'aconseguien les respostes desitjades, era el *tormentum insomniae*: aconseguir que la interrogada aguantés més de quaranta hores desperta, d'aquesta manera respondria tot el que els seus torturadors volguessin.

A tot això se li afegia la publicació de les preguntes que es farien a l'interrogatori amb la conseqüència de que, digués el que digués la persona acusada, sempre seria culpable.

EL PAPER DE LA INQUISICIÓ EN LA CACERA DE BRUIXES

Quan es parla de judicis a la bruixeria no es pot evitar pensar en la Inquisició. Així, es veu a l'Església com a principal protagonista de la persecució que es va dur a terme contra les persones acusades de practicar-la.

Importants textos escrits per religiosos dominics com el *Directorium inquisitorum* d'en Nicolau Eimeric, o el *Malleus maleficarum*, de Krämer i Sprenger, porten a creure que va ser la Inquisició qui va dirigir la cacera de bruixes. Però no va ser ben bé així... Fins i tot, es pot arribar a afirmar que gràcies a la Inquisició moltes dones, acusades de ser bruixes, van aconseguir salvar-se. Com diu l'historiador Alcoberro, *la història de la cacera de bruixes i la història de la Inquisició són dos fenòmens independents, i fins i tot, antagònics...*²⁷

Fins a la instauració de la Inquisició (1184), l'Església dóna als bisbes la funció de vetllar per la puresa de la fe, d'aquesta manera, els bisbes són el que reben i atenen les denúncies d'heretgia, és a dir totes aquelles actituds i doctrines que l'Església considera contràries als seus dogmes. El delictes d'heretgia té, com a pena màxima, en un primer moment, simplement l'excomunió perquè només es busca la correcció de la desviació de la doctrina cristiana.

Al segle XII, amb l'aparició de moviments considerats herètics, com el catarisme²⁸ (albigesos) o el valdesisme²⁹, el Papa Alexandre III possibilita, en

---

²⁷ ALCOBERRO, Agustí *Cacera de bruixes, justícia local i Inquisició a Catalunya, 1487-1643: alguns criteris metodològics*. p.496

²⁸ El **catarisme** fou una confessió cristiana de tipus gnòstica, difosa des del segle X fins al XIV, amb fluxos i refluxos, per l'Àsia Menor, els Balcans, el nord d'Itàlia, Occitània, Renània, Xampanya i Catalunya. Els seguidors d'aquest corrent es coneixen com a **càtars** o també **albigesos**. Sovint s'anomenaven a ells mateixos bons homes o bons cristians. A nivell doctrinal, el cristianisme càtar es caracteritza per una concepció dualista, basada en l'existència de dos principis independents –el Bé i el Mal–, responsables de dues creacions. El rebuig al món material, creat pel Dimoni, duia els càtars a propugnar un ideal de pobresa, castedat i alimentació vegetariana. La salvació s'aconseguia mitjançant la gnosís i la pràctica ascètica, més que per la gràcia divina.

Els càtars van bastir una Església pròpia, amb uns sagraments (el consolamentum), una metafísica (el dualisme), una moral de salvació, uns fidels, uns clergues, als quals, la Inquisició catòlica donà el nom de perfectes, organitzats en una jerarquia de diaques i bisbes, la funció dels quals era difondre, mitjançant la prèdica itinerant i l'exemple de la pobresa, la doctrina entre els fidels.

²⁹ El **valdesisme** té els seus orígens en la figura d'un ric comerciant de Lió, anomenat per la tradició valdesa *Pere Valdès* qui, l'any 1170, va repartir la seva fortuna als pobres de la ciutat i va començar a predicar. Els **valdesos**, **valdesians** o, en francès **vaudois**, són els membres d'un moviment cristià originat al segle XII que volia reformar l'Església i tornar-la a la seva essència primigènica. Es va desenvolupar en diverses regions, principalment al nord-oest d'Itàlia. Van ser perseguits com a heretges a partir del segle XII, arribant a ser gairebé exterminats en el mateix

diferents concilis, que els bisbes puguin prendre la iniciativa en la lluita contra l'heretgia.

- Al Concili de Tours (1163) es decreta que els bisbes han d'*inquirere* (buscar i aclarir) les actituds de fe i castigar als heretges càtars.
- Al III Concili del Laterà s'estén a la lluita contra els valdesos.

És amb el Papa Luci III, i la promulgació de la seva butlla *Ad abolendam*, al Sínode de Verona (1184), quan es dóna poder als bisbes per jutjar als heretges. És la Inquisició episcopal, origen de la Inquisició moderna: tribunals de bisbes que vetllen per la puresa de la fe.

En aquesta assemblea de Verona, el papa Luci III també demana ajut als prínceps cristians i tribunals civils per administrar justícia contra els heretges. Així, Pere I el Catòlic, rei de la Corona d'Aragó, al 1198, decreta la pena de mort a la foguera als heretges del seu regne. I al 1224; Enric IV d'Anglaterra, al decret *De heretico comburendo*, fa extensible aquest càstig a tots els heretges. La Inquisició acabarà incloent aquesta pena a les seves lleis.

Fins aleshores, els tribunals eclesiàstics tenien prohibit vessar sang, i els càstigs o penes que en sortien d'ells eren l'excomunió, la confiscació de béns i el desterrament.

Al 1231, el Papa Gregori IX, amb la butlla *Excommunicamos*, dóna estructura al tribunal i substitueix la Inquisició episcopal per la Inquisició pontificia: el tribunal de la Inquisició dependrà del Papa directament.

En aquesta butlla es recull tota la legislació anterior i se li dóna caràcter de llei universal. L'heretge és marginat i excomulgat i, si a l'any no mostra penediment pot ser condemnat a mort. A més, se li confisquen els béns a ells i a les seves famílies, i se li prohibeix tenir càrrecs eclesiàstics.

Serà també al 1231 quan l'ordre dels dominics rebrà, per primer cop, l'encàrrec d'exercir com a inquisidors a la província de Regensburg, (epístola decretal *Ille humani generis*). Al 1239 se'ls hi encomanarà la província dominica de Tolosa:

---

segle. Es caracteritzaven per ser grups de laics predicant sense permís de l'Església i van ser excomunicats excomunicats en el Concili de Verona (1184)

s'estableix el Tribunal de la Inquisició al Regne d'Aragó i al Principat de Catalunya.

Al 1249, el Papa Innocenci IV, a la butlla *Inter Alia*, atorga el prior dels dominics, la potestat de nomenar o destituir els inquisidors del Regne d'Aragó i l'arquebisbat de Narbona.

Però en aquests moments la bruixeria encara no és considerada heretgia i per això no era competència dels tribunals de la Inquisició.

La bruixeria, a l'Edat Mitjana, era considerada per l'Església com una mena de superstició perquè el que passava (adversitats atmosfèriques i morts) era un càstig de Déu pels pecats comesos i no un acte de bruixeria; els poders que bruixes i bruixots creien tenir no eren més que una il·lusió provocada pel dimoni, no eren reals... La bruixeria era un mal exemple, un mal comportament per fomentar creences contràries al cristianisme però no era heretgia. Per això quan, al 1258, els inquisidors van pretendre intervenir en casos de bruixeria, el Papa Alexandre IV s'hi va negar i en la decretal *Quod super nommullis* es va excloure la bruixeria de les competències de la Inquisició.

Serà en 1326 quan el Papa Joan XXII, en la butlla *Super illius specula*, afirmarà que mags i fetillers poden ser jutjats per heretges si invoquen el domini. En mans del jutge estava decidir si hi havia hagut heretgia segons les circumstàncies.

Invocar el dimoni implicava una desviació herètica perquè, implícitament, se li retia, al dimoni, honors iguals a Déu. Era una infidelitat a Déu i a la fe, una perversió de la religió, una heretgia. Passava a ser competència de la Inquisició.

Al 1324, amb la *Practica inquisitoris heretica pravitatis*, de Bernat Gui i al 1376, amb el *Directorium inquisitorum*, de Nicolau Eimeric, no només s'estableix el funcionament del tribunal inquisitorial sinó que també es parla de la invocació al dimoni, de manuals que expliquen com era aquesta invocació: el *Thesaurus necromantiae* (d'Honori el Nigromàntic) i la *Tabula* o *Clavicula Salomonis*; i es justifica el seu caire herètic.

Ja que en els actes de bruixes i bruixots hi intervé el dimoni, al que se li ret culte com a Déu, la Inquisició els ha de jutjar i castigar.

Amb tot, no serà fins un segle després que començarà la cacera de bruixes.

Ja a la Península Ibèrica, al 1478, els Reis Catòlics creen el **Tribunal de la Santa Inquisición** gràcies a la butlla atorgada pel Papa Sixt IV, *Exigit sinceræ devotionis*: un tribunal integrat per eclesiàstics però depenents de l'Estat. Els delictes que es perseguiran són: el criptojudaisme³⁰ -1487/1505- (nous cristians), el criptoislamisme, el luteranisme³¹ i el calvinisme³² (1539) i la seva difusió amb proposicions (1554), paraules (1553), blasfèmia (1552),

Il·lustració 17: Escut de la Santa Inquisició

irreverències i sacrificis (1553) i llibres (1557); i delictes sexuals que no respectaven el sacrament del matrimoni: bigàmia, homosexualitat, bestialtat i fornicació. Els Reis Catòlics busquen imposar la unitat religiosa, i de costums, en els seus regnes.

L'organització d'aquesta nova Inquisició era simple:

1. Al capdemunt es trobava l'*inquisidor general* presidint el *Consejo de la Suprema y General Inquisición*, el que es coneixia simplement com la *Suprema*.

---

³⁰ El **criptojudaisme** és l'adhesió al judaisme clandestí mentre es declara públicament ser d'una altra fe. A les persones que practiquen el criptojudaisme se'ls refereix com cripto jueus. El terme cripto jueu també s'utilitza per descriure descendents de jueus que encara generalment en secret mantenen alguns costums, sovint mentre s'adhereixen a altres religions, més comunament el cristianisme

³¹ Doctrina religiosa reformista basada en les idees de Martí Luter, que sosté que la fe justifica l'ésser humà i rebutja el magisteri eclesiàstic.

³² Sistema teològic que té l'origen en els ensenyaments de Joan Calví .Ha estat la doctrina més àmpliament acceptada i de més gran influència en el protestantisme. El calvinisme és fonamentalment una doctrina teocèntrica. Alhora reforma anticatòlica i antiluterana, admet la Trinitat,

Aquest Consell General s'encarregava d'elaborar les instruccions per als tribunals, d'examinar informes de les vistes, d'ordenar inspeccions, de revisar causes. També feia de tribunal per als membres del Sant Ofici que haguessin comès algun crim.

2. Sota la direcció de la Suprema estaven els tribunals autònoms instal·lats a les ciutats, integrats per 1 o 2 inquisidors (clergues seculars amb formació jurídica), un assessor, un acusador públic i personal subaltern.
3. La base de la piràmide organitzativa la composaven els auxiliars sense salari fix però exempts de certes contribucions fiscals. Se'ls coneixia amb el nom de *familiars* i eren els qui promovien les delacions, rebien les testificacions i agafaven els acusats

Il·lustració 18: organització del Tribunal de la Santa Inquisición

Els assumptes del territori català eren portats per tres tribunals d'inquisició diferents:

- El tribunal de la Inquisició de Barcelona, pels casos de la major part de Catalunya.
- El tribunal de la Inquisició de Saragossa, pels assumptes ocorreguts al bisbat de Lleida.
- El tribunal de la Inquisició de València, per les qüestions del bisbat de Tortosa.

Tots aquests tribunals, i el seu personal a diferents nivells, eren els encarregats de defensar la fe catòlica al territori, la bruixeria no era objecte principal de persecució...

De fet, el Consell de la Suprema i General Inquisició sovint reaccionava en contra les onades d'acusacions contra les bruixes:

- En una junta d'inquisidors convocada per l'inquisidor Alonso Manrique de Lara³³, a Granada (1526), s'afirma que les confessions de les bruixes són al·lucinacions, que no se'ls hi poden confiscar els béns, que no es poden acceptar les acusacions d'altres bruixes, que les condemnes a mort havien de ser molt estudiades i que calia catequitzar la població perquè era massa crèdula.
- En una carta de 1530 la Suprema es mostra escèptica respecte la existència de les bruixes.
- En una altra carta de 1536, la Suprema estableix que si la sentència a mort no era per unanimitat, no s'havia d'enviar a la Suprema.
- Al 1549, la Suprema dicta una ordre d'evocació de tots els processos que estaven en mans dels tribunals de la Inquisició: *real cédula para que los inquisidores conozcan las causas de brujas e inhiban a los jueces que se entremetieran a conocer de ellas* (Valladolid, l'1 d'octubre de 1549)
- L'investigador Alonso de Salazar Frías³⁴, després del procés de Zugarramurdi (1610), va aconseguir indultar els detinguts per bruixeria.

Després d'un any d'investigació, a partir de Zugarramundi, es va decidir que la bruixeria no era competència de la Inquisició perquè les bruixes no existien: al 1611, l'inquisidor Sandoval va fer escriure un tractat a Pedro Valencia³⁵ per a demostrar-ho.

---

³³ MANRIQUE DE LARA, Alfonso (Segura de León, 1471 - ?, 28 de setembre de 1538), també anomenat Alonso, va ser un religiós castellà, cardenal i membre de la Inquisició. Va ser bisbe de Badajoz, Còrdova i arquebisbe de Sevilla, també va ser nomenat inquisidor general.

³⁴ DE SALAZAR Y FRÍAS, Alonso (Burgos, 1564 - ?, 1636) fue un sacerdote e inquisidor español cuya fama se debió principalmente a su participación en el tribunal de la Inquisición española de Logroño que juzgó el caso de las brujas de Zugarramurdi en 1610. En la discusión de la sentencia y sobre todo en la posterior revisión del caso ordenada por el Consejo de la Suprema Inquisición destacó por su oposición a dar credibilidad a las teorías sobre brujería. Su exhaustivo memorial enviado a la Suprema constituyó la base para que la jurisprudencia inquisitorial española fuera escéptica sobre la realidad de la brujería y que fuera muy reticente a aceptar las denuncias por ese tema.

³⁵ DE VALENCIA, Pedro (Zafra, 17 de noviembre de 1555 - Madrid, 10 de abril de 1620), humanista (latinista y helenista), hebraísta, crítico literario, filósofo, traductor e historiador español, cronista del rey Felipe III

Finalment, al 1614, la Suprema va publicar un “edicte del silenci” on s’admetien els errors de la Inquisició en els processos contra la bruixeria, s’imposava silenci respecte el tema de la bruixeria i s’acabava amb la crema de bruixes a Espanya (Anglaterra ho farà al 1684, Salem en 1682, Escòcia a 1727 i Alemanya a 1775).

Però mentre el Consell de la Suprema sempre va mostrar prudència i escepticisme respecte les acusacions de bruixeria, el tribunal de la Inquisició de Barcelona es va caracteritzar per la seva inacció i passivitat fent només intervencions puntuals en alguns dels judicis iniciat per les corts civils. També és veritat, com assenyala Alcoberro³⁶, que el tribunal de la Inquisició de Barcelona tenia poques competències en matèria de bruixeria i que no podia fer gaire cosa davant els amples marges d’actuació dels tribunals locals.

En general, les sentències condemnatòries emeses pels tribunals de la Inquisició van ser de penes menors (assots, penitència, desterrament). Al 1549, el tribunal de la Inquisició de Barcelona va emetre les gairebé úniques sentències a mort (sis dones cremades en acte de fe), com a conseqüència d’aquest fet, l’inquisidor del Principat va ser cessat en el seu càrrec perquè havia contravingut les ordres de la Suprema.

---

³⁶ ALCOBERRO, Agustí *Cacera de bruixes, justícia local i Inquisició a Catalunya, 1487-1643: alguns criteris metodològics*. p. 499

LA BRUIXA I LA BRUIXERIA

Origen i evolució

QUI EREN LES BRUIXES?

El judici a Margarida Rugall és un dels molts que es van realitzar a Catalunya contra dones considerades bruixes. Però, què s'entenia per "bruixes"? Què les caracteritzava? Com se les identificava?

CONCEPTE I ICONOGRAFIA DE BRUIXA

Etimològicament, l'origen de la paraula "bruixa" no està clar. En Pau Castell, en la seva tesi doctoral *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)*, en fa un repàs d'algunes de les teories existents:

- Per Caro Baroja, és una transformació de la veu llatina *volucula*, fent referència a la idea de volar.
- Per Coromines i Cazalbou, té relació amb el nom de la deessa celta *Vroica* i l'arrel **uroica* (bruc).
- Pels autors de l'*Atlas linguarum Europae*, hi ha una connexió amb el mot llatí *brucola*, diminutiu de *bruschuy* (larva d'eruga).

Altres la relacionen amb el vocable gal *brixta/brixton*³⁷, derivat de l'arrel indoeuropea **btrgh-tu* (fórmula màgica, conjur).

I altres consideren que l'origen està en l'arrel indoeuropea **bhreus-* (esclafar, trencar) de la que derivarien la forma proto-germànica *brusjanar* i la gàl·lica *brus*. D'aquí sorgirien mots com *brysan*, que en anglès antic vol dir "escalfar, cruixir, colpejar, o *bruisier*, que en francès antic vol dir "trencar".

Així, d'una manera o una altra, unes teories relacionen la paraula amb el bruc perquè era el material amb el que "volaven"; i, altres, amb una de les accions que les caracteritzava: "cruixir infants"³⁸.

Respecte les paraules que serveixen per designar a la bruixa en altres llengües passa el mateix: l'origen segueix essent incert però, les arrels de les que semblen derivar les relacionen amb les seves capacitats o atributs:

---

³⁷ Terme que s'usava tant per designar una divinitat femenina com per anomenar una màgia funerària realitzada per dones.

³⁸ Esclafar criatures.

- *Strega/stregone* a Itàlia, sembla provenir del vocable llatí *strix*, que vol dir *ocell nocturn*, relacionant-lo amb la presumpta capacitat de volar de nits que tenien les bruixes.
- *Sorcière/sorcier* a França, el mot es relaciona amb el vocable llatí *sortes*³⁹, relacionant-lo amb les fetilleres i la seva capacitat d'endevinació.
- *Witch/Wizard*, a Anglaterra, possiblement té el seu origen en el mot saxó *wicca/wicce* que vol dir *sàvia/savi*, relacionant-lo amb el gran coneixement que tenien les persones considerades bruixes sobre les plantes i les seves propietats.

Encara que es desconeix d'on ve la paraula “bruixa”, el que si és segur que el mot apareix per primer cop, en la forma *bruxa*, en documentació catalana a finals del segle XIII referint-s'hi a ella com a *esperit nocturn infanticida que ofega i manté relacions sexuals amb dorments*. Aquesta definició es troba al *Vocabulista in arabico*, de Ramon Martí: diccionari llatí-àrab escrit al 1287 que inclou algunes paraules en llengua vulgar. En aquesta obra, l'autor relaciona el mot “*bruxa*” amb els termes àrabs *habiba* (amant) *qarîma* (esperit que impedeix les relacions matrimonials, que mata als nounats, que s'apareix a la nit en forma de gat o gos, i que manté relacions sexuals amb gent adormida) i *qabûs* (dimoni nocturn que ofega els dorments).

Entre els segles XIII i XV, el significat de paraula “*bruxa*” anirà evolucionant i ja no es referirà només als *esperits nocturns*, similars a l'*striga* italiana i al dimoni del Malson⁴⁰, sinó també a les persones físiques, persones reals a les que se les acusa de realitzar aquelles accions que abans s'atribuïen als esperits malèfics. En l'obra *Torcimany*, de Lluís d'Aversó, escrita a finals del segle XIV, l'autor diferencia els dos sentits de la paraula. Finalment, el primer sentit desapareixerà i en quedarà, tan sols, el segon.

---

³⁹ Tradició clàssica de pronunciar auspicis

⁴⁰ Esperit nocturn masculí que ofegava les persones adormides posant-s'hi sobre el pit de la víctima.

Per això, als documents judicials catalans de principis del segle XV s'acusa a les dones de *ser o anar amb bruixes* directament. Al segle XV, la paraula *bruixa* té ja una nova significació.

La imatge de la bruixa s'està formant a l'Edat Mitjana, una imatge que, sens dubte, es basa en creences populars i antigues que s'han fixat en la cultura i que tenen unes arrels mitològiques clares.

Referint-se al concepte de *bruixa* i a la seva significació, F. A. Campagne, parla de *complex mític*, iniciat a Catalunya⁴¹: la figura de la bruixa és la fusió de diferents figures mitològiques molt anteriors a ella.

Pau Castell, troba semblances entre l'antiga tradició del *menjar dels morts*⁴² i la de la *societat de fades*⁴³ amb la creença alt medieval de l'existència de les *dominae bonae*: esperits femenins que, sota el comandament de divinitats femenines com Diana, Erodíada, Holda, Abundia, Satia o Bensozia, cavalcaven de nits, entrant a les cases tancades (*jaunis clausis*) per beure i menjar, i proporcionant riquesa i sort si li trobaven el rebost obert.

A la baixa Edat Mitjana, es creu també en esperits malignes, les *stryges* o *lamias*, que de nits, i sota l'aparença de dones velles, entren a les cases per raptar i assassinar els infants. Aquesta creença, que té el seu origen en la tradició greco-llatina de les *estries*⁴⁴ i les *làemies*⁴⁵, pot estar relacionada amb el dimoni del *Malson*, el qual pot ser la derivació de l'arrel indoeuropea *mahr*: mort lenta per ofec.

La creença, a l'Edat Mitjana, en aquestes figures: *dominae bonae*, *stryges/làmies* i *dimoni del Malson* estarà estesa per tota Europa i elles seran la base d'algunes de les actuacions estereotipades de les bruixes malèfiques de l'Edat Moderna (viure aïllades, entrar de nits a les cases, raptar i matar infants).

---

⁴¹ Campagne, "Witch or Demon"

⁴² Tradició antiga a Europa per la qual, en determinades dates, alguns esperits entraven a les cases. Per protegir-se d'ells i aconseguir els seus favors, era costum deixar-los menjar, vi, aigua o llet.

⁴³ El seu origen està en les antigues divinitats femenines europees.

⁴⁴ Dimonis femenins, meitat dones, meitat ocells, que s'alimenten de la carn i la sang dels nounats. Els saxons creien que, per protegir-se d'elles, calia cremar-les i menjar-se la seva carn.

⁴⁵ Monstres femenins que raptaven els nenes per xuclar-los la sang. En l'antiga Roma, les mares feien servir el seu nom per espantar les criatures.

Però l'arquetip d'aquesta bruixa moderna inclou també d'altres actuacions que li són pròpies com elaborar metzines i beuratges, fer encanteris i *lligaments* o participar en aplecs. Un cop més podem trobar les arrels d'aquestes creences en la mitologia clàssica greco-llatina. I en són fonts obres com els *Papyri graecae*⁴⁶, els *Oracles caldeus*⁴⁷, les tragèdies d'Eurípides (*Medea*, *Hipòlit*, *les Troianes i Helena*), l'epopeia *Argonàutiques* d'Apol·loni de Rodes, *l'Eneida* de Virgili, *l'Odissea* d'Homer, els *Epodes i sàtires* d'Horaci, la *Farsàlia* de Romano... entre d'altres. En aquests texts apareixen personatges que es relacionaran amb el nou concepte de bruixa:

- *Hècate*, deessa integrada a la mitologia grega i vinculada al món de la màgia i la fetilleria, a la que s'invocava perquè els encanteris fossin exitosos:

“...Salve, Hécate horrenda, Asísteme hasta el fin en la preparación de estos bebedizos para que tengan la virtud de los de Circe, Medea y la rubia Perimede”

Idilis III, 10-17, de Teòcrit

- *Circe* i *Medea*, sacerdotesses d'Hècate, els seu poder es relaciona amb l'elaboració de pocions (eren grans coneixedores de les plantes i les seves propietats) i la màgia amb la que poden transformar els humans en animals (*Circe* a *l'Odissea*) o ajudar a Hèrcules (*Medea*, a la tragèdia d'Eurípides).
- *Sagena*, *Folia*, *Canidia*, *Veia* i *Erictho*, fetilleres depravades amb aspecte repulsiu que preparen filtres amorosos i que sacrifiquen infants.

Tot plegat, esperits nocturns, fetilleres i deesses clàssiques, s'anirà barrejant amb el pas del temps en la cultura popular, i donarà lloc, en l'imaginari d'una societat molt supersticiosa, a una nova figura: *la bruixa*, una dona real, d'aspecte desagradable, que fa ús de la màgia, i dels seus coneixements de les plantes, per fer mal a la gent i als seus béns.

---

⁴⁶ WIKIPÈDIA: terme col·lectiu per a una col·lecció de textos, escrits la majoria en [grec antic](#) (però també en [copte](#), [egipci demòtic](#), etc.), trobats en els deserts d'[Egipte](#), que tracten sobre el [sincretisme](#) màgic-religiós de l'Egipte grecoromà i la seva àrea circumdant.

⁴⁷ WIKISOFIA: Text del segle II dC, escrit en hexàmetres, degut, probablement, a Joan el Teürg, de tipus semblant als [escrits hermètics](#). En aquest text s'exposa la doctrina de la teúrgia o màgia aplicada a la religiositat que permet al teürg evocar als déus i tractar directament amb ells

Amb l'aparició del nou concepte de *bruixa*, a finals del s. XV i principis del s. XVI es comença a crear, al centre i sud d'Europa, una iconografia que el representarà. Atesa la força que el fenomen de la bruixeria va tenir al Països Baixos i sud d'Alemanya, seran principalment els pintors flamencs i alemanys els que crearan les obres de referència que ens mostraran *com eren* les bruixes. La imatge que crearen, en il·luminacions de manuscrits i tractats, en gravats, en dibuixos i en pintures, ha perdurat fins els nostres dies.

La cronologia d'aquestes obres artístiques seria la següent:

any
1451

Manuscrit *Le Champion des dames*, de Martin Lefranc amb la representació més antiga d'una bruixa feta, es creu, per Barthélemy Poignare. Són unes miniatures que mostren la capacitat de volar de les bruixes sobre escombres o pals anomenat-les *vaudoises*, recordant l'antiga secta herètica valdesa.

ca
1460

Tractatus contra secta Vaudeurium, del teòleg Johannes Tinctoris. Se'n conserven tres exemplars i s'hi veuen les primeres representacions conservades d'un aplec diabòlic adorant al boc i donant-li l'*osculum infame* (petó a l'anus del Diable)

any
1489

Tractat *De lamii et phitonicismulieribus*, del jurista Ulrich Mulitor. És el primer tractat de bruixeria que es va il·lustrar amb sisi gravats que representen accions pròpies de bruixes i bruixots: emmetzinaments, metamorfosi, vol, desplaçaments sobre bèsties per assistir a aplecs diabòlics, seducció, elaboració de beuratges per provocar tempestes i pedregades, i àpats amb carn humana. Se'n van fer més de 20 edicions, en llatí i alemany, totes elles il·lustrades.

ca
1500

Gravat d'Albrecht Dürer, *Bruixa cavalcant un boc d'esquena*. Aquí Dürer ironitza sobre el que es deia de les bruixes dibuixant-la amb elements a l'inrevés: bruixa asseguda del revés amb el cabell voleiant en direcció contrària a la que seria lògica. No tothom creia el que es deia sobre les dones acusades de bruixeria...

ca
1510

Gravat de Hans Baldung Grien, *Maleficia o Bruixes al voltant d'un calder*. Hi podem veure molts dels elements presents al món de la bruixeria: dones volant sobre animals, dones despullades i reunides per preparar el mal, tupí amb unguents i vapors diabòlics, infants com a aliment de les bruixes...

ca
1511

Gravat de Hans Schäufer, *Les malifetes de les bruixes*. A la part superior hi apareix el boc en l'aplec de bruixes, el calder amb vapors diabòlics, el vol sobre bocs, relacions sexuals amb el diable; a la part central destaca la representació de l'Església jutjant i el que sembla el rapte d'un nen, i, a la part inferior, la crema de bruixes.

any
1564

Jacubus de Meerdere ontmoet demagiër Hermogenes, gravat de Pieter Brueghel, el Vell. Per la historiadora Renilde Vervoot, en aquesta obra es crea un “codi visual” a l’inventar una imatge que es pot entendre sense cap tipus d’explicació.⁴⁸

any
1613

Tableau de l'inconstance des Mauvais Anges et Démons, del jutge francès Pierre de Lancre. Per l'historiador Agustí Alcoberro, una de les millors representacions iconogràfiques d'un aplec diabòlic. Hi conté tots els elements i atributs que acompanyen a la bruixa en l'imaginari popular.

⁴⁸ VERVOOT, Renilde comissària de l'exposició *Les bruixes de Brueghel*, realitzada al Sint-Janshospital (Bruges), el juny del 2026.

s. XVIII

El conjuro (1797)

El aquelarre (1798)

Sueños (Caprichos)

Aquestes són algunes de les obres de Goya referides a les bruixes i la bruixeria. Goya ha estat un dels pintors que més obres ha dedicat a aquest tema.

En la petita mostra presentada s'observa com, en les primeres representacions de finals del s. XV (*Le Champion des dames*, *Tractatus contra secta Vaedeurium*, *De lamii et phitonicis mulieribus*), les imatges es limiten a representar les accions de les bruixes. Entrats ja al s. XVI, la iconografia ens comença, per una banda, a envellir i enlletgir les dones i, per una a altra, a acompanyar-les d'escombres, marmites i gats negres amb una simbologia específica:

- L'escombra, per mostrar la capacitat de volar i de desplaçar-se d'un lloc a un altre ràpidament. L'escombra era un objecte quotidià que s'associava al món femení (les tasques de la llar eren una qüestió exclusivament femenina). També s'ha parlat que l'escombra representa un símbol fàl·lic per la promiscuitat que s'atribuïa a les bruixes.
- La marmita, tupí o calder, per representar la capacitat de preparar verins, pocions i filtres amb els que emmetzinar i *lligar* a la gent.
- El gat negre, per simbolitzar la capacitat de canviar de forma i transformar-se en animals que es deia tenien les bruixes.

Aquests eren els atributs que, aleshores, anaven amb la figura de la bruixa en l'imaginari popular i que s'han mantingut fins a l'actualitat en la nostra memòria col·lectiva.

La iconografia (dones velles, lletges i sinistres, amb escombres i calders), nascuda al s.XVI a Flandes i Alemanya, s'anirà repetint en artistes de tots els llocs –Europa occidental- i de tots els temps. Il·lustradors com Arthur Rackham i Brian Froud, o dibuixants com Walt Disney són un exemple de com perpetuar aquesta imatge fixant-la en la memòria de nens i nenes.

Il·lustració 19:
The witches Meeting, il·lustrat per Arthur Rackham

Il·lustració 20:
A very scary Crone, per Brian Froud

Il·lustració 21:
La bruixa de Blancaneus, per Walt Disney

LES ACCIONS MALÈFIQUES

Però la imatge no és l'únic tret distintiu que caracteritza a una persona. El que la completa i complementa alhora és el que fa aquesta persona: som el que fem. Així, les accions, sempre malèfiques, que s'atribueixen a les bruixes són fonamentals per a poder-les definir.

Bàsicament, se'ls imputen dues accions:

- Fer mal a la gent amb la màgia, ja sigui de forma directa o indirecta, : *el mal donat*
- Renegar de la fe cristiana i passar a adorar el dimoni: *el diabolisme* (crims d'apostasia i idolatria)

1. El mal donat

Sota aquesta denominació s'amaguen diferents accions malèfiques basades en la capacitat de fer mal que tenen les bruixes, suposadament, gràcies a l'ús de la màgia.

El mal pot recaure directament sobre l'individu al provocar-li malalties i, fins i tot, la mort. Quan el mal s'adreça a ramats i collites, l'individu es veu igualment afectat doncs es tracta d'un atac a l'economia domèstica de la qual depèn per sobreviure.

Dins la categoria de *mal donat* s'hi pot distingir:

1.1 El **maleficium**, o malefici. Es fa mal a la persona utilitzant la màgia malèfica, aquesta màgia es realitza a través de diferents mecanismes:

- Amb la paraula, al flastomar, maleir o amenaçar.
- Amb el contacte físic, tocant l'espatlla de la víctima, per exemple.
- Amb la mirada, encantant a la persona amb el "mal d'ull" (*ullprendre*).

1.2 El **veneficium**, o emmetzinament. En aquest cas es tracta d'usar les pólvores, ungüents i pocions elaborades amb intencions malignes. Els enverinaments afecten tant a persones com a animals, i també poden malmetre collites.

Il·lustració 22: Ungüent amb cries de rata i escorpins. Exposició *Se'n parlava i n'hi havie*, La Seu d'Urgell, abril 2019

Substàncies vegetals⁴⁹, animals i minerals són components d'aquestes metzines però, en l'imaginari popular no hi poden faltar els gripaus o les entranyes d'infants (freixures) com a components principals...

1.3 Els **lligaments**, o nusos màgics. Lligant o nuant cintes, draps, cabells o herbes, les bruixes volen impedir, màgicament, les relacions sexuals entre parelles. Aquests nusos provoquen l'esterilitat, la impotència masculina o la reducció del desig. Com assenyala Ramon Violant⁵⁰ *les bruixes, com tot esperit del mal són molt contràries a la procreació*. Atacar la capacitat reproductora implica afeblir la família, la base de la societat.

1.4 Els **atacs nocturns**, amb **rapte i assassinat de criatures**. Les bruixes entren a les cases de nits per ofegar i *cruixir*⁵¹ als qui hi dormen dins, sobretot als infants deixant-los el cos tot ple de marques blavoses. Sovint juguen a pilota amb els seus cossos.

1.5 Les **pedregades, tempestes, tronades i altres desastres naturals**. Mitjançant l'ús de pólvores o invocacions al dimoni, les bruixes provoquen fenòmens meteorològics que destrueixen les collites, el mitjà de subsistència de la població. A més de provocar-ne, els guien per poder afectar una zona concreta.

Davant la possibilitat de patir algun d'aquests malefics, la població busca la manera de protegir-s'hi, i els conjura prenent una sèrie de precaucions, com mirar de no acceptar menjar de desconeguts, i practicant diferents rituals de protecció.

Il·lustració 23: bruixes preparant una pócima per provocar aiguats i pedregades, gravat del '*Tractatus de lamiis mulieribus et phitonicis*', Ulrich Molitor, Ulm, 1489

⁴⁹ Per veure una relació de les plantes usades hi ha informacions en pàgines web com, per exemple: <http://pladelafont.blogspot.com/2012/03/les-plantas-de-les-bruixes.html?m=1>

⁵⁰ *De bruixeria pallaresa*, conferència pronunciada al Centre Excursionista de Catalunya, l'11 de març de 1936.

⁵¹ Esclafar

Si passegem pels pobles, i hi parem atenció, potser podem veure encara marcs de finestres pintats amb calç i blauet, palmes i palmons mig secs penjats dels balcons o clavats a les portes, portes amb creus, flors seques de carolines o cards, peülles d'animals...Són formes d'evitar l'entrada a les cases de les bruixeries o d'altres esperits malèfics.

Il·lustració 24: mesures adoptades per a protegir les llars, blauet, peülles, flors de palma, creus al pany i flor de carlina

Altres pràctiques de conjuració més conegudes són:

- Recitar oracions⁵², invocacions o fórmules específiques.
- Dur medalles de sants, escapularis o amulets de protecció (potes de conill, castanyes, ferradures, *pedres de llamp o de bruixes*⁵³...).
- Fer el símbol de la creu creuant els polzes amb les mans entrelaçades, senyant les criatures al llevar-se i a l'anar-se'n a dormir o dibuixant-la sobre les cendres del foc.

Il·lustració 25: pedres de llamp o de bruixes situades entre els murs de la casa i a l'àmpit de la finestra

Il·lustració 26: pràctiques de conjuració a l'exposició *Se'n parlave i n'hi havie*, Seu d'Urgell, abril 2019

⁵² A les cases solia haver-hi un llibret, *el llibret de Sant Ciprià*, amb oracions de St. Ciprià i Sta. Justina, advocats contra les males arts, encantaments, lligaments...

⁵³ Destrals de pedres de sílex polides que s'usaven tant per protegir-se de les tempestes com per evitar l'entrada d'esperits malèfics a les llars (es posaven sota les teulades, orientades a cada punt cardinal).

- El *salpàs*, pràctica litúrgica de Setmana Santa en la que es ruixaven les portes de la casa amb sal beneïda.

En la publicació que acompanya l'exposició itinerant *Se'n parlave i n'hi havie* es parla d'altres costums més curiosos com *fer la figa*⁵⁴ o posar cistells d'ous sota el llit.⁵⁵

Amb els conjurs també es mirava de protegir els sembrats, amb rams de governera a les obertures de la paret i finestres, i de comunir⁵⁶ el mal temps:

- Tocant les campanes de l'església per apartar els núvols de tempesta (*tocar a trons*).
- Cremant herba de St. Joan i espígol per desfer els núvols amb el fum.

- Recitant oracions específiques des dels comunidors, petits edificis oberts als quatre vents i situats prop de les esglésies. Des d'allí el prevere beneïa els camps, les collites i/o els animals, i demanava en nom de Déu dispersar i allunyar les tempestats i les pedregades amb el breviarí a la mà esquerra i el salpasser a la dreta .

Il·lustració 27: comunidor de Sant Julià d'Unarre (Pallars Sobirà)

El gran nombre i varietat de conjurs existents demostren com de fortament arrelades estaven les creences sobre les accions malignes de les bruixes entre la població. Unes bruixes que, a més del que podien fer, tenien uns poders sobrenaturals que sovint usaven per fer les seves malvestats: la metamorfosi i el vol.

⁵⁴ Es tanca la mà i es fa sortir el cap del dit polze entre l'índex i el dit del mig, mentre es recita la fórmula: *La figa et faig i al dimoni la dono*.

⁵⁵ Durant els parts es posaven ous, símbol de fertilitat, sota el llit perquè absorbissin els possibles embruixaments salvant així a les parteres i als nadons,

⁵⁶ Conjurat el mal temps.

- La **metamorfosi**, o capacitat de canviar de forma, usada per poder passar per llocs on els humans no hi caben, o per anar a fer mal sense ser reconegudes.

Les formes adoptades són la de gats negres, gossos, cabres, guineus o àligues.

Per canviar de forma, la bruixa s'ha de despullar i es creu que no pot tornar a la seva forma humana si no recupera el vestit.

- El **vol nocturn**: les bruixes poden desplaçar-se ràpidament d'un lloc a un altre de forma màgica. Aquest vol per l'aire, amb escombra o sense, necessita d'ungüents i fórmules màgiques, per a poder-se realitzar. Els ungüents i les fórmules varien segons la zona: al Pallars, les bruixes sovint s'untaven les cames i el melic,

Il·lustració 28: Bruixes cuinant l'ungüent que les portarà a l'aplec diabòlic, gravat d'Abraham Saur a l'obra *Ein Kurtze Treue Warning* (Frankfurt, 1585)

recitaven la fórmula *Pic sobre fulla, e que vaja allà on me vulla!*⁵⁷ i, a continuació sortien per la xemeneia i s'enlairaven en la fosca nit...

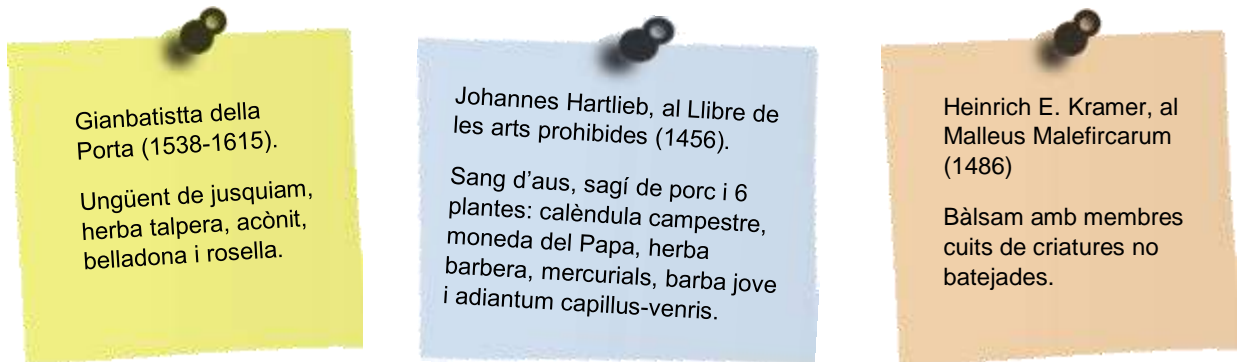
Joan Amades escriu:

“...També poden adquirir la facultat de volar sense ales, com si fossin un ocell i sense perdre llur condició humana, unes vegades completament soles i d'altres cavalcant damunt d'una escombra que els serveix de cavall. Per poder volar deuen, així mateix, despullar-se nues precisament vora llar, untar-se els sotaaxelles, els polsos o l'anús amb un ungüent o amb un bocí de cansalada untat d'un suc especial, que guardaven precisament sota la llosa de la llar o dintre els fogons.

⁵⁷ Fórmula transcrita a les actes del judici a Valentina Guarner, jutjada al Pont de Suert el 1484. Aquesta fórmula es presenta en diferents versions a la zona Pirenaica: *pic suber hoeilha, enta la lane de bouc bien m'arrencoueilla*, expressió en llengua gascona citada pel jutge Pierre de Lancre en els seus textos.

Però han de pronunciar una fórmula màgica, sense la qual la untura no tindria cap efecte...⁵⁸”

És l'**unguentum pharelis**. La composició no està clara i se n'han trobat diferents receptes:

Gianbatista della Porta (1538-1615).

Ungüent de jusquiam, herba talpera, acònit, belladona i rosella.

Johannes Hartlieb, al Llibre de les arts prohibides (1456).

Sang d'aus, sagí de porc i 6 plantes: calèndula campestre, moneda del Papa, herba barbera, mercurials, barba jove i adiantum capillus-venris.

Heinrich E. Kramer, al Malleus Maleficarum (1486)

Bàlsam amb membres cuits de criatures no batejades.

Etnòlegs, com Will-Erich Peuckert (Göttingen, Alemanya), han recreat algunes de les fórmules trobades i han experimentat al·lucinacions que els han fet veure cares deformades i tenir la sensació de volar. El caràcter al·lucinogen de les substàncies amb les que treballaven les bruixes va ser exposada, al 1973, per Michael Harrison a *The Roots of Witchcraft*.

Gràcies a aquesta capacitat de volar, sobre animals, escombres, pals o altres objectes, les bruixes podien arribar als seus aplecs (sàbats o aquelarres) i, en acabat, anar-se'n per provocar les seves maldats.

2. El diabolisme

El *mal donat* necessita de l'ús de la màgia. Per accedir a aquesta màgia cal fer un pacte amb el dimoni que comporta renunciar a la fe cristiana i adorar-lo. Les bruixes, doncs, cometem apostasia (abjuració de la fe) i idolatria (adoració indeguda a una criatura en lloc de Déu), per això alguns membres de l'Església consideren, a finals de l'Edat Mitjana i principis de l'Edat Moderna, que la bruixeria és una heretgia, un mal a combatre perquè representa un mal per la

⁵⁸ AMADES, Joan *Bruixes i bruixots*. Biblioteca de tradicions populars. Editorial El Mèdol, 2002, p. 60-61.

Cristiandat. Gràcies als sermons de predicadors com Vicent Ferrer ⁵⁹, al segle XIV s'estén per Europa la idea de *complot diabòlic* per la qual col·lectius com els jueus, els leprosos, els heretges i les bruixes (nova forma d'heretgia) formen part d'una secta secreta, organitzada i dirigida per Satanàs, amb la intenció de derrocar l'autoritat i de destruir la societat.

El pacte amb el dimoni es duu a terme durant l'*aplec diabòlic*. Aquesta reunió també se la coneix amb el nom de *sàbat*, fent referència al *sabbath*⁶⁰ jueu. A nivell de nomenclatura, aquí es veu clarament com es relaciona la bruixeria amb un dels membres del *complot diabòlic*: s'ha demonitzat la paraula jueva.

A partir del segle XVII, i arran els famosos processos de bruixeria de Zugarramundi⁶¹, aquestes reunions de bruixes són conegudes així mateix com a *aquejarres*, paraula eusquera composta (aker+larre) que significa *prat del boc*, fent referència al lloc de reunió dels membres de la secta bruixesca. Aquest lloc de reunió rep també, a la zona d'Aragó i Occitània, la mateixa denominació (prat del boc) "*landes du boc*".

I aquí apareix el mot "boc"... El boc és la forma que adopta el dimoni quan es presenta als aplecs diabòlics en els que bruixes i bruixots li reten homenatge i l'adoren. Aquesta imatge apareix per primer cop a la zona catalano-provençal de mitjans del segle XV, el seu origen es pot remuntar als antics pobladors del Pirineu anteriors als ibers i pot haver estat influenciada, posteriorment, per la divinitat greco-romana Pan⁶² i la celta Cerunnos o Déu Banyut.⁶³

En l'imaginari popular, la imatge del mascle cabró negre (color del pecat en la tradició cristiana) es completa amb unes petites ales reptilianes deformades que el relacionen amb l'àngel caigut, Llucifer: l'origen del Diable.

---

⁵⁹ FARRER, Vicent (1350-1419), dominic valencià que va transmetre les seves ensenyances per les zones de Provença, Delfinat, Savoia, Llombardia, Piemont, Catalunya, València, Múrcia, Castella, Llengudoc i Bretanya.

⁶⁰ Tradició del dissabte on es porta a terme la *mistvà*, obligació de descansar.

⁶¹ Procés realitzat a Logronyo, el 1609, on 53 persones van ser acusades de bruixeria. Majorment, aquestes persones provenien de la població navarresa de Zugarramundi.

⁶² Divinitat molt venerada a Arcàdia, amb cames d'ovella o de cabra, que acompanyava a Dionís.

⁶³ Divinitat celta de l'inframón, se la representa amb banyes i envoltada d'animals.

Als processos per bruixeria realitzats a Catalunya, Aragó i Llenguadoc, en els segles XV i XVI, s'utilitza l'expressió *boc de Biterna* per referir-se al dimoni. Aquesta denominació uneix dos termes: el boc, o cabró, i Biterna, el lloc on es realitza l'aplec diabòlic. Una altra expressió que també es troba en la documentació judicial és *anar al boc de Biterna*, que passa a representar l'aplec en sí mateix.

No hi ha acord respecte la situació geogràfica de Biterna. Diferents teories l'identifiquen amb Beziers (en llatí, Biterrae) o el castell rossellonès de Biterna o amb la ciutat de Viterbo, a Itàlia. Fins i tot, per diverses mencions en cançons de gesta, s'ha dit que era una ciutat sarraïna. Ja que el terme Biterna apareix per primer cop en l'àrea lingüística catalano-occitana, potser no cal anar tan lluny per trobar-la...

Estudiosos com Cel Gomis, Batista i Roca, Ramon Violant, Joan Obiols i Pep Coll, han recollit alguns dels llocs on es realitzaven, segons la tradició oral, els aplecs bruixescs⁶⁴:

- El Canigó, on hi anaven les bruixes de Llers.
- Camí de Llers a Músser, les bruixes de Baridà.
- Creueta de Boumort i llosa de Boixadera, les bruixes de Cabó.
- Basseta de St. Joan d'Erm i Pla de Fubestré, les bruixes del Pallars, les de la Vall del Segre i les d'Andorra.
- Ermita de Sta. Paula de Turbiné, les bruixes de Paüls.
- Pla de Negua, les bruixes de Cardós, les de la vall Ferrera i les de La coma de Burg.
- Pla de Beret, les bruixes d'Àneu, Aran i França.
- Prats d'Adons i Viu de Llevata, les bruixes de la Vall de Bòsia.

Altres llocs de reunió: el Pedraforca, l'estany d'Engolasters, Hortonedà (prop de Collegats), la coveta de l'Amor (Ulldemolins)...

Les declaracions de les persones acusades en els processos judicials permeten saber com es desenvolupaven els aquelarres. Bàsicament, es feien de nit i duraven fins el cant del gall, les bruixes hi arribaven volant gràcies als

---

⁶⁴ A l'annex d'aquest treball de recerca he inclòs un mapa on hi ha marcat la localització d'aquests llocs referits a la zona d'estudi, P. 127

ungüents i fórmules emprades. Un cop allí, retien homenatge al dimoni amb l'*osculum infame*⁶⁵, el petó a l'anus, una forma de retre-li homenatge i mostrar-li submissió. A continuació, abjuraven de la fe i signaven un llibre negre que només tenia un full en blanc. Per tancar el pacte amb el dimoni tenien relacions sexuals amb ell en forma de sodomia, durant l'acte el dimoni els hi deixava una marca que endevinaires o caçadors de bruixes buscaven amb atenció per poder-les incriminar. Després de diferents rituals com orgies, balls i àpats, es fabricaven les metzines amb les que anirien a fer, més tard, malvestats.

L'homenatge al boc era la manera d'entrar a la secta de les bruixes i així poder aprendre el secret de la fabricació de les metzines. També era una forma d'obtenir guanys econòmics ja que el dimoni els hi prometia diners després de l'homenatge.

El desenvolupament de l'aplec queda magníficament representat en un dels gravats que apareix en l'obra *Tableau de l'Inconsistence des Mauvais Anges et Démons*, considerat la millor representació iconogràfica sobre el tema:

⁶⁵ A partir del segle XVI, les confessions ja no parlen de l'*osculum infame* sinó del rebuig de la creu.

❶ Les bruixes van arribant al sàbat

Després d'haver-se untat diferents parts del cos (cames, melic, aixelles, anus o vagina), i d'haver pronunciat la fórmula pertinent, les bruixes arriben a l'aplec volant, en aquest cas sobre un boc. En altres escenes del gravat les podem veure volant sobre escombres.

Per fer una ofrena al dimoni, les acompanyen uns nens que han raptat de nit.

❷ S'apareix el dimoni

A dalt de tot del gravat, ens trobem al dimoni en forma de boc, com el rei que espera l'homenatge dels seus súbdits, es troba assegut al tro presidint la reunió. La flama d'una de les seves banyes servirà per encendre les espelmes.

En altres aplecs

apareixerà en forma d'home negre, de galant, de vell barbut o de gat. A la dreta, seu la que ha estat designada com a *reina del sàbat*, a l'esquerra una altra bruixa, la menys favorita. Ambdues duen un grapat de serps a la ma amb les que prepararan les seves metzines.

❸ Homenatge al boc

Una bruixa s'agenolla davant el tro, aviat començarà el ritual d'homenatge i adoració al dimoni. Aquest ritual acabarà amb l'*osculum infame*, el petó de la vergonya, per mostrar-li així la seva submissió. S'inicia un pacte gràcies al qual la bruixa adquirirà poders màgics malèfics i guanys econòmics a canvi de servitud.

④ L'àpat

Comença la festa, les bruixes s'asseuen a taula acompanyades d'altres dimonis. Un d'ells se'l representa amb pits femenins, es relaciona així amb la deïtat Diana (deessa que liderava els seguicis d'esperits femenins en les seves cavalcades nocturnes) i un culte anterior a la fertilitat.

Mentre tots mengen l'estofat preparat amb ossos i carn humana, a taula encara queden restes del que havia estat un nadó (un dels delictes del que s'acusarà a les bruixes és de menjar-se els infants que han raptat i assassinat). La documentació dels judicis parla també d'altres plats presents als banquetes dels aplecs de bruixes: carronyes, carn de penjats, cors de nens no batejats i altres animals impurs. Són àpats on no hi ha ni pa ni sal ni oli perquè el dimoni els prohibeix.

⑤ Música i balls

I la festa continua, els àpats s'acompanyen de música i balls, balls que es fan al voltant d'un arbre maleït. En aquestes danses, de moviments desenfrenats, hi participen bruixes i dimonis. Els balls descontrolats, en posicions inverses a les correctes, són el preludi de les orgies que vindran després, amb relacions contra natura.

En aquestes reunions tot pot passar, sobretot el que es contrari als valors cristians tradicionals, el que la societat de l'època reprimeix.

6 Preparació d'ungüents de vol i metzines

S'acosta el final de l'aplec i les bruixes comencen a elaborar tant l'ungüent de vol amb el que podran sortir volant de l'aquellarre com les metzines que utilitzaran després contra la població de les seves comunitats. Aquests ungüents es preparen sobre un foc fet amb restes humanes, en un calder de que emana el vapor diabòlic. Gripaus i serps en són uns del ingredients.

7 Vol de tornada

Amb els ungüents fets, les bruixes ja estan llestes per aixecar el vol muntades sobre les seves escombres. I volant a través del vapor diabòlic se n'aniran a fer totes les malvestats possibles: calamarses i aiguats, lligaments i cruiximents, raptos i assassinats...

8 Altres convidats

En aquests aplecs no hi faltaven tampoc la gent benestant que havia fet algun tipus de pacte amb el dimoni que, per no ser reconeguts, tapaven els seus cares amb màscares. També hi eren els infants que guardaven els ramats de gripaus i granotes que necessitaven les bruixes per a les seves pocions...

CREACIÓ DE LA BRUIXA

Ja hem vist com les bruixes poden aconseguir els poders malèfics en els aplecs a través del pacte diabòlic: la bruixa s'entrega totalment al dimoni tot renegant de Déu i de les creences cristianes, a canvi de retre-li homenatge rep el poder de la màgia malèfica i el coneixement per elaborar metzines. Les directrius específiques de pacte diabòlic varien segons la zona geogràfica. Així, les bruixes de Catalunya no poden mostrar l'art de la bruixeria a noves persones sense el permís del dimoni, per contra, a Mallorca, una bruixa sí que pot transmetre els seus coneixements sense tenir el seu consentiment.

El pacte era necessari per formar part de la secta bruixesca però, a partir del llibre *Bruixes i Bruixots* de Joan Amades, per tradició oral sabem que hi ha quatre formes d'aconseguir els poders de bruixa de manera totalment natural: el lloc de naixement, el dia, l'ordre dins de la família o per herència. Aquests condicionants definiran el tipus de màgia que tindrà la bruixa.

Ser d'una determinada població coneguda per tenir moltes dones amb fama de bruixa, i ser descendent de dones conegudes com a bruixes, definiran una màgia malèfica; en canvi, el dia del naixement o l'ordre dins de la família portaran a una màgia benèfica. En aquest darrer cas s'hi poden distingir:

- Els nascuts la nit de Nadal o Sant Joan són els *saludadors* i posseeixen poders curatius.
- Els nascuts el dia de Sant Judes són el *xucladors* i poden curar xuclant les ferides.
- Els setè fill de les famílies sense variació de sexe són els *setens* i també tenen poder sanadors

En darrer terme, una tercera manera de convertir-se en bruixa era practicant una sèrie de rituals:

- Despollar-se i refregar-se contra un matoll espinós. Així, es poden fer maldats. Per revertir el procés cal tornar-s'hi a refregar.
- Travessar-se el cap amb una agulla.

INDICADORS I DETECTORS DE BRUIXES

La imatge de la bruixa i de les seves accions ja està a l'imaginari col·lectiu però a l'època que tractem hi havia, a més, una sèrie d'indicadors que podien fer a una persona sospitosa de ser bruixa o bruixot:

- Blasfemar o maleir algú i que, després, aquesta persona li passés alguna desgràcia.
- Mostrar actituds o comportaments considerats poc correctes perquè no seguien les normes de la comunitat o de la doctrina cristiana.
- Curar a la gent: si algú tenia poders i capacitats per guarir era evident que també podia fer emmalaltir... Algunes dones tenien l'habilitat o capacitat de curar i ho feien seguint unes pràctiques mèdiques: diagnosi per l'observació de l'orina, aplicació d'ungüents o pegats de cera i l'elaboració de remeis. Aquestes pràctiques es basaven en el coneixement que tenien de les propietats de diferents substàncies naturals (vegetals, animals i minerals). Era un coneixement que venia d'antic i que es transmetia de generació en generació; no obstant, eren considerades molt dubtoses pels *metges oficials* ja que a les dones no els hi era permès estudiar medicina ni a les universitats ni als gremis d'apotecaris, i només podien exercir-la si n'obtenien un privilegi reial o un consentiment, després d'haver passat un examen. La ciència mèdica, que s'estava consolidant aleshores, i la preparació de remeis estaven en mans dels homes.

Tanmateix, el procés curatiu/sanador també incloïa rituals "màgics" basats en tradicions antigues: invocacions (ara a sants), recitacions d'oracions o fórmules màgiques, ús d'amulets...L'Església va criticar aquest vessant "màgic" de la curació, la màgia no era ni acceptada ni permesa.

Així, els homes (metges), per considerar-ho *intrusisme professional*, i l'Església, per fer servir rituals màgics i de tradició pagana, van qüestionar i criticar fortament a les dones que curaven, i això va generar desconfiança entre la població envers elles: les dones sanadores eren vistes amb mals ulls i amb por.

- Tenir determinats trets físics com marques a la pell o absència de pèls a les aixelles i/o pubis. Les marques a la pell, sobretot les properes a la vagina o l'anús, es considerava que les hi havia fet el dimoni després de tenir relacions sexuals amb ell; l'absència de pèls a aixelles i/o pubis es creia que era conseqüència de l'ús d'ungüents per poder volar cap als aplecs de bruixes o aquelarres.

La detecció eficaç d'aquests indicadors va originar l'aparició d'uns oficis específics: *el punxador* i *l'endevinaire* o *caçador de bruixes*. Eren oficis remunerats i, sovint, s'exercien conjuntament. Les *habilitats* d'aquests professionals sovint eren utilitzades en els mateixos judicis en el que es coneixia com a *examen de senyals*, una prova que es feia per demostrar la culpabilitat de les persones acusades: es despullava a la persona sospitosa i se li inspeccionava el cos buscant-hi unes marques especials que demostrassin la seva pertinença a la secta diabòlica.

Il·lustració 29: "Examination of a Witch" Thompkins H. Matteson, 1853.

- *El punxador* era un home que es dedicava a clavar llargues agulles en les afeccions dermatològiques de les persones sospitoses: nevus, angiomes, berrugues, acrocordons... Les reaccions fisiològiques (sagnat o no, dolor o no...) determinaven si la persona acusada era bruixa o no.
- *L'endevinaire* o *caçador de bruixes* era un home, laic o religiós, que se'l contractava per descobrir si el mal que afectava a la comunitat era a causa d'una acció de bruixeria, i per identificar qui n'era l'autor o autora.

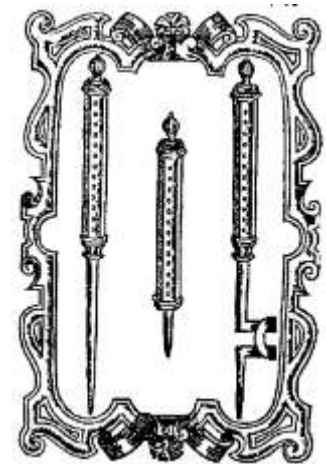
Els mètodes usats podien ser “científics” o sobrenaturals. Era un ofici de caràcter itinerant i per detectar les bruixes usava les tècniques descrites al *Malleus Maleficarum*. Però, no només, en trobava l’origen del mal si no que també el podia revertir diagnosticant i curant les malalties provocades per les bruixes, desencisant el bestiar... Els treballs etnogràfics de R. Violant afirmen que l’activitat d’aquests endevinaires encara perdurava a les comunitats rurals de la muntanya catalana i occitana de mitjans del segle XX.

Un dels caçadors de bruixes més famosos el trobem a Anglaterra, és en Matthew Hopkins (c. 1620-1647) qui, juntament amb John Stearne (c. 1610-1670) i Mary Phillips, van fer assassinar més de tres-centes dones entre els anys 1644 i 1646.

Tots ells, primer identificaven la sospitosa, la feien despullar i rapar, i hi buscaven les marques que demostrarien el pacte del dimoni. Si no les hi trobaven ho justificaven dient que el dimoni les havia ocultat dins del cos de la bruixa⁶⁶. Els hi clavaven punxes i ganivets per a demostrar-ho.

Il·lustració 30: Frontispici del *Discovery of Witches de Matthew Hopkins (1647)*, mostra les bruixes identificant els seus esperits familiars.

Il·lustració 31: Gravat d'agulles que s'utilitzen per punxar al cap i a la llengua de les bruixes sospitoses i determinant-ne la culpabilitat

⁶⁶ JIMÉNEZ SUREDA, Montserrat Les bruixes: Del feminicidi històric a la icona social, p. 32-33. En: <https://books.google.es/books?id=mr9ADwAAQBAJ&pg=PA33&lpg=PA33&dq=punxador+bruixes&source=bl&ots=0zUVn4pMkc&sig=ACfU3U2bfAqXc0R2eMlftrAz3Pdf6bid0g&hl=ca&sa=X&ved=2ahUKewjXqrqu3DjAhXRyYUkHREvDz04ChDoATABegQICRAB#v=onepage&q=punxador%20bruixes&f=false>

Il·lustració 32: Peinliches Verhör (1676): Zeitgenössische Darstellung aus: Hermann Löher: Die Wehmütige Klage der frommen Unschuldigen. Amsterdam 1676. Gravat on es mostren les accions de diferents saludadors o endevinaires sobre dues dones: examen de senyals, punxes clavades... i, al fons, tallant el cabell

A Catalunya també n'hi va haver de *caçadors de bruixes*. El primer documentat és Joan Malet († 1549), nascut a Flix. Malet deia que la seva amant, una bruixa d'Alcanyís, li havia ensenyat l'art endevinatori per acusar bruixes. Les seves actuacions es van situar a Saragossa, Tarragona, Barcelona i València.

En l'article de d'Agustí Alcoberro⁶⁷ hi ha part de la transcripció d'un acta del consell municipal de Reus on es veu la seva forma de fer:

Que per demà dematí tanquen tots los portals i que facen crida que tothom, així homens com dones, isquen a ses portes, i que lo dit Malet ab lo senyor batlle i jurats ab un escrivà que facen lo dit examen cercant tota la vila. I així los hòmens com dones que denunciarà ésser bruixes o metzineres lo dir Malet que les escrigueren, i après d'ésser escrites que a instància de la universitat sien preses.

Quan va acusar a dones nobles i benestants, Malet va ser jutjat per la Inquisició, acusat de ser un bruixot, un seguidor del diable. La sentència va ser la de mort a la foguera: va morir al 1549 i d'aquest fet se'n van escriure unes cobles el mateix any de la seva mort (*veure la il·lustració 33*).

Al segle XVII, també trobem caçadors de bruixes a Catalunya: Joan Aliberç, a Vic, Jaume Font, el nunci de Sallent i Llorenç Calmell, el qual va "detectar" unes dues-centes dones als comtats del Rosselló i la Cerdanya.

---

⁶⁷ ALCOBERRO, Agustí La cacera de bruixes a Catalunya i el seu context europeu, p.4

El més famós, però, va ser l'herbolari Cosme Soler, de la Noguera (baronia de Rialb), conegut amb el malnom de *Tarragó*. Aquest malnom li venia del mas on havia nascut, el mas Tarragona de Rialb.

Des del 1616 es va dedicar a buscar bruixes per Lleida (Castelló de Farfanya, Montclar d'Urgell, Torregrossa i Bellpuig d'Urgell...) i la Catalunya central (Igualada, Sallent, Santpedor, Manresa, St. Feliu de Sasserra...). Un dels mètodes que feia servir era fregar l'esquena de les sospitoses amb aigua beneïda per mirar de trobar una marca a la pell semblant a la pota d'un gall: una *marca diabòlica* que era invisible a l'ull humà.

Va ser detingut pel tribunal de la Inquisició al 1617 i se'l va alliberar amb la promesa de que deixaria de ser caçador de bruixes, tot i així va continuar amb el seu ofici fins el 1622 moment en que es perd el seu rastre i que coincideix amb el final de la cacera de bruixes promulgat pel Rei Felip IV i la Inquisició.

Il·lustració 33: Cobles ara novament fetes sobre la mort d'en Malet, Barcelona, 1549. Biblioteca de Catalunya, 1-IV-42.

Cobles ara novament fetes sobre la mort d'en Malet. Feta a Barcelona als dos de juliol. Any mil e cinc cents quaranta e nou.

Alegrau vos Chrestians donant les llaos a Déu, quen Malet y sos engans han pagat lo deute seu.

Lo senyor Inquisidor és estat ben informat quen Malet era traydor y vsaua malvestat accusava richs y grans p(er) ab sa maluada veu quen Malet y sos engans han pagat lo deute seu.

Bé mereix cert en Malet la sentència que li han dada pus que per dinés ha fet desonrar gent tan honrada y usant de sos parayns dignes feya molt de Déu quen Malet y sos engans han pagat lo deute seu.

...

JUDICI A LA RUGALLA

Una bruixa de la Vall
Fosca, s.XVI

LA FONT I L'AUTOR

Com aquest treball de recerca es centra en el judici realitzat, entre l'octubre de 1548 i el gener de 1549, contra Margarida Rugall a la ciutat de Sort, la font utilitzada ha estat el llibre *Un judici a la terra dels bruixots. La Cacera de bruixes a la Vall Fosca (1548-1549)*, de Pau Castell Granados, ja que es tracta de la transcripció íntegra del judici.

Aquesta transcripció conté els diferents processos incoats contra Joan de la Dida, Jaume Puyo, Pere de l'Hereu, Caterina de Puyo i Margarida Rugall, però Pau Castell els ha unit fent un text sol, la història del qual es desenvolupa seguint un ordre cronològic. A l'hora de fer la transcripció, l'autor ha normalitzat mínimament l'ortografia i ha traduït al català les parts en llatí.

La font primera d'aquesta publicació està en els plecs *Fons Pallars i Vilamur* de l'Arxiu Ducal de Medinaceli⁶⁸ (ADM), un fons amb molta documentació judicial corresponent al marquesat de Pallars i vescomtat del Vilamur i en el que Pau Castell ha trobat més de dotze processos per bruixeria incoats pel procurador del marquesat.

El *Fons Pallars i Vilamur (ADM)* el va consultar arran la investigació que duia a terme per poder elaborar la seva tesi doctoral *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV i XVI)*⁶⁹. Tesi desenvolupada entre els anys 2008 i 2013, dirigida per la professora Teresa Vinyoles i el professor Agustí Alcoberro, i reconeguda amb diferents premis:

- Accèssit del XIX Premi 2015 Claustre de Doctors Universitat de Barcelona.
- Premi Institut d'Estudis Catalans d'Història Moderna Joan Reglà (2015).

---

⁶⁸ Informació sobre aquest fons:

http://xac.gencat.cat/web/.content/xac/01_continguts_arxius_comarcals/ac_pallars_sobira/02_quadre_de_fons_acps/ADM-Vilamur.pdf

<http://www.fundacionmedinaceli.org/archivo/ficha.aspx?id=16286>

<http://e-spacio.uned.es/fez/eserv.php?pid=bibliuned:20798&dsID=Documento.pdf>

⁶⁹ Fitxa de la tesi:

<http://www.ub.edu/cdub/publicacions/origens-i-evolucio-cacera-bruixes-catalunya-segles-xv-i-xvi>

- Menció especial en la V edició del Premi Cum Laude, concedit per la Xarxa Vives d'Universitats en col·laboració amb l'Institut Privat d'Estudis Món Juïc (2015)
- XXIV Beca "Notari Raimon Noguera" a la millor tesi doctoral en Història medieval, de la Fundació Noguera.

Pau Castell Granados⁷⁰ (Tremp, 1984) és Professor associat de la Secció Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de Barcelona. Llicenciat en Història medieval al 2006 i Doctorat al 2013. Ha coordinat projectes de recerca i exposicions sobre la història del Pallars, les fonts medievals i modernes i la cacera de bruixes a Catalunya, esdevenint-hi un gran especialista.

---

⁷⁰ Fitxa personal UB sobre Pau Castell Granados:

<http://www.ub.edu/medieval/index.php/es/personal?format=html&task=memberDetails&mid=29&view=browselist>

EL CONTEXT

Context geogràfic

El llibre en el que m'he basat per fer l'anàlisi del judici a Margarida Rugall⁷¹, ens presenta La Coma⁷² de Mont-ros com a lloc de tots els fets que es van produir entre els anys 1548-1549.

Els fets relatats s'inicien a Mont-ros, poble de la Vall Fosca⁷³, al Pallars Jussà. Aquesta zona de muntanya està situada en uns dels vessants de la vall del Flamisell i està formada per tres nuclis: Mont-ros, Pauils i Pobellà.

⁷¹ CASTELL, Pau: Un judici a la terra dels bruixots. La cacera de bruixes a la vall fosca 1548-1549. Garsineu Edicions

⁷² Segons l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC), una Coma és una depressió més o menys pregona i planera en un terreny de muntanya.

⁷³ Rep aquest nom perquè la vall és molt angosta, està envoltada de muntanyes altes i el sol tarda en arribar-hi al matí i la deixa aviat per la tarda.

La Plana de Mont-ros
mapa topogràfic

La Plana de Mont-ros
Ortofoto

El clima i la vegetació de La Vall Fosca són els típics de la muntanya del Pallars: hi neva molt a les zones altes (a l'estany Gento, més de 1.200 mm anuals de precipitacions), però les nevades són menors a mesura que anem baixant. Trobem vegetació arbòria i herbàcia, però en les zones més altes desapareix perquè no hi ha sòl vegetal on sostenir-se.

Segons indica [l'Enciclopèdia Catalana](#), *L'agricultura, en general de secà, és precària: patates, sègol o blat de primavera i prats. L'explotació forestal hi és poc important. Els ramats d'ovins remuntaven la capçalera de la vall a l'estiu (transterminància) i transhumaven a l'hivern cap a les planes secaneres de vora el Segre. Actualment els sectors agrari i ramader han sofert un procés de*

transformació. A més de l'oví, que continua essent important, es destaca la producció del boví de llet i de carn, que ha comportat una progressiva especialització dels conreus, amb un fort increment del farratge i un descens dels cereals. El turisme, esperança de la contrada, es fa difícil de Senterada en amunt per la manca de sortida de la mediocre carretera que remunta la vall fins a Cabdella⁷⁴.

L'antic nucli de població de Mont-ros ha estat absorbit pel municipi de la Torre de Cabdella, així com la Pobleta de Bellveí, i la major part de Senterada, on la vall ja s'eixampla.

El poble de la Plana de Mont-ros actual va ser fundat al 1932 arran de la construcció de la central elèctrica. Amb el pas del temps es va anar formant un nucli de població habitat principalment pels treballadors d'aquesta central.

Context històric

Al 1548-1549, moment dels fets analitzats, La Coma de Mont-ros formava part, no feia més de 50 anys, del [marquesat de Pallars](#)⁷⁵. El darrer comte privatiu que va tenir era Hug Roger III de Pallars-Mataplana i Cardona (1430-Xàtiva 1508), un dels darrers senyors feudals de Catalunya, de la nissaga comtal de Pallars, iniciada l'any 872.

⁷⁴ <https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0027845.xml>

⁷⁵ VIQUIPÈDIA: El [marquesat de Pallars](#)^[1] és un títol nobiliari atorgat en [1491](#) pel rei [Ferran II d'Aragó](#) a favor de [Joan Ramon Folc de Cardona, duc de Cardona, comte de Pallars Sobirà i comte de Prada de Conflent](#), a més de Gran Conestable i Lloctinent d'Aragó.

El Marquesat de Pallars es va crear en permuta del [Comtat de Pallars Sobirà](#), títol sorgit al segle X com a part de la [Marca Hispànica](#) de l'Imperi Carolingi. L'últim comte de Pallars Sobirà va ser el mateix duc de Cardona, el títol del qual va ser elevat a marquès de Pallars. A partir de 1670, el títol va passar de la [casa de Cardona](#) a la [casa de Medinaceli](#), on ha romàs fins a l'actualitat. En l'actualitat, el títol es troba vacant després de la defunció en 2013 de l'últim titular, [Victoria Eugenia Fernández de Còrdova i Fernández de Henestroza](#) (1917-2013), XIX marquesa de Pallars i XVIII duquesa de Medinaceli.

El comte Hug Roger III, enfrontant-se al rei Ferran el Catòlic, va saquejar la vila vescomtal de Castellbó (1484). A causa del saqueig, el rei de corona catalano-aragonesa, va ordenar al comte de Cardona, Joan Ramon Folc III de Cardona, que ocupés el Pallars. Quan, el castell de València d'Àneu, on s'hi resistia la comtessa Caterina Albert, es va rendir, Ferran el Catòlic va donar el comtat de Pallars a Joan Ramon Folch IV de Cardona al 1491, i va convertir el comtat en un marquesat governat pels ducs de Cardona i, des d'aleshores, marquesos del Pallars.

Com que els marquesos del Pallars no van viure mai allí, el territori era administrat per un governador, o procurador general, que comptava amb l'ajut d'un assessor, qui administrava justícia i dictava sentències en nom del governador; i un tresorer, qui s'encarregava dels ingressos i la comptabilitat.

A nivell local, l'administració es feia a través batllies (una sola unitat política amb diferents nuclis de població) amb un batlle general i, per sota, batlles locals per exercir la jurisdicció civil i criminal.

Al castell de Mont-ros s'hi trobava també el *castlà*⁷⁶, el qual tenia el castell en feu pels marquesos i mantenia uns drets sobre els habitants. Aquest castlà tenia uns batlles propis

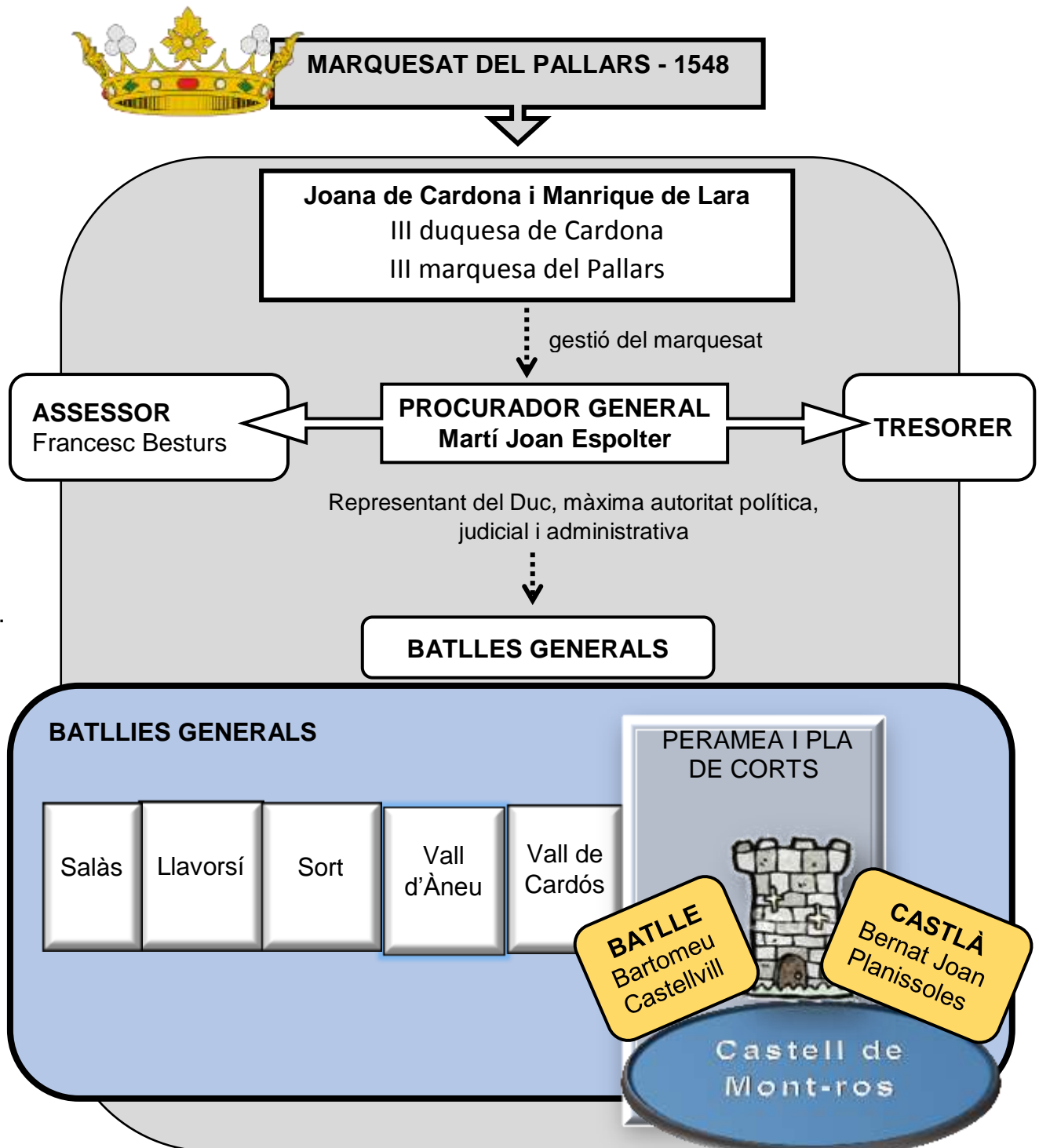
Durant l'època en que es desenvolupen els fets, el Pallars, i en concret la Coma de Mont-ros, era un territori molt poblat. Si s'observen les dades de fogatges registrats en el Centre d'estudis demogràfics⁷⁷ podem comptar, pel que fa al Pallar Jussà del 1553, 1445 fogatges⁷⁸ i això vol dir que hi havia, gairebé, 1450 cases registrades, amb tots els membres de les famílies inclosos, sobre les que es cobraven impostos. No puc evitar remarcar còm de curiós se m'ha fet llegir-hi els cognoms de les famílies que han anat apareixent en la meva lectura del judici: Rugall, Hereu, Coell... hi són gairebé tots! (*veure annex: Població de fet per municipis i Fogatges*)

---

⁷⁶ **Castlà, castellà** o **carlà** era el **vassall** encarregat de la guarda, la defensa i el **govern** d'una **castlania** que incloïa el **castell** sovint també el **territori** (normalment un feu) o terme circumdant

⁷⁷ CED: <https://ced.uab.cat/infraestructures/banc-de-dades-de-catalunya/fogatges-1497-1515-i-1553/>

⁷⁸ Dels segles XIV al XVII, imposició que les corts generals establien per convenença amb el rei dels estats de la corona catalanoaragonesa a raó d'una quantitat per foc o casa habitada, per tal de subvenir a necessitats de la corona o de la terra. (GDLC)

Esquema de l'organització administrativa del marquesat del Pallars amb els noms de les persones que ocupaven el càrrec en el moment del judici a Margarida Rugall.

Autoria: Elaboració pròpia

L'activitat agrícola i ramadera eren prou importants. Si ens centrem en la ramaderia, sabem que tenia una gran importància social, econòmica i cultural, ja que va fomentar el desplaçament anual dels paers (alcaldes a Lleida) al Pallars, concretament a la Coma de Mont-ros, un enclavament per les rutes d'intercanvi amb les comarques centrals del Principat.

MARGARIDA RUGALL ES PRESENTA

Corria l'any 1548, i unes fortes desgràcies assolaven Catalunya. Fam, epidèmies, fortes tempestes i períodes de sequera eren les principals desgràcies que patien els habitants d'un petit poblet: Mont-ros. A més, a tot això s'hi va sumar una forta repressió religiosa que castigava a tots aquells que anessin en contra dels dogmes establerts. Es perseguia a aquella gent que destacava, aquella gent que era diferent. La població, davant de tantes penúries, estava espantada sense saber gaire bé que fer. L'única escapatòria al neguit de la impotència va ser buscar un culpable per tants dolors i penes. I aquí és quan apareix la protagonista d'aquesta esgarrifosa història.

Hola, em presento, soc Margarida Rugall però molta gent em coneix com *La Rugalla*, i vinc aquí a explicar-vos la meva història. Avui és 7 de gener de 1549 i tinc la impressió que tot acabarà aviat per a mi...

Tinc tres germans, en Joan Simó, que viu a Mont-ros i que estava casat amb la Dolça, ara ja morta, en Pere, que viu a Paüls i està casat amb la Margarida, i una altra germana que viu a Lleida amb el seu fill.

Fa més de vint anys, jo vivia al mas Useu amb el meu marit, en Bartomeu de Peralba, i el meu primer fill. Al mas també s'hi estava en Bernat Baga, un gascó com molts d'altres que han vingut a aquesta zona buscant una millor vida, i amb el que sempre tenia problemes.

Com sé de plantes i, quan m'ho han demanat, sempre he procurat curar a la gent malalta, m'he guanyat molta fama de bruixa. Però, encara no entenc per què se'm acusava de ser una vassall del diable si

el que feia era ajudar a la gent! Si em venen a buscar assisteixo tots els parts i ajudo a les mares en aquest difícil moment, i els hi dic que si la criatura algun cop emmalalteix jo hi podré posar remei. En el cas que això passi, puc fer vàries coses: embolicar-la i perfumar-la amb herbes collides el matí de Sant Joan, untar-la amb mantega o oli dolç, tapar-la amb *cardades* de llana... i fins i tot, puc recitar una oració sanadora que ja deu fer uns quinze anys em va ensenyar una dona de Bresca, la Margarida de Millero:

“Déu y la Verge Maria y mossèn senct Pere y mossèn senct Joan, per són camí van. Encontraren lorp ⁷⁹galant. Digues lorp galant ahon vas? A mengar-me’n la carn y beure’m la sang de tal persona. No faràs pas. Vés-te’n alt en la montanya a rompre lo pols y mengar les herbes salvatges”

No només curo a criatures, també tracto a persones de totes les edats. Amb les cintes i els cabells dels meus pacients puc saber quin mal tenen. Davant d'aquests objectes faig el senyal de la creu, dic el pare nostre, l'avemaria i la oració, i així, d'alguna manera, mentre carrego a les meves espatlles tots els seus mals, ells en queden alleugerits. Això sí, el que no he sabut mai és examinar l'orina dels malalts, com sí fan d'altres dones, i tampoc no hi fet mai conjurs.

Un dia però, el meu marit va morir i vaig quedar vídua, sola i sense parents ni amics. Tot va passar en un mal moment: a Gerri s'estaven caçant bruixes, i jo ja en tenia la fama perquè curava a la gent i ningú sabia com ho podia fer, i perquè com a Mont-ros s'estaven morint moltes criatures sense raó aparent i jo hi anava sovint... Havia de fugir! A més, per acabar-ho d'adobar, em vaig barallar amb en Bernat Baga per unes *garbes* i el procurador de l'abadiat de Gerri, al que pertanyia el mas d'Useu, em va obligar a pagar una multa de deu lliures i em va fer fora d'allí.

Vaig vendre l'*heretat* i me'n vaig anar. Ni a Mont-ros ni a Paüls no vaig ser ben rebuda així que me'n vaig anar a Lleida, amb la meva

Cardada:

Conjunt de llana o de cotó que cap en la carda (Instrument de paraire, que consisteix en una post amb mànec, folrada de cuir per una cara i armada d'una multitud de punxes de filferro un poc ganxudes, que serveix per pentinar la llana o el cotó i anar separant la borra de l'estam per tal de facilitar la filatura (DCVB)

Garba: Feix d'espigues tallades i lligades, que generalment es compon d'algunes gavelles (DCVB)

Heretat: Propietat rústica (encara que no hagi estat adquirida per successió en la propietat d'un difunt) (DCVB)

⁷⁹ Per l'lop. CASTELL, Pau Un judici a la terra dels bruixots

germana. El que no podia imaginar era que la fama de bruixa em perseguiria fins allí... Vaig acabar tancada a la presó de Lleida, un o dos dies. Per sort, el meu nebot em va poder treure d'allí perquè estava embarassada. Avui encara no sé perquè em van tancar però sospito que té a veure amb la fama de bruixa que sempre m'acompanya.

Finalment, he acabat un altre cop a Paüls però vaig i vinc de Mont-ros sovint. A Mont-ros he tingut algun problema i he estat presa aquí per un enfrontament que vaig tenir amb el capellà Bernat de la Era.

Mont-Ros no és el millor lloc on quedar-me però tampoc el pitjor. Pels rumors que hi ha en contra meva, m'he vist obligada a practicar la medicina i a fer medicines d'amagat. Tot i així, han continuat demanant els meus serveis, com va fer l'altre vespre en Joan Maça que es presentà a casa suplicant-me que anés a casa seva i veiés el seu fill petit: amb una mica de fonoll mastegat n'hi va haver prou perquè obrís els ulls.

Fer de metgessa m'ha donat problemes: si ho faig se m'acusa de ser bruixa i si no ho faig se m'amenaça com va fer en Joan Gascó, el teixidor, que si no anava a curar la seva fillola, la Caterina, *em traurie del món*.

Els rumors no només m'han afectat a mi, la meva filla que s'havia de casar amb en Pere Joan de Agnès no ho ha pogut fer perquè el seu germà, el Pere Agnès, que viu a Pobellà, ha sentit parlar de mi i se n'ha desdit.

Però, en aquesta vall la fama no es queda en un sol poble, les veus corren per Paüls, Pobellà, Enseu, La Torre de Capdella... I jo que pensava que per fi podria viure tranquil·la amb el meu fill.

Sovint m'hi estic temporades amb el meu fill Joan, és pastor i viu a les muntanyes. Hi vaig per dormir allà, lluny de la vida del poble, també hi vaig perquè està malalt i cal cuidar-lo i, com em cal guanyar-me la vida, aprofito que hi soc per *bogar* una terra que el meu germà té a la *pleta*.

Bogar: Adobar la terra amb el fem del bestiar. (ribagorca.cat)

Pleta: Lloc tancat, generalment amb andans, on es recull el bestiar que pastura al camp o a la muntanya. (DCVB)

Per guanyar-me la vida també he cuidat, ja fa un temps, les ovelles d'en Mateu Maça, a Paüls, i ara venc formatges fets a casa i verdures que abans he comprat a la fira de la Pobleta... No obstant, no en tenim gaires de diners. Els impostos són excessius, tant és així que el meu germà, el Pere, que és arrendatari del castlà de Mont-Ros, en Bernadí de Planissoles, s'hi ha barallat quan aquest pretenia cobrar-li l'*arreu*.

Arreu: Quantitat suplementària que el propietari cobra del pagès, de més a més de la renda principal (DCVB)

I així era la meva vida fins el passat 13 d'octubre, dia en el que vaig ser cridada a declarar al castell de Mont-ros. Em van fer jurar sobre els Evangelis i em van preguntar si sabia de bruixes o bruixots i, després, em van preguntar sobre la meva vida: si hi havia estat presa a Lleida i a Mont-ros, a què em dedico, des de quan sé curar, com ho faig... Vaig contestar sincerament, que jo no sabia de bruixes i que feia temps que feia de metgessa. Aquell mateix dia em van detenir i em van traslladar a les presons del castell de Sort.

No ho sabia però aquí començava un judici que portaria la desgràcia i el patiment a mi i a molts d'altres, i que es va iniciar un 12 d'octubre de 1548 al castell de Mont-Ros i que no acabaria fins un dilluns, el 7 de gener de 1549, al castell de Sort.

Però, que va ser de mi durant aquests mesos? Es pot resumir en tres paraules, patiment, dolor i por.

Quan ja portava dues setmanes tancada, em van treure de la meva cel·la i em van interrogar. Només deien bajanades i no em volien creure! Van tornar-me a la cel·la i, l'endemà, em van fer despullar i van examinar tot el meu cos amb deteniment. Quina humiliació! Com pot ser que, per no tenir pèls a les aixelles diguin que soc bruixa? No té sentit! I les marques que tinc a les espatlles, proves de tenir relacions amb el diable? Això no s'ho pot creure ningú...

Uns dies després em van dir que nomenés algú perquè parlés bé de mi. Segur que el meu germà, en Pere, ho faria... D'en Joan Simó no n'estava tant segura perquè m'hi havia barallat amb ell alguns cops. També vaig pensar amb en Jaume Palau, que viu Paüls com jo, i amb

a Pere d'Aguiró, i amb Joan Sebrí de LLarvén... N'estava segura que ells ho farien i em podria anar bé.

Però no va ser així, i dels dies i setmanes següents no puc recordar res amb exactitud, tot es confús. M'han fet despullar, m'han vestit amb un *capot* i m'han penjat més d'un cop dels polzes i dels canyells. Quin dolor! Només sento els meus crits «Verge Maria de mon cor, vullau-me ajudar!», «via fora!» Ja no puc més, diré tot el que volen si així acaben amb els turments... Volen que acusi a altres persones? Doncs així ho faré! Volen que reconegui més de vint crims? Doncs els reconeixeré! He vessat el vi dels veïns, he mort criatures, he *cruxit* nadons, he emmetzinat persones i bous i he preparat ungüents diabòlics amb fetges de nadons no batejats...Que m'he reunit amb el diable a Serraspina? I tant que sí, però que tot això s'acabi aviat... El dolor és tan gran que no he pogut vessar ni una llàgrima, i en això els torturadors també s'hi han fixat i ho han fet escriure! Tot els hi serveix com a prova de bruixeria.

I ara em ve al cap tot, el botxí Joan Martí em posa una corda al polze esquerre i em penja. Jo crido i demano auxili al Senyor i a la Verge Maria, però no em cau cap llàgrima. El mestre de la sala, al veure que ni ploro ni confesso cap crim ni delato a algú altre, em torna a pujar, però aquest cop pel polze dret.

Durant gairebé deu minuts estic penjada cridant i demanant ajut a la Verge Maria. No puc més i demano que em baixin, que diré la veritat. Només dic el que he sentit per aquests pobles, el que diuen les veus: Agulló i la seva germana tenen fama de bruixes, al igual que Mateu Castell. I torno a ser penjada pel mateix polze, el dret. No els convenç el que he dit, volen més acusacions i delictes més greus que involucrin a altres persones.

Capot: Peça llarga d'abric, generalment de burell o altra roba gruixada, amb mànegues i capulla, que porten els pastors i portaven abans els pagesos en general. (DCVB)

“Via fora”: Crit o so d'alarma per a demanar auxili o per a reunir la gent en cas de perill

Ja no aguanto més patiment, demano ser baixada, diré tot el que ells volen... Aquí, després de la tercera tortura, és quan començo a explicar coses de la meva vida de “bruixa”, els crims que he comès i qui m’acompanyava de nits. He explicat que fa uns onze anys que sé de l’art de la bruixeria, que la filla d’una dona de Gerri, na Artala, penjada per bruixa, me’l va ensenyar. Que no he renegat de Déu ni de la Verge Maria, tot i que he promès fidelitat al diable sobre un llibre gegant, tot negre. I ho he fet perquè m’han promès un sou cada dijous, i jo necessito els diners. Sota la tercera tortura he confessat un total de sis homicidis i la mort per emmetzinament d’un bou. Aquí jo ja pensava que haurien acabat, que ja estarien satisfets amb el que havia dit, però han seguit.

I m’han torturat per quarta vegada, però aquest cop amb un turment diferent: l’*strap de corda*⁸⁰. M’han pujat enlaire, i només uns segons després ja he suplicat que em baixin. El dolor és insuportable. Aquest cop, després de la quarta i última tortura, he confessat set homicidis més, per emmetzinament i/o per cruiximent.

I m’han posat davant aquells que m’han delatat i acusat. Quina ràbia! No em puc contenir perquè, tots plegats, són uns mentiders i els hi ho dic a tots ells, a en Joan de la Dida, a Jaume Puyo... amb en Joan no puc evitar les ganes de donar-li un cop de puny, no puc permetre que m’acusi de tot el que diu “*Y la dita Rugalla se li arremeté per pegar-li ab lo puny, y ja casi que l’aconsegueie. Y ayxí altercant que estigueren bé y perfedrant per bon*

---

⁸⁰ El reu era alçat per les mans, les quals portava lligades a l’esquena, sovint afegint-hi pesos als peus per augmentar encara més la sensació de dolor. Pau CASTELL I GRANADOS, Un judici a la terra dels bruixots

espay". A més sé que Dida, el gascó, és un delator en tota regla, ha acusat de nombrosos crims a tots els que estem aquí tancats patint.

Ara em sento forta, decideixo desdir-me de gairebé tot el que he dit en les confessions de tortura i que he ratificat després.

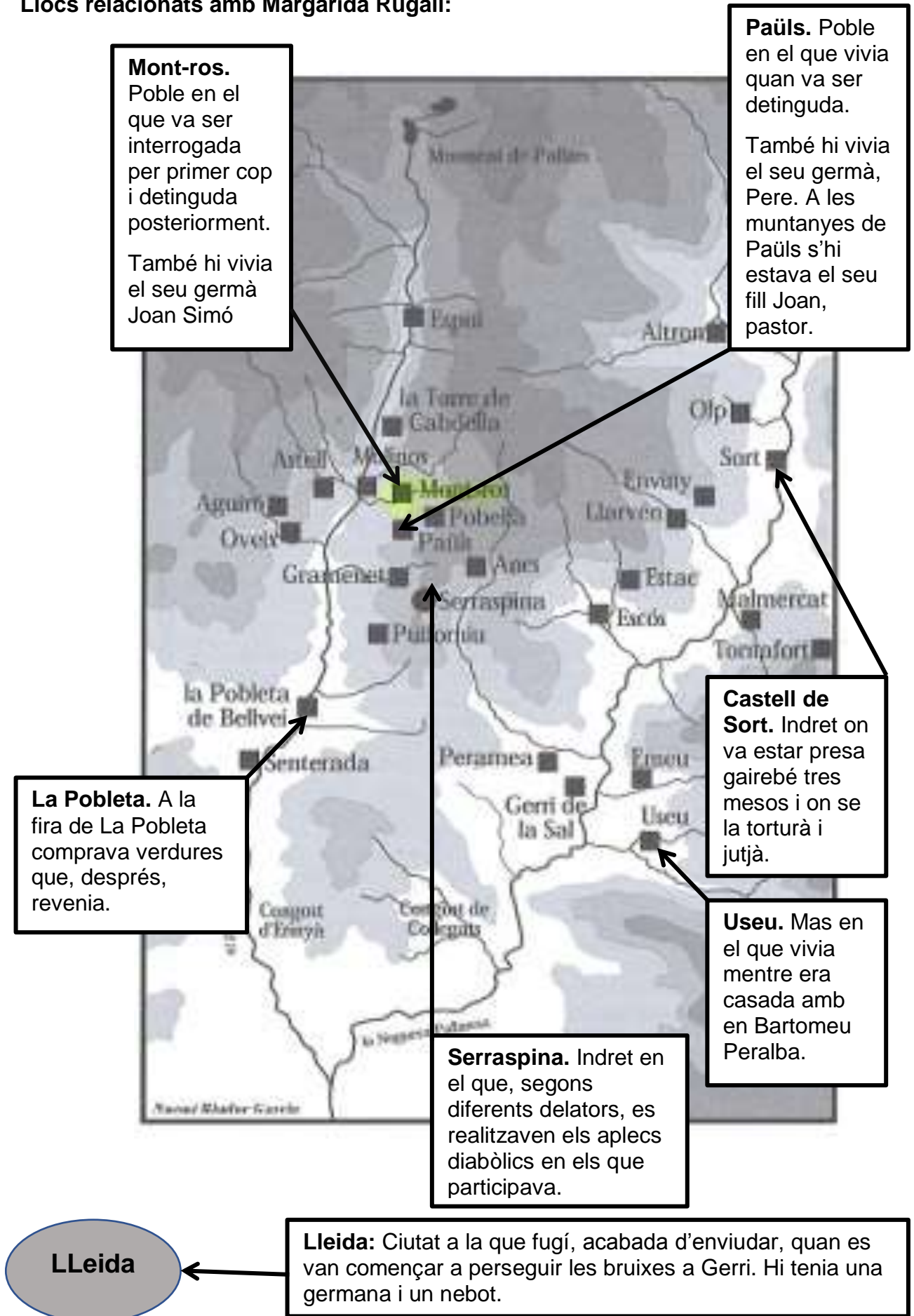
Malgrat que m'han assignat un advocat defensor, l'Antoni Duat, comerciant de draps, ell no ha fet gaire cosa, per no dir gens, i no ha al·legat res a favor meu.

Em temo el pitjor mentre escolto el llistat de crims dels que se m'acusa, no confio que tinguin en compte les meves negacions dels delictes. El procurador fiscal demana la meva sentència i els assessors del procurador general aconsellen que sigui una sentència de mort.

I sí, ja som a dia 7, el dia que us explico la meva història. Mont-ros estarà satisfet, ha trobat al culpable de tot però, al mateix temps, és el moment que jo no volia que arribés mai.

En cap de les fonts d'informació on està transcrit el meu judici trobareu la meva sentència final, els papers s'envien de poble a poble, s'aprofiten per altres judicis, es donen als nombrosos i inactius advocats defensors i és clar, és normal que es perdin... Us estareu preguntant, igual que jo, què serà de mi?

Llocs relacionats amb Margarida Rugall:

EL JUDICI: QUI ÉS QUI?

Relació de personatges, ordenats alfabèticament, que surten citats en la transcripció del judici, amb una petita explicació per a que sigui més fàcil situar-los.

A **Antoni Duat:** comerciant (“tractant”) de draps de llana, nomenat pel procurador general com a advocat defensor dels acusats. En cap cas proporcionarà cap prova en les seves defenses.

Antoni Pujol: Procurador fiscal del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur. Encarregat de l'enquesta inicial (instrucció del sumari) i part acusadora del judici.

Antoni Puyo: pagès de Mont-ros, cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. “Ha sentit dir” que el seu sogre, Jaume Puyo, Pere de l'Hereu i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria. El 22 de novembre de 1548 és citat com a testimoni en ofensa. No acusa en concret a ningú, però sospita que Caterina Puyo és bruixa. Gendre de Jaume Puyo, proposat pel mateix Jaume com a testimoni de la seva defensa.

Antoni Saurí: habitant de Pobellà. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Antoni Xic: carceller del castell de Sort.

Antonia Cortal: dona de Joan Cortal, de Paüls. El 22 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret.

B **Bartomeu Castellvill:** batlle de Mont-ros. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Bernadí Canut: habitant de Paüls. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Bernat Joan Planissoles (citat també com a Perot o Joan): mossèn i castlà⁸¹ de Mont-ros. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Bedrada de Foix: mare de Joan de la Dida, proposada pel seu fill com a testimoni de la seva defensa.

Caterina de Ramon (Caterina Puyo), àlies na Ramona: sospitosa processada. Habitant de Mont-ros. Dona de Johan de Matheu, àlies Puyo (Johan de Puyo). Primer havia estat casada amb Ramon Larrassa, segurament d'aquí el seu àlies: *na Ramona*.

Caterina: dona d'Antoni Puyo, de Mont-ros. El 22 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret, i afirma que les desgràcies que ha patit són obra de Déu.

Francesc Bestuers: mossèn, doctor en dret, assessor del marquesat. Durant tot el judici intervé, i també en la proposta final de sentència.

Francesc Senaller: no s'especifica ni ofici ni procedència, segurament de la Torre de Capdella, com la seva dona que declararà després. El 22 de novembre es citat a declarar dos cops com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret.

Jaume Gervasi de les Eres: vicari de Sort, nascut a Areny (Areny de Noguera?). És notari del regne d'Aragó, principat de Catalunya i comtats de Rosselló i Cerdanya; i escrivà públic del marquesat de Pallars.

Jaume Ferrer: pagès de Pobellà. El 20 de novembre es citat a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret però afirma que a la zona es parla de la presència de bruixes i bruixots.

Jaume Palau: habitant de Paüls. Proposat per Margarida com a testimoni de la seva defensa.

---

⁸¹ Vassall encarregat de guardar i defensar el Castell i el territori circumdant.

Jaume Mauri: habitant d'Olp, proposat per Pere de l'Hereu com a testimoni de la seva defensa. Es va negar a testimoniar perquè tenia coses a fer "té alre en què atendre".

Jaume Mora: habitant d'Estaron. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Jaume Puyo: sospitós processat. Pagès de Mont-ros.

Joan Baró: habitant de Sort. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Joan Bernatxo: pagès de Paüls. El 20 de novembre es citat a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret, però ha sentit parlar de Margarida Rugall com a metgessa.

Joan Coell: pagès de Mont-ros, cridat a declarar el 12 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa⁸². Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Pere de l'Hereu, Johanot Puyo i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria.

Joan Coina: pagès de Mont-ros, cridat a declarar el 12 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Pere de l'Hereu, Joan de la Dida i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria.

Joan Cortal: pagès de Paüls, cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Pere de l'Hereu, Jaume Puyo, Joanot Puyo, Joan de la Dida i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria. Possiblement, el mateix **Joan Cortal** (pagès de Paüls) que, el 22 de novembre, es citat a declarar dos cops com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret, però ha sentit dir que a la zona hi ha bruixes i bruixots.

Joan de la Dida: sospitós processat. És oriünd de la ciutat de Foix (diòcesi de Sant Bertran de Comege, a França).

---

⁸² Fase prèvia al judici en la que el procurador fiscal recull dades necessàries per encausar algú..

Joan de Miquel: pagès de Mont-ros, cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Pere de l'Hereu i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria.

Joan Farrer: sastre de Pobellà, proposat per Jaume Puyo com a testimoni de la seva defensa.

Joan Maça: pagès de Mont-ros, cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Pere de l'Hereu i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria.

Joan Martí: persona encarregada de dur a terme els turments que van patir les persones acusades en el castell de Sort. Se l'anomena amb el títol de *mestre o ministre i boxí*.

Joan Martí: habitant de Llarvén (en les actes, Larvent). Proposat per Pere de l'Hereu com a testimoni de la seva defensa.

Joana Senaller: dona de Francesc Senaller, de la Torre de Capdella. El 22 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret, però parla de Jaume Puyo i els problemes que tenia amb ell.

Joanot Puyo: nen de 12 anys, fill de Jaume Puyo (acusat). Cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 és interrogat sense jurament. És un testimoni d'excepció. Acusa, directament, d'éssers bruixots a Jaume Puyo (el seu pare), Pere de l'Hereu i Joan de la Dida.

L **Lluís de Claramunt:** donzell⁸³, de Sort. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

M **Margarida (Coell):** dona de Joan Coell, habitant de Mont-ros, cridada a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se la interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria

---

⁸³ Membre inferior de l'estament militar català a la baixa edat mitjana.

ocorreguts a la Coma de Mont-ros. “Ha sentit dir” que Johanot Puyo, Jaume Puyo i Johan de la Dida es dediquen a la bruixeria.

Margarida (Ferrer): dona de Jaume Ferrer, de Pobellà. El 20 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa. no acusa a ningú en concret, només parla de Margarida Rugall com a metgessa i del que ha sentit dir.

Margarida (Massa): vídua de Mateu Massa, de Paüls. El 20 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa.

Margarida Rugall: sospitosa processada. Vídua de Bartomeu (Bartolomeu) Peralba. En el moment del judici viu a Paüls. Fa de metgessa.

Margarida: dona de Pere Rugall, de Paüls. El 22 de novembre es citada a declarar com a testimoni en ofensa. Sospita que la seva cunyada, la Margarida Rugall, és bruixa.

Martí Joan Espolter (Martí Johan Spolter): Procurador⁸⁴ general del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur. Actua en representació dels ducs de Cardona i Sogorb, marquesos del marquesat de Pallars i vescomtes del vescomtat de Vilamur, el senyor Alfonso Folch i de Cardona i na Joana de Cardona. És un cavaller que viu a Lleida i que s’ha desplaçat al castell de Sort per a realitzar el judici.

Mateu Marc: sastre de Pobellà. El 20 de novembre es citat a declarar com a testimoni en ofensa.

P Pere de G[uiem]: habitant d’Aguiró (en els actes consta com a Guiror).
Proposat per Margarida com a testimoni de la seva defensa.

Pere de l’Hereu, àlies Jonanich o Jonanill: sospitós processat. Capità de la vila de Mont-ros. home de caràcter, enfrontat a Macià de Pedanch per un vedat⁸⁵, barallat amb Joan de Maça per uns bous.

---

⁸⁴ Representant del rei per a qüestions temporals o encàrrecs concrets. El procurador general tenia funció judicial i comptava amb una cort pròpia d’assessors.

⁸⁵ Tanca on es guarden els animals

Pere Esquerra: síndic de Mont-ros. En el judici actua com a testimoni de diferents actuacions fetes en les fases del procés judicial.

Pere Esquerre: habitant de Mont-ros, cridat a declarar el 13 d'octubre de 1548 com a testimoni en ofensa. Se l'interroga, sota jurament, sobre si té coneixement de fets de bruixeria ocorreguts a la Coma de Mont-ros. "Ha sentit dir" que Johan de Matheu àlies Puyo, Pere de l'Hereu àlies Jonanich, Jaume Puyo, Joan de la Dida, Ramona i Margarida Rugall es dediquen a la bruixeria.

Pere Lacayo: habitant de Mont-ros. El 20 de novembre es citat a declarar com a testimoni en ofensa. No acusa a ningú en concret, però parla del que es diu de Pere de l'Hereu.

Pere Rugall: germà de Margarida Rugall, habitant de Paüls. Proposat per Margarida com a testimoni de la seva defensa. el 21 d'octubre. Més tard, el 19 de novembre es citat a declarar com a testimoni en ofensa.

Pere Segarra: mossèn, doctor en lleis. Aconsella quina ha de ser la sentència dels acusats, un cop vistes les proves i indicis.

R **Ramon de Foix:** germà de Joan de la Dida, proposat pel mateix Joan com a testimoni de la seva defensa.

A continuació, classifico les persones delatades en les confessions que van fer, sota tortura, els acusats: Joan de la Dida, Jaume Puyo, Pere de l'Hereu i Margarida Rugall. Els he agrupat per poblacions i he indicat, quan la informació era clara, al grup familiar que pertanyien:

- Delatats i delatades, habitants de Paüls com a bruixes i bruixots en les confessions dels acusats sota tortura:

Bernat (grup familiar: Agulló)	sogre de Bernat (grup familiar: Agulló)	gendre de Bernat (grup familiar: Agulló)	Johan (grup familiar: Bernaxo)
sogre de Johan (grup familiar: Bernaxo)	dona de Johan (grup familiar: Bernaxo)	na Bernaxa (grup familiar: Bernaxo)	l'avi Canut (grup familiar: Canut)
Anthonica, (grup familiar: Canut)	Johan (grup familiar: Coell)	Johana (grup familiar: Coell)	Pere Colom (grup familiar: Colom)
na Coloma (grup familiar: Colom)	Johan Coartall (grup familiar: Cortal)	Johana de Cortal (grup familiar: Cortal)	dona de Cortal (grup familiar: Cortal)
Bernat de Guillem (grup familiar: Guillem)	Matheu (grup familiar: Guillem)	Barbera (grup familiar: Palau)	Guillem de Maça

- Delatats i delatades, habitants de Pobellà com a bruixes i bruixots en les confessions dels acusats sota tortura:

Joana Sebriana de Agnès	na Agnès	Johan Agulló, lo vell (grup familiar: Agulló)	Margarida Agulló (grup familiar: Agulló)
Francino Agulló (grup familiar: Agulló)	Jaume Farrer (grup familiar: Farrer)	Francí Ferrer (grup familiar: Farrer)	Johana Sebre
na Cuyna, la vella	Johana Sebriana. (possiblement és la Agnès)	Joana Sebriana de	

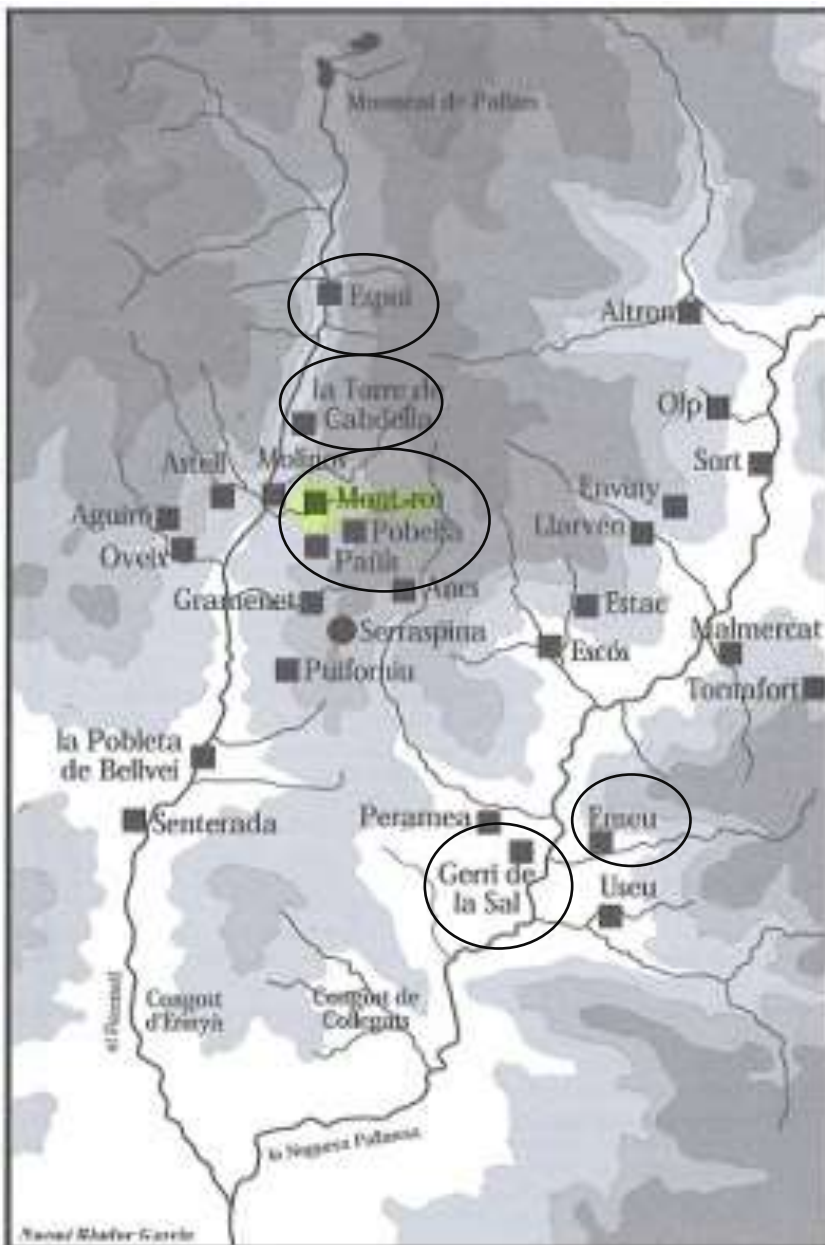
- Delatats i delatades, habitants de Mont-ros com a bruixes i bruixots en les confessions dels acusats sota tortura:

Johan Coell (grup familiar: Coell)	Johana de Coell (grup familiar: Coell)	Joana Cortala (grup familiar: Cortal)	Ysabel (grup familiar: Hereu)
Felip/Phèlix (grup familiar: Hereu)	Margarida Puyo (grup familiar: Puyo)	pare de Jaumot Puyo (grup familiar: Puyo)	mare de Jaumot Puyo (grup familiar: Puyo)
Anthoni de Puyo (grup familiar: Puyo)	Johanot	Saurina (grup familiar: Saurí)	Miquela

na Pedanchs, la vella

- Delatats i delatades, habitants d'altres poblacions, com a bruixes i bruixots en les confessions dels acusats sota tortura:

dona de Anthonico de Saurí (de Les Iglésies) (grup familiar: Saurí)	Matheu Cartell (de Manyanet)
Marquesa (d'Enseu)	na Martina (d'Enseu)
na Conilona (de Gerri de la Sal)	Artala, filla (de Gerri de la Sal)
la Scrivana (d'Espui)	la Tamborina (d'Espui)
la vella de Trullant (de La Torre de Capdella)	na Fava (de La Torre de Capdella)
dona de Trullant (de La Torre de Capdella)	na Ca[...]a (d'Ancs)

Nombre d'altres persones acusades, per població:

Paüls: 20

Pobellà: 10

Mont-ros: 13

Les Iglésies: 1

Manyanet: 1

Enseu: 2

Gerri de la Sal: 2

Espui: 2

La Torre de Capdella: 3

Ancs: 1

Localització de les poblacions amb persones delatades al judici.

Autoria: elaboració propia

EL JUDICI A MARGARIDA RUGALL: PAS A PAS

OCT
1548

L'any 1548, els habitants de Mont-ros estan vivint un mal moment. Des de fa ja un temps, s'estan produint una sèrie de morts, aparentment inexplicables, entre la població adulta i, sobretot, entre la infantil, a més de la del bestiar.

Mont-ros

Les notícies que arriben de grans persecucions a bruixes del sud de Catalunya, i la fama de *terra de bruixes i bruixots*⁸⁶ que té la Coma de Mont-ros, fa que, al mes d'octubre de 1548, es presenti a la vila l'Antonio Pujol, procurador fiscal del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur, per esbrinar què està passant i qui n'és el culpable... Comença aquí el que es coneix com a *enquesta de veu i fama*.

12-13
octubre
1548

Entre els dies 12 i 13 d'octubre, el procurador fiscal cita a declarar als pagesos de Mont-ros: Joan Coell i la seva dona Margarida, Joan Coina, Joan Miquel, Joan Maça, Joan Cortal, Antoni Puyo i Joanot Puyo. També és citat l'habitant de Mont-ros, Pere Esquerra.

Les citacions es fan amb diferents fórmules com:

“... fou degudament *amonestat i citat*...”

“... testimoni presentat i nomenat a proposta del procurador fiscal...”

És a dir, aquestes persones presenten el seu testimoni de forma obligatòria, per la qual cosa es pot concloure que no hi ha hagut cap denúncia prèvia i que tot el procés *s'inicia d'ofici*.

El text del requeriment fet pel mateix procurador fiscal, el 13 d'octubre, així ho confirma: “...digué que a ell li arribà notícia i li fou donat a entendre...”

amonestat i citat:
obligat a declarar

iniciar d'ofici:
començar la
investigació d'un
possible delictes
sense que hi hagi
denúncia prèvia.

⁸⁶ “... y quan anaven per algunes parts deyen «d'ahont sou?» y ells responien «de la Coma de Monrós» y deyen «de la terra dels bruixots, sou!»...”, dit per Jaume Puyo en el primer interrogatori, el 12 d'Octubre de 1548.

Les declaracions es fan al mateix castell de Mont-ros, avui dia desaparegut, i es realitzen sota jurament, amb la mà dreta sobre els Evangelis:

“... jurà en presència y en mans del magnífic senyor Martí Joan Espotler, procurador general del marquesat de Pallars y vescomtat de Vilamur, a Nostre Senyor Déu, y als seus sants quatre evangelis, tocant-los corporalment amb la mà dreta que diria i *deposaria* la veritat de tot el que sap i sobre tot allò del que serà interrogat...”

Deposar:
declarar.

L'únic testimoni que no haurà de fer jurament serà el Joanot Puyo, ja que és menor d'edat (té dotze anys).

Els testimonis són interrogats sobre si tenen coneixement de fets de bruixeria a la zona i tots ells expliquen els rumors que, des de fa un temps, corren pel poble:

“... Y interrogat digué que ell testimoni de certa ciència no hi sap res, salvo que cert ha entès a dir ell testimoni que en dies passats...”

“... Y també ha entès a dir que...”

“... Y també en dies passats oï dir a un que se fa dir...”

“... T també té recort que en dies passats deyen que...”

“... Y també en dies passats, fa bé tres o quatre anys, que...”

“... E interrogat digué que per semblant oï en dies passats que...”

“... E interrogat digué que en dies passats ell testimoni entengué a dir a una...”

A més de rumors que afecten a d'altres, alguns testimonis expliquen experiències personals com destrosses a casa o morts sobtades de fills, de les que no saben explicar el perquè però sospiten que són actes de bruixeria. És el cas de les declaracions de Joan Coell i les de la seva dona Margarida:

Joan Coell (12 oct.): “... Y també aquella nit los destaparen o foradaren lo *veyxell* de vi que estava ben tapat. Y se'ls hi vessà tot lo vi del veyxell, que cert se'ls hi vessà bé quinze o vint *sesters*. Y per semblant aquella nit los lansaren lo blat de una archa aquella mateixa. Que els hi

Veyxell:
recipient de fusta per a tenir vi. (DCVB)
Sester: antiga mesura de capacitats de líquids i àrids de diferents equivalències (enciclopedia.cat).

traqueren de la archa y el lansaren per la cambra, que n'hi havie bé més de seyxanta en fins a vuytanta *faneques* de blat...”

Joan Coell (12 oct.): “... farà de tres fins en quoaatre anys, que a ell testimoni se perdé una xica sua d’sta manera, que de vespre estava sana y molt alegre, y en la nit sa muller de ell testimoni se despertà i dix-li a ell testimoni: «ay mesquina! que la xica se’ns és morta!». Y ell testimoni se llevà a llum, y mai ne pogué encendre. Y *après* que se hagué llevat sa muller, la xiqua fonch morta. Y trobaren-la tota negra de *machadures*. Y cert ell testimoni y dita sa muller tenien y tenen sospita que mala gent, ço és bruyxes o bruixots ho havien fet...”

Margarida, dona de Joan Coell, (13 oct.): “... E interrogada digué ayxí matex en dies passats també tenia una moceta que ja tenie cinch mesos y mig o pareguts, y trobà-la morta al costat. Y cert *tostemps* ha tengut sospita que bruyxes o bruixots la.y havien morta, y ja abans de la que dedalt ha dit...”

Tot el que es diu queda anotat. Les declaracions són llegides als testimonis i aquests les ratifiquen. D’aquest fet en queda constància amb l’expressió “...li fou llegit i *perseverà*...”

Les declaracions dels nou testimonis impliquen, de forma directa o indirecta, a Joan de la Dida, Perer de l’Hereu, Jaume Puyo, Caterina Puyo i Margarida Rugall, per la qual cosa, el mateix 13 d’octubre, el procurador fiscal, els cita a declarar al castell de Mont-ros, seguint les mateixes fórmules de citació i jurament que els testimonis inicials.

A la pregunta “... si ell testimoni sap, ha vist ni oït dir que assí en los lochs de la Coma de Monrós haye alguns hòmens o dones bruixots o bruyxes...” tots responen que no en saben res. I llegida la declaració, la ratifiquen. No obstant, Joan de la Dida se’n desdiu i fa una nova declaració acusant a Jaume Puyo, i confessant ser un bruixot.

Fanega: mesura de capacitat per al gra. L’equivalència varia segons la zona, oscil·la entre 22 i 50 litres. (DCVB)

Aprés: després.

Machadures: marques en la pell de cops rebuts.

Tostemps: tot aquest temps

Perseverar: persistir en una manera d’èsser, d’obrar. (DILC)

La declaració de Joan de la Dida i els rumors exposats pels testimonis són motiu suficient per a que el procurador fiscal, Antoni Pujol, demani al procurador general, Joan Martí Espolter, que detingui als sospitosos i que siguin jutjats seguint el que estableixen les *Ordinacions del Consell General de la universitat dels llocs de Mont-rós, de Pobellà i de Paüls*.

El notari Jaume Gervasi de les Eres, escrivà públic del marquesat de Pallars, aixeca acta d'aquesta petició del procurador fiscal, i de la resposta que n'obté, el mateix 13 d'octubre, per part del procurador general.

Bernat Joan de Planissoles, *castlà* de Mont-ros, i Bartomeu Castellvill, *batlle* de Mont-ros, són testimonis de l'entrega de la petició de captura i processament criminal de Joan de la Dida, Pere de l'Hereu, Jaume Puyo, Margarida Rugall i Caterina Puyo.

El requeriment va acompanyat de totes les declaracions recollides i del jurament del procurador fiscal segons el qual no ha falsejat res en les dades recollides durant l'interrogatori.

Llegida la petició i la documentació aportada, el procurador general, Martí Joan Espolter, n'ordena la detenció i el trasllat dels acusats al castell de Sort, on seran jutjats...

“... Per això Nos, Martí Joan Espolter, procurador general del marquesat de Pallars i vescomtat de Vilamur, vist el requeriment a nosaltres fet pel prenominat procurador fiscal; vista la informació o inquisició per ell a nosaltres proporcionada; vistes totes les altres coses que s'han de veure; tement la fuga de les predites persones acusades pel dit procurador fiscal; rebut jurament del dit procurador fiscal que no fa ni dona fictíciament ni maliciosa la dita requisició; i no creient que sigui improbable el dit consell, mano procedir a la captura dels sobredits querellats i querellades pels oficials als quals pertany i correspon, i capturats i capturades dur-los a les presons comunes del castell de Sort...”

Ordinacions:
conjunt de regles o disposicions estatuides per al funcionament i la bona marxa d'una institució, una comunitat, etc. (DILC)

Castlà: A l'edat mitjana, el qui tenia el govern i la jurisdicció d'un castell i d'una porció de béns annexos o castellania en possessió immediata, bé que sense cap dret sobre el domini útil, en nom del senyor que els hi havia confiat. (GDLC)

Batlle:
administrador al servei d'un senyor territorial, en nom del qual exercia una jurisdicció reial o baronial i la representació dels drets de caràcter econòmic. (enciclopedia.cat)

Comença aquí el judici a Margarida Rugall, la Rugalla.

El tribunal interroga a Margarida Rugall respecte els fets exposats en els testimonis de l'enquesta inicial, feta al castell de Mont-ros.

La Margarida nega haver fet res del que se li diu:

- No s'ha enfrontat mai al mossèn Bernardí de Planiçoles.
- No s'ha barallat mai amb la seva cunyada, Dolça Rugall.
- No ha preparat medicines pel fill de Joan Maça ni per la seva dona, la Hieròmina de Massa, i tampoc no ha preparat medicines ni *pegats* per la dona de Joan Cortal.

Com la Margarida no reconeix cap de les acusacions fetes, se li fa un examen de senyals, a petició del procurador fiscal i ordenat pel procurador general.

Pegat: remei natural, és una pasta feta amb herbes que tenen propietats curatives i que s'aplica sobre la dolència.

En l'examen de senyals, s'observa que té dues marques a les espatlles i que, a més, no té pèls ni en les aixelles ni en cap altra part del cos:

“... y fonch trobat que tenie dos senyals tots *brescats*, la un en la spalla dreta y l'altre en la spalla esquerra. Y en les exellas, en los cors, no tenie gens de pèls. Y paria que en lo cors de les exelles no n'hi tenia gens, abans bé paria que fossen rasos. Y en la squerra tenia que paria que·ls hagués rats socarrats...”.

Brescat: ple d'ulls o cavitats. (DILC)

Se n'aixeca acta perquè consti com a prova contra ella, i en són testimonis Perot Planiçoles i Pere Squerra.

Es fa pública l'enquesta de veu i fama i es concedeixen, a Margarida Rugall, vuit dies per a preparar la seva defensa.

Margarida nomena com a defensors al seu germà, Pere Rugall, a Jaume Palau (veí de Paüls), a Pere de G[uiem] (veí d'Aguiró) i a Johan Sebrià (veí de Lavernt). De les

defenses no en queda constància escrita, per tant no es pot saber si els defensors van parlar al seu favor, o si ni tan sols es van presentar... De totes maneres,, la seva intervenció, si es realitzà, no va servir de res.

El procurador fiscal segueix considerant la Margarida sospitosa d'haver comés els delictes de la que se l'acusa i demana que se la segueixi interrogant sota turments perquè confessi. El procurador fiscal marca la data de la interlocutòria de turments.

Joan de la Dida fa una altra confessió i, aquest cop, sí la inclou fent-la còmplice de la mort del fill de Joan Maça i d'en Joan Catellvill. També la implica en l'enverinament d'un fill d'en Pedanchs, i de l'emmetzinament de les terres de Johan del [Urt]. Tanmateis, l'acusa de jugar a pilota amb el nadó de la molinera de Mont-ros, fet que li causà la mort; i de participar en un aplec de bruixes a Serra Espina. En definitiva, diu que és bruixa: "... E més digué que las ditas na Ramona y Pere de l'Hereu, na Margarida Rugall y en Joan de Vernaxo y Francí Farrer, tots són bruixots..."

Margarida surt de la presó per escoltar la lectura de les acusacions fetes per Joan de la Dida i té un *acarament* amb ell. Aquest acarament és dur, la Margarida ho nega tot, s'enfronta a Joan de la Dida, l'acusa de mentider i intenta agredir-lo.

"... La quoval Margarida digué que mentia per la boca *quisvulla* que ho digués..."

"... La quoval digué que no hi és estada gens, que és *velaco* y que no diu veritat..."

"... La quoval Margarida Rugall digué que no é veritat y que *ment per lo coll*..."

"...Y la dita na Rugalla se li arremeté per pegar-li *ab* lo puny, y ja casi que l'aconsegueie..."

Acarar: posar en presència (dues o més persones que fan afirmacions contràries) per treure la veritat d'un fet. (DILC)

Quisvulla: qualsevol.

Velaco: malo, pícaro, ruín. (RAE)

ment per lo coll: expressió que indica una mentida

ab: amb

El procurador general, a petició del procurador fiscal, inclou les noves acusacions fetes per Joan de la Dida en el seu procés. Al mateix temps, nomena d'ofici a Antoni Duat, comerciant de llanes, com a defensor de l'acusada. Té un dia per a preparar la defensa.

El nom de Margarida Rugall torna a sortir, aquest cop en la confessió de Jaume de Puyo després d'haver estat torturat amb el turment del polze. Així, afirma que Margarida, quan encara era casada, ja va participar en un aplec de bruixes feta Serra Espina i que, en acabat, juntament amb altres persones, va matar un 2 o 3 nens. També l'acusa de matar el fill de Bernaxo i la seva darrera dona, i la filla d'en Joan Cortal. Tos dos enverinats.

Continua la confessió i la fa partícip tant de la mort del fill de la molinera de Mont-ros al jugar a pilota amb ell, com del *cruiximent* d'un nadó al Lacyo de Mont-ros, com de la mort per estrangulament de la filla del gendre de Francech Senaller.

cruixir: colpejar, batre.
(hyperdyc.net)

I acaba confessant altres delictes on també hi està implicada: la mort de Johan Castellvill, per ofec i la del gendre de Baltezar, per enverinament, la mort de l'euga d'en Bernaxo i la del bou de March de Pobellar, i donar *gatirlons* a la filla d'en Pere Esquerre, l'Elsa.

gatirlons: inflamació i estrenyedat de la gola produïda per la presència d'uns tumors. (DCVB)

Per tot això, Jaume Puyo l'acusa de ser bruixa, i en Johan, el fill de la Margarida, de ser bruixot.

Aquest mateix dia, 7 de novembre, el procurador general fa pública la *sentència de qüestions* a Margarida Rugall per tal que confessi els delictes dels que ja es tenen prou indicis: testimonis inicials i confessions, fetes sota tortura, d'altres acusats.

sentència de qüestions: interrogatori a l'acusat/da amb tortura.

Margarida és penjada del polze de la mà esquerra i aixecada enlaire. El botxí és el mestre Johan Martí. Els crits de dolor i de socors són grans però, amb tot, "... no li exen gens de llàgrimes dels ulls...". D'aquest detall se n'aixeca acta perquè hi consti com a prova en contra d'ella. En

un moment concret, Margarida demana que se la baixi, que confessarà...

Margarida és baixada però no confessa res, per la qual cosa se la torna a penjar, aquest cop del polze de la mà dreta. els crits de dolor continuen i, passat gairebé un quart d'hora, torna a dir que confessarà. Al baixar-la, acusa *de fama* a Agulló i la seva germana, a Matheu Castell (veí de Manyanet, a Pobellà) i a la dona de pere Esquerra, de ser bruixes o bruixots.

de fama: se sent dir, són rumors...

Malgrat haver delatat a altres persones, Margarida no ha confessat cap crim i per això se la torna a penjar del polze (l'acta no especifica de quin). Aquest cop no aguanta tanta estona i, de seguida, demana ser baixada per confessar de nou.

Així, després d'haver sofert el turment del polze 3 vegades seguides, Margarida confessa:

- Haver après l'art de la bruixeria onze o dotze anys enrere, gràcies a la filla de na Artala⁸⁷, ho va fer per no passar necessitats i, aquell mateix dia van fer moltes coses juntes: enverinar un bou de Johan Baró, prendre com a senyor el dimoni i tancar el jurament de fidelitat tenint sexe amb ell:

“... Y anaren a l'areny de Gerri, y allí vingué lo diable en forma de *crestonàs*, y li prengué la mà y lo prengué per senyor. Y los cavalcà per darrera, y tenie lo membre fret com tota la mala ventura y tot *rastonós*...”

crestó: Boc capat. Els crestons són els guies del ramat i el protegeixen. (ribagorcaparla.cat)

rastonós: aspre al tacte, que té la superfície plena d'asperitats. (ribagorcaparla.cat)

Durant la nit d'aquell dia, juntament amb la mare de Johanet d'Enseu i na Conilona, van enverinar el *maxo* del prior de Gerri.

- Haver vessat el vi del *perayre* de Gerri, feia uns 9 o 10 anys, juntament amb na Artala i na Conilona. I. després, haver escanyat al fill del Bruguer “lo quaal ja era *orc*, que no savie anar ni parlar...”.

maxo: mul (DCVB)
perayre: El qui es dedica a preparar la llana per a esser teixida, és a dir, a pentinar-la, cardar-la, perxarla, etc. (DCVB)

orc: Persona de poc enteniment, poca-solta. (ribagorca.cat)

rossí: Cavall de mitjana qualitat, més lleuger que el de tir i més vigorós que el de carreres; servia per a caça i guerra, i solia esser cavalcats pels escuders. (DCVB)

⁸⁷ Na Artala mare ja havia estat jutjada per ser bruixa i va acabar penjada.

- Haver escanyat,deu o onze anys enrere, una filla de l'Artala, de 2 o 3 anys, juntament amb la Marquesa (mare d'en Johanet d'Enseu) i l'Artala mateixa.
- Haver emmetzinat, juntament amb l'Artala, la Marquesa d'Enseu, la Scrivana i la Tamborina d'Espui, a Graciana, la filla del germà de Margarida Rugall, el Pere. També li van matar un *rossí*.
- Haver *cruixit* un dels fills d'en Francesc Senaller (veí de la Torre de Capdella), juntament amb el Pere de l'Hereu, el Jaumot de Puyo, el Johan de la Dida, na Fava de la Torre de Capdella i la dona d'en Trullant (fill de la Fava).
- Haver usat el nadó d'Anthonica de Guimó (coneguda com *la molinera* de Mont-ros), com a pilota per a jugar i passar-se'l d'un costat a un altre d'un muret de separació. El nadó tenia "vuyt o quinze *jorns*". En el joc hi van participar Jaumot Puyo, Johan de la Dida i na Fava (veïna de la Torre de Capdella). A causa de les ferides, el nadó va morir l'endemà.

jorns: dia.

"... Y tiraven-se'l de un en altre per cap d'un mitget. Y tornaré-lo al costat de la mare al lit, y en lo altre dia morí ayxí en la *vesprada*..."

vesprada: les primeres hores de la nit (DCVB)

En aquesta llarga confessió, Margarida Rugall també reconeix com a còmplices seus en *l'art de la bruixeria* a Pere de'Hereu, a Johan de la Dida i la seva mare, a en Jaume Puyo i al fill d'aquest, en Johanot de Puyo.

Acabada la confessió, se li llegeix i la Margarida la ratifica⁸⁸. Hi són presents el procurador fiscal, Antoni Pujol, i el seu assessor, Francesch Bestuers, i en Pere Planiçoles.

Com de les declaracions fetes per Jaume Puyo el dia anterior, es desprenia que Margarida Rugall estava implicada en nous delictes, el procurador general ordena un acarament entre ambdós.

⁸⁸ Les confessions obtingudes sota turment només es consideraven vàlides si la persona acusada, després de la tortura, les ratificava, és a dir, les confirmava.

Un cop més, Margarida surt de la presó del castell de Sort i escolta la lectura de les deposicions fetes per Jaume Puyo. *La Rugalla* rebutja la major part de les acusacions amb expressions diverses que neguen la seva participació o la seva presència en els llocs dels fets:

“... E digué que no hi sap res...”

“... E digué que no hi fonch ella en res...”

“... E digué y respongué que no hi sap res y que no és veritat...”

“... E digué que ella no hi és stada ella *deposant...*”

“... E la dita Rugala digué que no hi era stada gens...”

“... E digué que no és veritat...”

“... E digué y respongué que mentia per mig de la gola...”

“... Y respongué y digué que no hi fonch ni hi és stada ella dita na Rugala en res...”

“... E la dita na Rugala digué que no hi és estada en res...”

A cada una d'aquestes negacions, Jaume s'hi enfronta insistint que ell no menteix, que és qui diu la veritat.

De totes les acusacions fetes, Margarida Rugall només reconeix que és bruixa i que sí ha anat amb bruixes encara que només durant un estiu i que després no hi va tornar més perquè es va penedir:

“... ella és bruyxa y hi és anada ab les bruyxes una estivada, y après se n'és retreta...”

Al sentir que en Jaume Puyo ha acusat al seu fill Joan de ser bruixot, ella ho nega:

“... Y respongué y digué al primer que no és veritat que son fill ne sia de la dita art...”

Respecte el joc amb el fill de la molinera de Mont-ros diu que, efectivament, ella hi era però que no el va treure del llit perquè hi va arribar després.

Malgrat totes les negacions, el procurador general ordena afegir els nous delictes, confessats pel Puyo, al procés contra la Margarida.

deposant:
persona que fa les
declaracions.

Se li assigna un dia com a termini de defensa i Antoni Duat torna a ser nomenat advocat defensor.

Ni Margarida ni el seu advocat defensor al·leguen res en la seva defensa. però aquest dia, l'acusat Pere de l'Hereu, davant l'amenaça de noves tortures, fa unes declaracions en les que, ell també, incrimina a Margarida Rugall en delictes comesos fa molt de temps, alguns fa catorze o quinze anys...

- Margarida havia participat en aplecs diabòlics juntament amb la Ramona, la mare de la Ramona, el Jaumot Puyo, el Francí Farrer, el Johan Bernaxo i ell mateix.
- Margarida era partícep de les morts de la filla d'en Johan Coell, del fill d'en Maça i d'en Johan Castellvill; juntament amb el Jaumot puyo, el Johan de la Dida, na Ramona, en Francí Farrer, en Johan Bernaxo i ell mateix.
- Margarida havia anat a Paüls i havia participat en l'emmetzinament del fill d'en Johan Cortal i la seva primera dona; juntament amb el Jaumot Puyo, na Ramona i ell mateix.
- Margarida havia anat a Pobellà i va participar en la mort de l'Anthonico, el fill del March. També hi eren na Ramona, Jaumot Puyo i ell mateix.

Davant les suposades evidències de nous crims comesos per Margarida Rugall, amb la confessió de Pere de l'Hereu (9-XI-1548), el procurador general, sempre amb el formulisme de petició per part del procurador fiscal, ordena una nova sentència de turments per tal de poder *purgar els crims*.

Es treu a Margarida de la presó i és traslladada a la sala de tortures. El botxí, mestre Johan Martí, li lliga les mans darrera el cos i la puja enlaire. Se li aplica el turment conegut com a *estrepada*. De seguida, Margarida demana declarar. se la baixa, se l'asseu en un *escambell* i confessa que ha participat en la mort de la filla d'en Coell i implica

purgar els crims:
reconèixer els crims.

estrepada:
tortura per la que es penja a la persona dels canells, amb els braços a l'esquena.

escambell: seient petit sense braços ni respall.
(DILC)

també a diferents membres de les famílies Puyo, Coell, Agnès i Bernaxo, d'entre altres. Algunes de les persones citades són mortes.

Com diu no saber res més, se la torna a penjar de la corda i, com abans, torna a dir que declararà. Aquest cop, reconeix el vessament del vi d'en Johan Coell i l'assassinat de la seva filla, i la mort d'un fill i d'una filla d'en Bernaxo, fa uns catorze i deu anys respectivament. En aquest punt, Margarida explica que el dimoni recompensa econòmicament al vassall que es dedica a fer mal pagant uns diners que, passats cinc dies, es fan malbé...

“... Y allí ere lo *boch de Biterna* en forma de crestó tot sarnós. Lo quoad deya «oh los meus vasals, bé siau venguts» Y demanave-ls que li diguessin quins mals havien fets, y cada uns li contaven quins mals havien feyts, dels quals per ara no se'n recorde. Y els prometie que els donarie dinés, y els ne donave. Y eren uns dinés negres. Y si els tenien de cinch dies anllà, se'ls tornaven tots negres...”

boc de Biterna: expressió que fa referència al dimoni al·ludint a la forma de boc que, de vegades, adopta i a Biterna com a lloc on es realitzaven els aqellarres.

Margarida no vol declarar res més però se l'amenaça amb nous turments “... Y puys no volgué dir bé la veritat, *fonch manassada* que la posaraven en lo turment...”. Així, continua amb la seva confessió reconeixent l'assassinat, uns sis anys enrere, de la filla d'en Cortal. una nena d'uns sis mesos d'edat.

fonch manassada: va ser amenaçada.

Les declaracions d'avui estan plenes de detalls, la Margarida explica, fil per randa, com es van cometre cada un dels delictes.

En aquest moment de l'interrogatori, acusa de ser bruixes i bruixots a més de vint persones de Mont-ros i pobles veïns: Paüls, Avellanos, Pobellà... I també explica com fa els unguents que utilitza per emmetzinar:

“... les dues feyen ingüent per a metzinar, de *calàpats* y serps i granotes. Y fan-les bollir fort en un calder o olla, y allí les fan fondre y fas-en ingüent. Y ab els feges i *freyxures* de cryatures que hi mesclen. Y ab axò se'n fa un ingüent molt mal, que maten molt fort...”

calàpat: gripau
freyxures: òrgans interns del cos (fetge, cor...)

L'interrogatori ha estat dur i sembla que la tornaran a la cel·la però, finalment, la segueixen interrogant. D'aquesta segona part, en surten dues confessions més: la de l'assassinat de la filla d'en Francesch Senaller, i la de la profanació del cos del fill de Matheu Maça, mort abans de néixer, per fer-ne ungüents malèfics.

Margarida ja no diu res més i se la continua torturant amb l'estrepada.

Aquest dia ha de ratificar, corregir o afegir alguna cosa més a les declaracions fetes el dissabte anterior (10-XI-1548):

“... madona Rugalla, escoltau lo que us legirà lo tresorer y advertiu bé si és ayxí com vos diguéreu dissapte proppassat. Y mirau-hi bé, que ací se tracta del perjudici de vostra vida. Y si havia alguna cosa que no sie ayxí, diga-ho. Y si us *acordara* alguna cosa més avant, dir-ho heu també...”

acordara:
recordeu

A diferència del que va fer el 8 de novembre, on va negar totes les acusacions, ara Margarida ratifica gairebé tot (“...digué que és ver...”, “...digué que és veritat...”), matisant, però, algunes parts de les declaracions fetes: dubta de la participació, en els crims, d’algunes de les persones que havia acusat; i canvia el seu grau d’implicació en alguns dels fets (“... digué que és ver salvo que...”).

Nega, però, la seva implicació en la mort de la filla d’en Senaller, crim que ella havia reconegut inicialment.

Al no haver confirmat tots els delictes confessats sota tortura el dia anterior, Margarida torna a sortir de la presó per escoltar la lectura de l’acta del 10 de novembre perquè la ratifiqui, corregeixi o hi afegixi alguna cosa. I continua reconeixent gairebé tot, amb matisos, i negant la seva participació en la mort de la filla d’en Francesch Senaller.

No hi ha notícies de Margarida Rugall fins el 22 de novembre. En aquest temps, s’ha pres declaració a nous testimonis d’ofensa perquè parlin de les morts citades en les confessions dels acusats, i que no hi

constaven en les declaracions dels testimonis inicials, les del 12 i 13 d'octubre... Els nous testimonis són: en Pere Rugall (germà de l'acusada), Margarida (vídua de Matheu Massa i veïna de Paüls), Matheu Marc (sastre de Pobellà), el matrimoni Ferrer, Joan Bernaxo i perre Lacayo, ambdós de Mont-ros.

Es realitza un nou acarament entre Margarida i Jaume Puyo, per les declaracions de la Margarida. En Puyo ho nega tot. Margarida no s'hi enfronta ni li retreu res, a més, se'n desdiu del que va confessar sobre ella mateixa:

“... Y la dita na Margarida Rugall digué que no hi fonch ella en res ni may tampoch és estada en mort *denguna*...”

denguna: ninguna

El procurador fiscal presenta al procurador general totes les proves recollides contra Margarida Rugall i demana que siguin incloses en el seu procés. El procurador general, Joan Martí Espolter, aconsellat pel seu assessor, el doctor en lleis Francesch Besturs, així ho dictamina. I, a continuació obre un nou període de quinze dies per preparar la defensa.

El notari ho comunica a l'acusada i Margarida aprofita per demanar un acarament amb Jaumot Puyo per les acusacions que ell ha fent en contra d'ella. Aquest acarament no es farà, si ,és no, no hi ha constància escrita...

Antoni Duat, el tractant de llanes, segueix sent el seu advocat defensor.

Un mes més tard, la seva defensa es desestimarà.

El procurador fiscal, Antoni Pujol, demana que es dicti sentència contra Margarida, ja que no s'ha aportat cap prova vàlida en la seva defensa:

“...sopliquant i requerint que, atès que per part de la margualida Rogal fins avuy no se havia deduït cossa ninguna en ses defenses, que per sò y altres coses fos sentenciat y declarat en al causa criminal...”

Així, el procurador general emplaça a l'acusada a sentir la sentència tres dies després, el 7 de gener de 1549.

Respecte el cas de Margarida, a l'emplaçament s'hi afegeix un llistat dels delictes que ha confessat haver comès, i l'opinió tant de l'assessor del procurador fiscal, en Francesch Besturs, com la del doctor en dret, en Pere Sagarra. Tots dos coincideixen en indicar que Margarida Rugall ha negat els fets després d'haver confessat que sí els havia comès però, malgrat tot, aconsellen que sigui condemnada a mort:

“... Nega la *delada* totes les coses sobredites, diverses vegades ratificades en el foli 32, pàgina 2 al principi. No obstant aquesta negativa, es falla a favor de la mort natural de la rea...” (Francesch Besturs, doctor en lleis).

delada: acusada

“... Malgrat que la delada negui el que diverses vegades ha confessat i del que ha estat acusada per testimonis tal com pertany, mana sa Excel·lència que se la condemni, i que se l'executi segons el desig del magnífic senyor Besturs, doctor en dret...”. (Pere Sagarra, doctor en dret).

Acaba el judici, Margarida Rugall surt per darrer cop de la cel·la del castell de Sort, on ha estat presa més de tres mesos, i escolta la sentència que, en contra d'ella, ha dictat el procurador general, Martí Joan Spolter, al considerar provats tots els delictes dels que se l'acusa. Les proves o evidències són les declaracions dels testimonis, les confessions fetes sota tortura i les ratificacions posteriors.

La documentació conservada està incompleta i no permet saber què és el que, finalment, es va dictaminar però hi ha indicis que ens porten a creure que la sentència va ser a mort:

- En la part de la sentència conservada es diu que es prenen en consideració les opinions expressades per Francesch Besturs i per Pere Sagarra que, com s'ha dit abans, demanaven la pena de mort...

“... hagut vot y parer del misser Francesch Besturs en drets doctor nostre ordinari assessor, y seguint la determinació y conclusió sobre assò per sa excel·lència, a relatió y consell del magnífic y egregi mossèn Pere Segarra en drets doctor feta, pronunciam, sentenciam y declaram en la forma y manera següents...”

- En la part de la sentència conservada només es fa referència a les confessions fetes per la Margarida, on ella es declara culpable dels delictes dels que se l’acusa, i, just després es diu “... Per so y altrament, pronunciam, sentenciam y declaram y a la dita Margarida Rugalla condemnam...”... És a dir, dóna la impressió que el llistat de delictes confessos justifica la sentència que s’emetrà a continuació.
- Les sentències a mort a la forca emeses contra Jaume Puyo i Pere de l’Hereu poden ser vistes com una pauta que hauria seguit el procurador general en aquest judici.

“... Y perquè seria cosa de mal exemple que semblants malefficis *restassen impunits*, pronunciam. sentenciam y declaram y al dit Puyo condemnam a pena de mort natural, de tal manera que si penjat per lo coll ab un *dogal* qn altes forques de tal manera que l’ànima li sia separada del cos, perquè dita pena sia a ell càstich y als altres exemple...” (sentència contra Jaume Puyo, el 7 de gener de 1549)

“... y perquè és interès de la república que semblants maleficis no resten impunits, pronunciam, sentenciam y declaram y al dit Pere de l’hereu condemnam a ésser penjat per lo coll en alta forca de tal manera que la ànima li sia separada del cos, perquè sia càstich a ell y als altres exemple saludable...” (sentència contra Perre de l’Hereu, el 7 de gener de 1549)

restassen impunits:
quedessin sense càstig.

dogal: Llaç escorredor amb què s’estreny el coll d’una persona per penjar-la, arrossegar-la. (DIEC)

ANÀLISI COMPARTIVA DEL PROCÉS JUDICIAL A MARGARIDA RUGALL I A PERE DE L'HEREU

En aquesta part del treball, analitzaré el cas de Margarida Rugall i de Pere de l'Hereu per poder tenir elements a l'hora de parlar de possibles diferències entre els judicis a dones i homes acusats de ser bruixes i bruixots.

Procés judicial a Margarida Rugall

A l'analitzar les acusacions contra Margarida en trobem de dos tipus, les de la fase inicial i les que són producte de les confessions, ambdues amb una base diferent.

A l'enquesta inicial hi predominen les que giren al voltant del seu ofici. Veïns i veïnes de l'acusada (gent de Mont-ros, Pobellà i Paüls) són obligats a declarar contra ella, per tant, diuen el que saben de la seva feina, de la seva mala fama i del que han sentit dir. Persones que havien demanat els seus serveis com a guaridora també són cridades a declarar al judici. Així, a través d'aquests testimonis sentim parlar tant d'emmetzinaments, com de coneixements sanadors, que dissortadament no sempre acaben bé, i de venjances o conflictes familiars. Però, malgrat aquests fets reals, ningú aporta cap prova que demostrï que ella n'és la culpable i es deixen portar pel que han sentit dir.

Per exemple, el cas de la mort del fill de Joan Cortal. Se l'acusa de donar un cogombre enverinat al fill i també a la seva mare. Els testimonis que declaren en el cas són Joan Cortal i Joan Coina. Cap dels dos ha vist que el noi es mengés el cogombre i que immediatament morís. Ells només saben de la mort del nen i imaginem què pot haver passat, i qui és el culpable a partir del que han sentit. Però, el que no saben ni els testimonis ni el jutge és que la mare (na Cortala) ja tenia problemes d'al·lèrgia a la boca i que el seu fill mostrava símptomes d'alguna malaltia abans de menjar el cogombre, tal i com havia verbalitzat la madrastra del fill.

E interrogada digué que no sap res que la dita na Coartall estiga malalta, bé que la dita na Cortal tostemps té mal als morros, que ja ho té de sa collita. Lo dit Johanot de Cortal bé és cert que és malalt. Y ja abans no compràs los cogombres

a ella deposant ja ere malalt. Y deyen que se ere allassat⁸⁹ jugant a pilota y que tenie gran mal de cos. Y açò deya sa madrastra un dia que li demanaven com se trobave. Y digué dita sa madrastra que son pare ere anat a Tremp al metge, y que li havia dit que no hi havia perill de metzines, però que se ere allassat

També, testimonis com Joan Cortal i Joan Maça han demanat els serveis guaridors de Margarida. No obstant, distingim dues situacions diferents: la millora del fill de Joan Maça i, per contra, la mort de la dona de Joan Cortal. Altre cop, les proves per la mort de la dona d'en Cortal no estan sustentades, són situacions que saben que han passat i pensen que ha estat Margarida per la seva mala fama, no perquè hagin vist com la matava.

La única aportació que fan Joan Bernatxo i Margarida (dona de Jaume Ferrer) en l'enquesta inicial és que Margarida practica la medicina sense implicar-la en cap mort del poble.

Altres acusacions contra Margarida giren al voltant de baralles familiars, així, en en l'enquesta inicial declaren el seu germà (Pere Rugall) i la seva cunyada (Margarida). A més a més, s'hi afegeix un altre testimoni, un habitant de Montros, Joan Maça. De totes aquestes declaracions es dedueix que Margarida Rugall estava barallada amb Dolça Rugall, casada amb el seu altre germà, en Joan Simó. Tothom sabia que estaven barallades i que Margarida l'havia amenaçada. El més possible és que del conflicte se n'assabentés tot el poble, amb familiars inclosos, i que traguessin les seves pròpies conclusions: segurament Margarida enfadada amb Dolça la va matar per venjar-se. Amb tot no hi ha cap prova que així ho demostrï, sinó que les persones han relacionat tres fets, la mort, la baralla i la mala fama, una serà conseqüència de l'altra.

Un altre cas a la família Rugall és l'homicidi de Graciana, la neboda de l'acusada. Un dia, Margarida va veure que Graciana duia un penjoll que era de la mare de la Margarida, cosa que la va molestar molt i li ho va dir. Dies més tard Graciana va aparèixer morta. Així doncs, la seva baralla i la mala fama que tenia Margarida van fer que els testimonis l'acusessin d'aquest homicidi. De la

---

⁸⁹ Fatigat, cansat (LASSITUD: Qualitat de las; cansament, fatiga –DCVB-)

lectura del text es dedueix que la seva cunyada, mare de la seva neboda, no tenia bones relacions amb la Margarida Rugall i li va resultar fàcil acusar-la de la mort de la seva filla, un fet sempre dolorós i que davant d'ell una mare necessita trobar un culpable.

Les rancúnies i els rumors són la base de les acusacions contra Margarida. I la por... Els temors d'una població cap a la feina de les persones que sanen i que no saben com ho fan.

Les acusacions, l'únic que demostren és que s'estan produint morts i que no se sap perquè moren. Els habitants d'aquests pobles veuen fàcil culpar a aquella gent que, per la fama, *dona el mal*, les bruixes i bruixots.

En canvi, els delictes extrets de les confessions tenen un enfocament diferent: l'imaginari de la població. Aquesta fase engloba acusacions de més pes: participar en aplecs diabòlics, *cruixir* nadons, preparar metzines amb *freixures* d'infants, jugar a la pilota amb el cos d'una criatura, fer malbé el mitjà de subsistència de les persones... En definitiva, estem parlant del *mal donat*. Aquestes confessions ja no tenen res a veure amb la pràctica de la medicina, sinó que sembla que reproduïxin l'estereotip de la bruixa gravat a la ment de la població des de temps antics i que ha anat evolucionant. Si estan convençuts que és una bruixa diran que l'han vist fer coses de bruixes. També és important remarcar que aquí les acusacions no surten de la gent del poble que la coneix, les confessions són arrancades de l'aplicació d'un turment i, a més, són producte d'un dolor insuportable. Responen sempre a preguntes tendencioses del procurador fiscal qui, amb les seves preguntes, fa que l'acusat entengui què és el que es vol sentir i que, quan la persona torturada ja no suporti més el dolor, confessi tot el que es vol.

Un cas clar del que s'està dient són les confessions de Joan de la Dida, el gran delator del judici. Els dos primers cops que confessa, sense haver patit tortura, no cita ni un sol cop a Margarida Rugall, només parla de Jaume Puyo i del seu fill, Johanot Puyo. Aquí cal fer un incís per indicar que Joan de la Dida era el criat de Juame Puyo, l'acusat, i que probablement fou el ressentiment cap al seu amo la base de la seva primera acusació...

Per contra, després d'estar molts dies tancats a la presó i de patir turments, De la Dida implica més persones entre elles a Margarida Rugall... Està clar que el dolor i les ganes de lliurar-se del càstig comporta que les persones facin qualsevol cosa per lliurar-se'n. Amb la delació, Joan de la Dida ha vist una possible escapatòria.

El testimoni principal del judici, Johanot Puyo, fill de Jaume Puyo, és l'únic testimoni que confirma la participació d'alguns dels acusats en actes de bruixeria, i ho fa perquè ell també hi era present. I en aquestes acusacions mai no va sortir el nom de Margarida Rugall. Aquí també cal indicar que la mare d'en Johanot estava enfadada amb el seu marit i que això podria explicar el perquè Joahnot és capaç d'acusar el seu pare, Jaume.

Per tot això, continuem sense tenir una base fefaent per acusar a Margarida de ser bruixa. En les confessions no hi ha cap prova directa que demostrï realment que ho és. Les proves aportades, com de costum, no s'aguanten per enlloc, res no l'acusa directament. És evident que, en un moment donat, Margarida s'autoinculpa de ser bruixa però no podem oblidar que ho va fer després de ser sotmesa a quatre tortures i que, potser, la tortura no és un mètode fiable per obtenir confessions reals o creïbles.

Cal remarcar que quan Margarida implica a altres persones la major part d'elles són dones. Segurament amb qui més es relacionava era amb elles. El procurador fiscal i la resta de la població creuen que la major part de les persones que practiquen la bruixeria són dones, si les delacions es fan sobre elles semblen més reals i més factibles. Margarida acusa a altres dones perquè se la creguin i la deixin de torturar. És com un peix que es mossega la cua, les dones delaten a altres dones i per això també les dones són vistes com a culpables.

Tant en els acaraments com en els turments, els delators no tenen relació alguna amb l'acusada tret de l'estada al Castell de Mont-ros i de Sort, a part d'això ni es coneixien d'abans ni havien tingut cap problema o enfrontament que donés lloc a tantes delacions.

Aparentment, el procés judicial que es va seguir contra Margarida Rugall va seguir totes les fases que permetrien afirmar que el judici s'havia realitzat amb

garanties per a l'acusada; no obstant si l'analitzem a fons, ben bé no va ser així.

Per un costat, el judici va comptar amb la presència de totes les figures necessàries perquè es desenvolupés amb normalitat: el procurador general (Martí Joan Espolter) per dictar sentència, el procurador fiscal encarregat de l'acusació (Antoni Pujol), un assessor jurídic (en Francesc Besturs, doctor en lleis), un advocat defensor de l'acusada (Antoni Duat) i un notari per aixecar acta del procés (Jaume Gervasi de les Eres). Així mateix, també hi eren els testimonis que donaven fe del que s'havia vist i sentit, el castlà i el batlle de Mont-ros.

Per un altre costat, se li va oferir a l'acusada un temps per exposar al·legacions i presentar testimonis al seu favor. I és aquí on trobem el primer punt feble d'aquest procés: en unes actes on, fins i tot, es transcriuen literalment detalls insignificants com són els crits de dolor de la víctima mentre era sotmesa a tortures, sorprenentment no hi ha ni una sola línia que mostri que van dir els testimonis aportats en defensa o, ni tan sols, si es van presentar... El fet que no consti en acta pot portar a pensar que no es volia deixar constància de res que anés a favor de l'acusada, justificant així la més que probable sentència final de mort.

Tanmateix, en l'interrogatori inicial a Margarida Rugall, moment en el que els sospitosos poden donar la seva versió dels fets, Margarida patirà un interrogatori tremendament exhaustiu. El fiscal li farà moltes preguntes relacionades amb el seu ofici. Sembla que es vol relacionar el fet de ser metgessa amb ser bruixa. És curiós observar què diferent va ser l'interrogatori que van sofrir Pere de l'Hereu, Jaume Puyo i Joan de la Dida. En tots ells el fiscal es va limitar a preguntar si sabien que per la zona hi havia bruixes o bruixots que practiquessin la bruixeria.

“...Y primer fou interrogat si ell testimoni sap, ha vist ni oït dir que assí en los lochs de la Coma de Monrós haye alguns homens o dens bruixots o bruyes, o que hagen donats gatirlons a dengunes persones...”

Per contra, a Margarida a més de preguntar-li això, li van fer d'altres més concretes sobre els seus antecedents penals.

“...E interrogada digué que mai és stada presa sinó una vegada, que fonch presa ací en lo castell de Montrós perquè se barallà ab un capellà que se deye mossèn Bernat de la Era, del loch de Olp, vicari que era de Monrós...”

I també sobre les seves actuacions sanadores.

“...E interrogada digué que ella si la demanen als parts hi va, y usa de madrina y pren les criatures. Y també algunes vegades usa que si s'enmalaltexen les criatures o les criadores y la demanen, hi va...”

Sembla clara, doncs, la relació directa que s'establia respecte el curar i la bruixeria. A priori el fiscal ja la veu culpable només pel fet de dedicar-se a curar i d'arrossegar fama de ser bruixa.

Malgrat que el judici seguia formulismes com fer jurar sobre els quatre evangelis que es diria la veritat

“[...] y jurà en presència y en mans del magnífic senyot Martí Joan Espolter, procurador general del marquesat de Pallars y vescomtat de Vilamur, a Nostre Senyor Déu y als seus sants quatre evangelis, tocant-los corporalment amb la mà dreta, que diria i deposaria la veritat de tot el que sap i sobre tot allò del que serà interrogat...”

el processament tenia un problema de base i era que partia no de fets provats sinó de rumors, de la fama de les persones; i en comptes de començar per un delicte concret i buscar-ne el culpable, primer es van buscar els culpables i després es va veure quins delictes se'ls hi podia imputar.

Al no haver, objectivament, cap prova directa de la seva culpabilitat calia trobar-ne una, el rumor no és tangible. Això explicaria l'examen de senyals al que va

ser sotmesa. El fet de trobar alguna imperfecció en la seva pell demostrava les relacions amb el diable, confirmava la seva culpabilitat.

Margarida Rugall no va tenir cap opció de ser considerada innocent, no consta cap defensa creïble, no es va tenir en compte l'absència de proves reals i tot es va basar amb el que es deia sobre ella, unes marques a la pell i l'ofici que practicava. Un judici que parteix de rumors mai pot ser just.

Les fitxes amb les acusacions en detall es troben en l'annex.

[Pere de l'Hereu](#)

De Pere de l'Hereu al principi no sabem res, és citat a declarar a l'enquesta inicial com habitant de Mont-ros, sense fer cap menció al seu ofici o càrrec. De la lectura atenta, però, de les actes del judici es desprèn alguna informació més que ens pot ajudar a entendre, potser, el perquè de les acusacions en contra seva.

De ben jove guardava ovelles al prat de Mont-ros, així que és possible que no disposés de gaires mitjans per subsistir. Més tard, es parla d'ell com a capità (declaració de Jaume Puyo) i es diu que té un fill, en Félix, que és cavaller. Ens trobem doncs amb un home que té una certa posició dins de la comunitat. És evident que la seva situació econòmica ha millorat amb el pas del temps. Es pot pensar que aquesta millora amaga al darrere un pacte amb el diable? Més d'una vegada en el judici es fa referència al sou que reben del dimoni quan es dedicaven a fer mal...

De la lectura de les actes es desprèn també que era un home de caràcter, un busca-raons que s'havia enfrontat als veïns pels abusos que ell cometia. Així, per exemple, s'havia enfrontat a Macià Pedanch quan aquest el va culpar de la mort d'un bou i una somera, que segons Pere havia estat el mateix Macià qui havia portat els animals a un lloc poc segur. El seu mal caràcter es reflexa també amb les amenaces que va proferir a l'Esteve Maça quan aquest, amb raó, li reclinava haver entrat els bous de Pere al seu vedat.

També estava enfrontat amb la seva nora Margarida, a la que considerava una dona fàcil, una dona que no guardava fidelitat al marit, el seu fill.

Fins i tot, s'havia enfrontat a Pere Lacayo, cònsol de la vila, quan aquest li havia imposat una multa. I les baralles continuaven amb el batlle i amb el mossèn Adam.

Tenim ja situat el personatge. Pere de l'Hereu, a l'igual que Margarida Rugall, va ser acusat de bruixeria, va ser torturat i finalment sentenciat a mort.

Pel que fa a les acusacions, no s'observen diferències entre l'enquesta inicial i les obtingudes després de les tortures. Des del principi se li atribueixen actes propis de bruixes i bruixots: transformacions en animals, emmetzinaments, cruiximents i altres actes sacrílegs. Veiem que no és el mateix cas que amb Margarida Rugall. Aquí no és l'ofici d'en Pere el que ha suscitat sospites.

Curiosament els delictes que se li imputen estan relacionats amb famílies amb les que ell, pel seu caràcter, estava enfrontat. Per exemple, membres de la família Maça el culpen de la mort d'Esteve i Bartomeu Maça mitjançant bruixeria. El que és cert és que Pere de l'Hereu s'havia barallat més d'un cop amb ells. Les baralles i les amenaces han portat directament a fer-lo sospitós de les seves morts. La rancúnia és la base de la sospita de bruixeria.

Les confessions obtingudes després de la tortura segueixen la mateixa línia: tots els actes comesos són els que caracteritzen bruixes i bruixots.

Però Pere era un home fort i es van necessitar deu sessions de tortura perquè ho confessés tot. A l'igual que Margarida, amb ell es va emprar el turment del polze i l'estrepada; però, a més, li van untar els peus amb greix per posar-los a les brases.

En aquestes confessions Pere de l'Hereu va acusar a Margarida Rugall, però ell sabia que eren mentida, prova d'això és el fet de negar-se a fer un acarament amb ella: abans prefereix que el matin.

*“...Lo quoal digué que no els ho vol dir, que més amaria
que el penjassen que no que la li portessin davant...”*

Imaginem que la vergonya per haver-la acusat falsament li impedia mirar-la a la cara.

Seguint amb els casos concrets, ens trobem amb les acusacions de Pere Lacayo. La mala relació que tenia amb Pere de l'Hereu el porta a culpabilitzar-lo de la mort del seu fill. Un cop més es tracta de rancúnia i venjança.

Pel que fa al procediment judicial, a l'igual que amb Margarida Rugall, es cuiden les formes, menystenint però tota la part de defensa.

Com va passar en el procés de Margarida, no hi havia cap prova directa contra ell, és per aquest motiu que també va ser sotmès a un examen de senyals. Li van trobar una marca a l'espatlla dreta. Pere de l'Hereu tampoc no va tenir l'opció de ser considerat innocent. El desig de venjança entre alguns membres de la comunitat, per com havia actuat en Pere, era gran.

El judici està clar que no va ser just per cap dels dos. El primer, en el cas de Margarida Rugall, per rumors; i el segon, en el cas de Pere de l'Hereu, per venjances. Un rumor i una venjança no poden portar a la justícia.

En línies generals, objectivament no s'observa cap diferència en el procés. Tots dos van comptar amb les mateixes garanties procedimentals teòriques (assignació de termini defensori, registre de declaracions...). Els tractes diferencials venen per matisos. Pere de l'Hereu va patir més turments que no pas la Margarida, però aquí entre en joc el llindar del dolor de cadascú. Amb tot, tots dos tenien prou caràcter com per plantar cara als acusadors i desdir-se'n de les seves pròpies confessions un cop eren conscients del que havien dit.

L'altre fet diferencial que trobem està en l'enquesta inicial, com ja s'ha dit anteriorment, mentre que a en Pere només se li preguntava sobre si tenia coneixements o no de bruixes i bruixots a la zona; a la Margarida ja se la va pressuposar culpable per haver estat presa a Lleida i a Mont-ros anteriorment i perquè feia de metgessa.

Així, tant homes com dones eren tractats d'igual manera un cop acusats. El tema està en saber per què van ser portades davant d'un tribunal més dones que no pas homes. Amb molta probabilitat la raó està en l'ofici que elles practicaven, perquè qui esta en contacte amb la mort no sempre la pot vèncer i és vist com a culpable d'aquella mort.

CONCLUSIONS

Aquest treball d'investigació que presento gira al voltant de la bruixeria, centrat però, en un cas concret i real com va ser el judici incoat a Margarida Rugall al 1548-49 a Sort. Aquesta aproximació al tema de la bruixeria, partint de persones reals, fa que arribem a conèixer els fets sota un punt de vista més humà i no d'una manera tan freda com passa amb les xifres. Gràcies a la font consultada, ha estat possible escoltar a Margarida com es defensava, i als veïns i delators com l'acusaven.

Malgrat que Margarida havia estat casada amb Bartomeu de Peralba, se la coneixia com *la Rugalla*. La seva família, els Rugall, vivien a Paüls i en aquella zona, com a moltes altres de l'època, s'acostumava a feminitzar el nom familiar. Així, al ser una Rugall, tothom li deia *la Rugalla*. En les actes s'anoten altres cognoms feminitzats, d'aquesta manera ens trobem a *na Cortala*, de la família dels Cortal; *na Saurina*, de la família dels Saurí; *na Bernaxa*, dels Bernaxo... Un cop casada, Margarida s'havia establert al mas d'Useu, a l'abadiat de Gerri de la Sal i, d'entre altres coses, es dedicava a curar quan li ho demanaven. Coneixia bé el poder curatiu d'algunes plantes, altres remeis i pregàries, com la que li va ensenyar una dona de Bresca, la Margarida de Millero. Aviat, però, es va veure obligada a exercir la medicina d'amagat perquè començava a tenir fama de bruixa.

Era una dona de caràcter, com ho proven les transcripcions, en els actes, de diferents expressions seves durant els interrogatoris o amb els enfrontaments que havia tingut amb Bernat Baga, del mas d'Useu, o amb el mossèn Bernat de la Era, el capellà de Mont-ros.

El seu caràcter i el *fer de metgessa* són les raons per les quals va acabar tancada a les presons de Lleida i de Mont-ros.

Tenia dos fills: un noi, que feia de pastor i que vivia a les muntanyes, i una noia que no es va poder casar per la fama de bruixa que tenia Margarida. La fama de bruixa sempre la va acompanyar i això va afectar la seva família. La fama de bruixa s'acabava extenen als membres de qualsevol família, les filles de bruixes eren vistes com a bruixes. Un cas molt clar el tenim amb *na Artala*, de Gerri de

la Sal. La seva mare, que també es deia Artala, va ser penjada per bruixa i es diu que va ser l'Artala filla la que va ensenyar l'art de la bruixeria a Margarida.

No ens hem d'imaginar a Margarida com una dona pobríssima sense mitjans de subsistència. Un dels seus germans tenia terres i ella mateixa es dedicava a la revenda de productes que havia comprat en altres poblacions, cuidava ovelles i anava fent diferents feines per les quals li pagaven.

Per poder copsar el que va passar ha calgut primer fer un treball teòric per entendre el perquè de les persecucions, encapçalades per veritables fanàtics auto denominats *caçadors de bruixes*, que es van donar a l'Europa del segle XVI en contra de dones i homes acusats de bruixeria. Les xifres són contundents i esfereïdores alhora, més de 110.000 persones processades i 60.000 execucions a l'Europa d'aquest temps.

Amb l'elaboració d'aquesta part teòrica he trobat resposta a les preguntes que inicialment em van sorgir a l'hora de començar el treball: qui eren i què feien les bruixes, què és ser una *bruixa*...

Malgrat que a tots, quan se'ns parla de bruixes, ens ve al cap la imatge d'una dona vella, repulsiva i pobra que es dedica a fer mal a la gent, la realitat, vist el judici analitzat, és que tant dones joves com velles, solteres, casades o vídues, sense cap físic determinat, riques o pobres, van ser acusades i jutjades per bruixeria. Bàsicament, van ser dones que es dedicaven a curar a la gent, *feien de metgesses* aprofitant el saber antic que havia passat de generació en generació. Aquest estereotip i altres idees preconcebudes que tenim neixen de llibres com el *Malleus Maleficarum* o gravats com *Tableau de l'Inconstance des Mauvais Anges et Demons* que, tot aprofitant la invenció de la impremta, van arribar a una gran part de la població europea. El que allí està escrit i les imatges que es van representar han quedat gravades en l'imaginari popular.

En aquest temps, se les està excloent de la major part dels àmbits, fins i tot del que les caracteritzava com era el de tenir cura de la salut dels seus. Se'ls hi prohibeix estudiar medicina i s'escampa la idea que els seus coneixements són supersticions o producte d'un pacte amb el diable. Els homes són els únics que poden tenir accés a les universitats per estudiar medicina i practicar-la després, les *metgesses* són intruses i, el que fan, és *intrusisme professional*. No es pot

permetre... A nivell teòric, la dona sanadora serà vista com una dona bruixa, i molts tractats, manuals i lleis recolzaran aquesta idea. La població, crèdula i supersticiosa, també farà aquesta associació d'idees.

I és en aquest context de tolerància i misogínia en el que trobem a Margarida Rugall, la Rugalla, una víctima més de les supersticions i cap de turc de molts dels problemes que assolaven a la població de la Vall Fosca.

Estem a la primera meitat del segle XVI, en una zona que acabava de passar episodis de pesta, que no parava de rebre població emigrant del sud de França i que no feia ni 50 anys que havia acabat una guerra i, com a resultat, havia canviat de senyor.

Margarida, que ha esdevingut la protagonista del meu treball de recerca, em servirà per exemplificar què és el que va passar a la Catalunya del s. XVI en la seva particular cacera de bruixes.

Com a objectius d'aquest treball d'investigació o de recerca me n'havia marcat tres:

- Comprovar si les acusacions fetes, durant el judici o a les sentències finals, eren justes o no.
- Analitzar de què se les acusava realment i, alhora, contrastar si hi havia alguna diferència entre homes i dones.
- Examinar com eren tractades les dones en els judicis en relació amb els homes.

Pel que fa al primer, sobre si les acusacions eren justes o no, es pot afirmar que eren totalment injustes. Tot el judici contra Margarida Rugall parteix de rumors, uns rumors que en cap moment són provats però que sempre són presents i tenen tanta o més força que una prova directa. Així mateix, la documentació treballada mostra com, en aquella època, en els judicis, la justícia partia de la culpabilitat de l'acusat i no pas de la innocència com es fa ara.

Respecte el segon, com ja he explicat a la part de l'anàlisi comparativa, el que realment li recriminaven els seus veïns era el no haver curat la gent que s'havia mort. Recordem aquí que Margarida feia de metgessa aplicant unguents i

recitant oracions. Els fets característics de les bruixes només apareixen quan el procurador fiscal hi intervé. És a dir, al veïnat no li preocupava que fos bruixa mentre curés a les persones, i és quan el número de morts s'incrementa que es comencen a mostrar neguitosos. Però estem en una època de pesta, amb una mortalitat infantil elevada per les condicions higièniques, la mala alimentació i la medicina poc avançada. Són innumerables els casos de nens morts en el judici, nens a qui els pares ni tan sols els hi havien posat nom perquè era normal que morissin aviat. Veiem declaracions on els pares diuen que se'ls hi ha mort un fill o una filla, no ho tenen clar... La mortaldat infantil era una realitat, no tenia sentit culpabilitzar a ningú.

Contrastades aquestes acusacions amb les que va rebre Pere de l'Hereu, home també inculpat en el mateix procés judicial, observem que en el fons de seves les acusacions està l'ànim de venjança pel seu caràcter i no pas pel seu ofici.

Amb tot, encara que les acusacions es fonamenten en qüestions diferents (ofici i forma de ser), no podem menys que ratificar la idea de que el judici va ser totalment injust perquè, com s'ha dit abans, ambdós casos es basaven en els rumors.

En quant al tercer objectiu, tracte rebut diferenciat per sexe, llegides les actes del procés observem que no hi ha cap diferència en el tracte donat a homes i dones. Un cop Margarida i Pere van ser acusats de bruixeria, se'ls va fer confessar que eren bruixes i bruixots. Aleshores, les confessions es feien davant de la gent del poble i dels representants, en una sala amb força gent. Tots dos ho van negar, i en aquest moment, sense tenir cap confessió, a tots dos se'ls va lligar de mans i se'ls va penjar davant de tothom. Aquí és quan van començar a perdre la seva identitat com a éssers humans, no es tractava ni de ser dona ni de ser home.

Per acabar-ho d'adobar, tots dos van ser despullats davant de tothom amb la intenció de buscar marques al seus cossos. A partir d'aquí, Margarida i Pere seran acusats de bruixeria. No hi hagut cap tracte diferencial. Es trobaran en una situació de vulnerabilitat total, començaran a patir i hi haurà un moment que acceptaran l'acusació.

Ja acusats de bruixeria, van tenir un final més o menys clar, la mort a la forca. De Margarida no podem saber el final perquè s'ha perdut la documentació, però del Pere sabem que va acabar penjat en un lloc on tota la població va poder veure que s'havien lliurat d'aquell bruixot.

És a dir, les persones inculpades, fossin homes o dones, rebien el mateix tracte quan eren acusades de bruixeria. Tant Pere com Margarida van rebre el mateix tracte durant el desenvolupament del judici i en el dictamen de la sentència final. Tots dos van patir interrogatoris i acaraments, tots dos van disposar de temps per fer al·legacions i van comptar amb advocats defensors. El termini defensori va tenir un paper insignificant i la participació de l'advocat va ser quasi inexistent. És per això, que podem concloure que el tracte que tenien homes i dones era el mateix.

Gràcies a l'elaboració d'aquest treball, he pogut corregir algunes de les idees preconcebudes amb les que vaig començar a fer-ho: l'Església no va ser la principal perseguidora de les bruixes i la foguera no va ser el sistema utilitzat per executar-les.

Sempre he cregut que l'Església havia tingut molt a veure amb la cacera de bruixes. Res de tot això. Qui, majoritàriament, va acusar i jutjar a aquestes dones va ser el poble i els seus representants. Així doncs, la major part dels testimonis en el judici a Margarida eren veïns i veïnes dels pobles més propers. La nostra protagonista s'havia passat mitja vida fugint, però els rumors anaven allà on ella anés.

Sorprèn el paper real de l'Església, ja que la Inquisició sempre ha estat associada a la crema i execució de bruixes, però, a partir del conjunt de documentació recollida i llegida, aquest prejudici ha desaparegut. L'Església, al principi, acostumava a salvar a totes les persones jutjades per bruixeria, perquè la bruixeria, en un inici, no va ser considerada heretgia. Era vista com a conseqüència de la ignorància i superstició de la població. Qui realment va perseguir la bruixeria, i s'hi va acarnissar, va ser la justícia civil, ja que es tractava d'eliminar aquelles persones que no seguien les normes i de desviar la problemàtica social que se'ls hi podia girar en contra. D'altra banda, la gent per

enveges, venjances i por al que no es coneix, és capaç d'acusar altres persones.

En conclusió, Margarida Rugall va ser jutjada per ser bruixa a causa d'uns rumors que es basaven en el seu ofici de metgessa, causa provable per la que tantes dones van haver de passar pel mateix...

En el procés judicial no es van aportar proves ni es va considerar res del que deia Margarida en descàrrec seu. El judici va voler mantenir una aparença legal amb els formulismes emprats, els acaraments, els advocats defensors i les actes però, des d'un principi, la sentència estava dictada.

Si bé és cert que en el procés judicial, base del meu treball, van jutjar més homes que no pas dones, i que tots van rebre el mateix tracte, el nombre de dones acusades per bruixeria a Catalunya i Europa va ser considerablement superior. I aquest fet només és explicable per la imatge de les dones que tenien els *pensadors* del moment: éssers que cauen fàcilment en el pecat i que són temptats a fer mal. La seva inexplicable capacitat guaridora es podia convertir en una diabòlica capacitat per matar.

Si ens parem a pensar, malgrat que les fets es remunten al segle XVI, la cacera de bruixes continua però a altres nivells i amb altres protagonismes. La por al desconegut i als rumors segueixen sent la base de molts prejudicis.

FONTS CONSULTADES

Font arxivística

Bibliografia

Webgrafia

Diccionaris en línia

❖ FONT ARXIVÍSTICA

Direcció General D'arxius, Biblioteques, Museus I Patrimoni, Arxiu Comarcal Del Pallars Sobirà. "Archivo ducal de Medinaceli. La casa Segorbe-Cardona. Sección Pallars". [Consulta: 29 juliol 2019]. Disponible en: <http://xac.gencat.cat/web/.content/xac/01_continguts_arxius_comarcals/ac_pallars_sobira/02_quadre_de_fons_acps/ADM-Pallars.pdf>

❖ BIBLIOGRAFIA⁹⁰

ALCOBERRO, Agustí. "La cacera de bruixes a Europa". En: SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007, p.94-109.

ALCOBERRO, Agustí. "Cacera de bruixes, justícia local i Inquisició a Catalunya, 1487-1643: alguns criteris metodològics" [En línia]. Pedralbes: Revista d'Història Moderna, núm. 28, 2008, p- 485-501. [Consulta: 3 setembre de 2019]. Disponible en: <<https://www.raco.cat/index.php/Pedralbes/article/view/234566>>

ALCOBERRO, Agustí. Vida i mort de Joan Malet, el primer caçador de bruixes de Catalunya [En línia]. Barcelona: Sàpiens, 2018. ISSN 1695-2014. [Consulta: 13 juliol 2019]. Disponible en: <https://www.sapiens.cat/temes/personatges/joan-malet-el-primer-cacador-de-bruixes-de-catalunya_200540_102.html>

ALCOBERRO, Agustí; SAROBE, Ramón. "Els defensors de les bruixes. La fi de la cacera a Catalunya". En: SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007. p.140-155.

AMADES, Joan. *Bruixes i bruixots*. Barcelona: Edicions El Mèdol, 2002. 99 p. ISBN 84-95559-53-6

BADA, Joan. "La Inquisició i la cacera de bruixes a Catalunya". En: SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007. p. 130-139.

---

⁹⁰ Les referències bibliogràfiques han seguit el que indica la UPC a <https://biblioteca.upc.edu/es/investigadors/referencias-bibliografiques#article-revista>

CASTELL GRANADOS, Pau. *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV-XVI)* [En línia]. Tesi doctoral, UB, Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, 2013. p. 345. [Consulta: 30 març 2019]. Disponible en: <https://www.tdx.cat/handle/10803/131462#page=1>

CASTELL I GRANADOS, Pau. *Un judici a la terra dels bruixots. La cacera de bruixes a la Vall Fosca 1548-1549*. Tremp [Lleida]: Garsineu edicions, 2011. 180 p. ISBN 978-84-96779-75-4

CASTELL I GRANADOS, Pau. "Bruixeria i cacera de bruixes a Catalunya: el Pirineu i les terres de Ponent". En: CASTELL I GRANADOS, P.(com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019, p.21-50.

CASTELL I GRANADOS, Pau (com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019. ISBN 978-84-948978-0-1

COLL, Pep. "Les meves bruixes". En: CASTELL I GRANADOS, P. (com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019, p.93-9.

DD.AA. *Així era un aplec de bruixes pas a pas* [En línia]. Barcelona: Sàpiens, 2017. ISSN 1695-2014. [Consulta: 23 agost 2019]. Disponible en: https://www.sapiens.cat/epoca-historica/historia-medieval/document-aixi-era-un-aplec-de-bruixes-pas-a-pas_17868_102.html

DD.AA. *Brueghel, el inventor de la iconografia de las Brujas* [En línia]. Madrid: Descubrir el arte, 2016. ISSN 1578-9047. [Consulta 25 juliol 2019]. Disponible en <https://www.descubrirelarte.es/2016/06/05/brueghel-el-inventor-de-la-iconografia-de-las-brujas.html>

DE PUIG I OLIVER, Jaume. "Nicolau Eimeric i la bruixeria". En: SOBREQÜÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007. p. 33-55.

FERNÁNDEZ TERRICABRAS, Ignasi. "Les bases ideològiques: la confessionalització i la intolerància religiosa a l'Europa moderna (segles XVI-XVII)". En: SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007. p. 56-69.

GARI LACRUZ, Ángel. "La bruixeria a través de les ordinacions d'Àneu" [En línia]. En: PADILLA LAPUENTE José Ignacio (coord.). *L'esperit d'Àneu: llibre de costums i ordinacions de les Valls d'Àneu*. p. 47-58. Esterrí d'Àneu: C.C.V.A, 1999. 170 p. ISBN 978-84-87948-11-4 [Consulta 13 abril 2019]. Disponible en: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3102929>>

GÓMEZ BARGUÉS, María de los Ángeles: *Sobre la bruixa i la bruixeria*. [En línia]. Treball final de grau, Universitat de Lleida, Facultat de Lletres, 2016. 146 p. [Consulta: 30 març 2019]. Disponible en: <<https://repositori.udl.cat/handle/10459.1/59782>>

GOMIS I SERDAÑONS, Cels. *La bruixa catalana. Aplec de casos de bruixeria, creences i supersticions recollits a Catalunya a l'entorn dels anys 184 a 1915*. Barcelona: Editorial Alta Fulla, 1996. 216 p. ISBN 84-86556-27-9

PLADEVALL, Antoni. "La cacera de bruixes a Catalunya". En: SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007, p. 110-129.

RIART, Oriol; ABELLA, Jordi. "La recerca etnogràfica sobre la bruixeria al Pallars". En: CASTELL I GRANADOS, P. (com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019, p.129-145.

ROMA, Josefina. "La bruixeria en la cultura popular. Una ullada a la recerca de Josep M. Batista i Roca". En: CASTELL I GRANADOS, P. (com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019, p. 55-65.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya* [En línia]. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de

Comunicació, 2007. 231 p. [Consulta: 6 abril 2019]. Disponible en: http://www.mhcat.cat/recerca/biblioteca_chcc_publicacions/publicacions_del_museu/per_bruixa_i_metzinera_la_cacera_de_bruixes_a_catalunya

VIOLANT, Ramona; ROS, Ignasi. "Bruixeria i història oral a principi del segle XX: Ramon Violant i «De bruixeria pallaresa»". En: CASTELL I GRANADOS, P. (com.). *Se'n parlave... I n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. Xarxa de Museus de les Terres de Lleida i Aran. 2019, p. 68-89.

VINYOLES, Teresa. "Metgesses, llevadores, fetilleres, fascinadores...: bruixes a l'edat mitjana". En: SOBREQÜÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Per bruixa i metzinera. La cacera d bruixes a Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació. 2007. p. 12-31.

❖ WEBGRAFIA

Centre D'estudis Demogràfics. Fogatges 1497, 1515 i 1553 [En línia]. UAB. [Consulta: 30 setembre 2019]. Disponible en <https://ced.uab.cat/infraestructures/banc-de-dades-de-catalunya/fogatges-1497-1515-i-1553/>

Centre D'estudis Demogràfics. Població de fet per municipis. Catalunya. 14797-91 [En línia]. UAB. [Consulta: 30 setembre 2019]. Disponible en <https://ced.uab.cat/infraestructures/banc-de-dades-de-catalunya/evolucio-i-continuitat-dels-municipis-catalans-1497-2002/>

MORENO CULLELL, Vicente. *La Inquisició* [En línia]. Barcelona: Sàpiens, 2012. ISSN 1695-2014. [Consulta 20 abril 2019]. Disponible en <http://blogs.sapiens.cat/socialsenxarxa/2012/06/17/la-immigracio-francesa-a-catalunya-en-els-segles-xvi-i-xvii/>

RIPOLL, Antoni. "El sàbat de les bruixes" [apunt de blog]. En: Arscultura [en línia]. 2015. [Consulta : 23 agost 2019]. Disponible en: <https://antoniripollblog.wordpress.com/2015/06/02/el-sabat-de-les-bruixes/>

❖ Diccionaris en línia

Diccionari Llengua Catalana, Enciclopèdia Catalana. (GDLC). Disponible en: <http://www.diccionari.cat/>

Diccionari Català Invers. (DILC). Disponible en <https://dilc.org/>

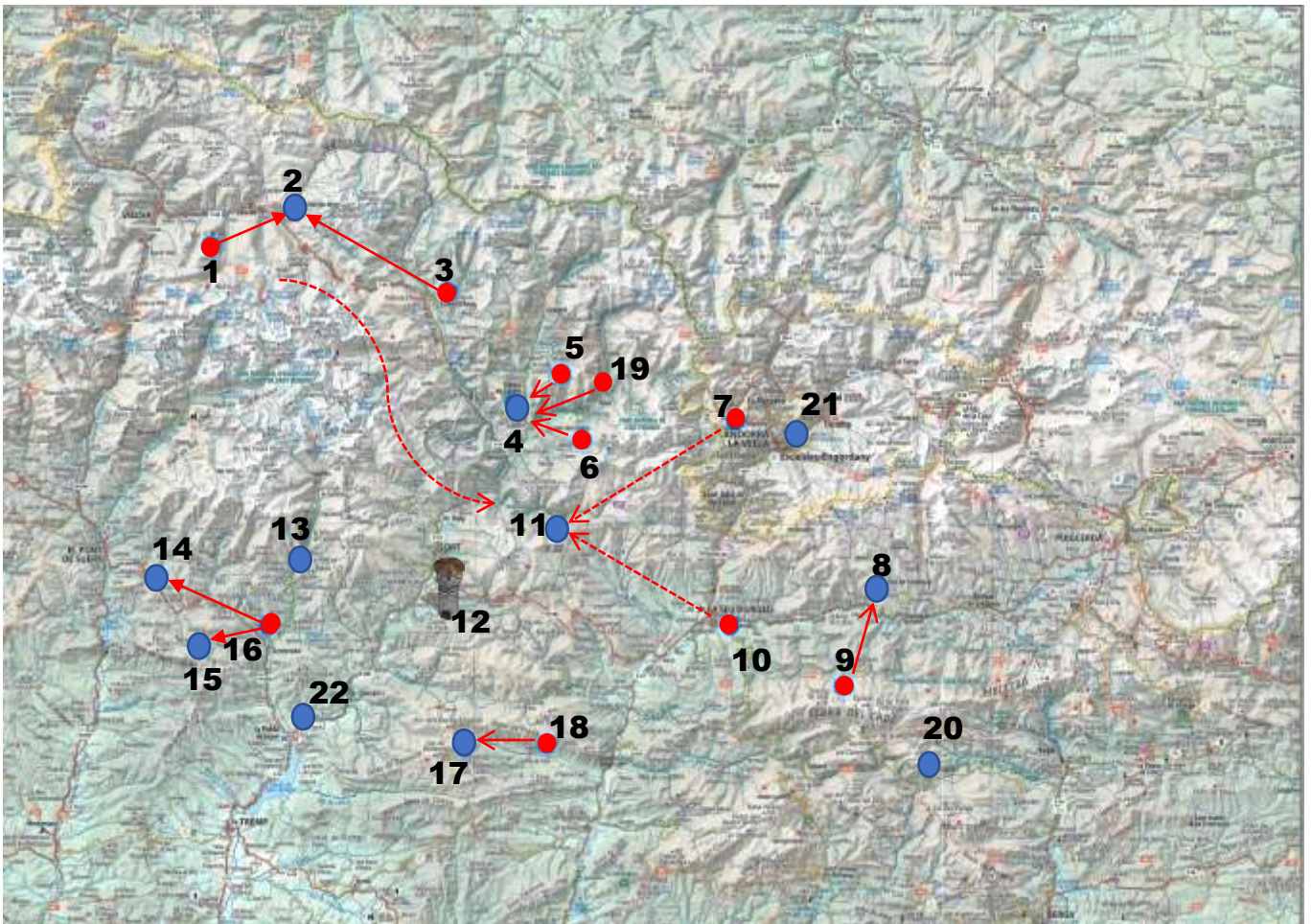
Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans. (DIEC2). Disponible en: <<https://dlc.iec.cat/>>

Diccionari català-valencià- balear. (DCVB). Disponible en: <<http://dcvb.iecat.net/>>

Ribagorça parla. Disponible en: <<http://www.ribagorcaparla.cat/>>

ANNEX

Situació dels diferents llocs de trobades de bruixes al Pirineu⁹¹

Autoria: Elaboració pròpia

1	Bruixes d'Aran	12	Castell de Sort, lloc on es celebrà el judici
2	Pla de Beret	13	Ermita de Sta. Paula de Turbine, bruixes de Paüls
3	Bruixes d'Àneu	14	Viu de Llevata
4	Pla de Negua	15	Prats d'Adons
5	Ribera de Cardós	16	Bruixes Vall de Bòsia
6	Coma de Burg	17	Creueta de Boumort i Llosa de Boixadera
7	Bruixes d'Andorra	18	Bruixes de Cabó
8	Camí de Llers a Músser	19	Bruixes de la Vall Ferrera
9	Bruixes de Baridà	20	Pedraforca
10	Bruixes de la Vall del Segre	21	Estany d'Engolasters (Andorra)
11	Sant Joan de l'Erm	22	Hortonedà

⁹¹ Segons Pep Coll, citats a *Se'n parlave... i n'hi havie. Bruixeria al Pirineu i a les terres de Ponent*. p.59

- **Població de fet per municipis. Catalunya. 1497-91**

<https://ced.uab.cat/infraestructures/banc-de-dades-de-catalunya/evolucio-i-continuitat-dels-municipis-catalans-1497-2002/>

MUNICIPI	(Todas)
PROVINCIA	Lleida
COMARCA	Pallars Jussà
ANY	Any 1553
Suma de POBLACIÓ	Total
Total	1474

- **Fogatges de 1497, 1515-16 i 1553**

cognoms Pallars
Jussà 1553.xls

<https://ced.uab.cat/infraestructures/banc-de-dades-de-catalunya/fogatges-1497-1515-i-1553/>

Per accedir al contingut d'aquests fulls de càlcul, botó dret, objecte full de càlcul, obrir. Instrucció només vàlida en arxiu .doc.

Cognoms Pallars
Sobirà 1553.xls

Aquests documents han estat elaborats pel Centre d'Estudis Demogràfics (CED)

Per consultar els cognoms en arxiu format .pdf cal accedir-hi mitjançant l'enllaç.

- **Buidat de dades de la tesi *Orígens i evolució de la cacera de bruixes a Catalunya (segles XV i XVI)*, de Pau Castell Granados**

base dades
bruixes.xlsx

Per accedir al contingut d'aquest full de càlcul, botó dret, objecte full de càlcul, obrir. Instrucció només vàlida en arxiu .doc

Autoria: Elaboració pròpia

ACUSACIÓ 1	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill d'en Joan Cortal	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida va vendre uns cogombres a la família Cortal. Un dels fills de la família Cortal se'n va menjar un i va morir, després de molts dolors.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coina (12-oct-1548) Joan Cortal (13-oct-1548)	Ho ha sentit dir Ho dona per suposat per la fama que té la Margarida	Tots dos viuen al mateix poble que l'acusada, Mont-Ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura p. 108
Pere l'Hereu (9-nov-1548)	Testimoni visual	Abans de patir tortura p. p. 127
Pere l'Hereu (14-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura p. 142

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada p. 132

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 2	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament de la Dolça Rugall	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Ningú ha vist res però es diu que un dia la Margarida va amenaçar la seva cunyada, la Dolça.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Miquel (13-oct-1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusada, Mont-Ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE REONEIXEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura

Delicte confessat després de la 2a tortura

Delicte confessat després de la 3a tortura

Delicte confessat després de la 4a tortura

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Dolça era la cunyada de la Margarida i estaven barallades., el perquè no es diu però tothom ho sabia

ACUSACIÓ 3	PERSONES ACUSADES
Curar/tractar a un fill d'en Maça	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
El testimoni va demanar a la Margarida Rugall que anés a veure el seu fill que estava molt malalt. La Rugalla li va posar fenoll per tot el cos i li va fer mastegar. Després d'això, el fill va millorar.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Maça (13·oct·1548) p. 58	Testimoni visual	Viu al mateix poble que l'acusada, Mont-Ros Ha fet ús dels seus serveis.
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura

Delicte confessat després de la 2a tortura

Delicte confessat després de la 3a tortura

Delicte confessat després de la 4a tortura

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap

ACUSACIÓ 4	PERSONES ACUSADES
Homicidi de la muller d'en Joan Cortal a través d'oracions/pregàries	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
El testimoni va demanar a la Margarida Rugall que curés a la seva dona perquè estava molt malalta. La Rugalla va anar a casa seva i va dir unes oracions. La muller d'en Cortal no va millorar i aquesta va dir al seu marit que amb les oracions la Rugalla no l'estava curant sinó matant. Finalment, la dona va morir.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Cortal (13-oct-1548)	Testimoni visual	Viu al mateix poble que l'acusada, Mont-Ros Ha fet ús dels seus serveis.
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura

Delicte confessat després de la 2a tortura

Delicte confessat després de la 3a tortura

Delicte confessat després de la 4a tortura

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap

ACUSACIÓ 5	PERSONES ACUSADES
Sap de conjurs, medicines i ungüents	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Tots els testimonis han demanat els serveis de la Margarida com a guaridora perquè amb els senyals, cintes o cabells de les persones malaltes sap quin mal tenen. Sobre aquests elements, la Rugalla fa conjurs i pregàries. També sap fer medicines i ungüents. Els testimonis no ho han vist però han sentit dir que els ungüents els prepara amb gripaus, granotes i serps, i que també hi afegeix òrgans de persones ja mortes.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Cortal (13-oct-1548) Margarida, dona de Jaume Ferrer (20-nov-1548) Joan Bernatxo (20-nov-1548)	Tots han vist com cura la gent. Tots han sentit dir com prepara els ungüents	És veí de Paüls. Ha fet ús dels seus serveis. És veïna de Pobellà. Ha fet ús dels seus serveis. És veí de Paüls. Ha fet ús dels seus serveis.
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4^a tortura feta a la persona acusada p. 132

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 6	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament d'en Joanot de Pedanchs.	Margarida Rugall Pere l'Hereu Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
<p>La Margarida, juntament amb en Pere de l'Hereu, en Jaume Puyo i el Joanot Puyo, van posar verí al vedat d'en Joan de l'Urt. En Pedanchs hi va caminar descalç i el verí el va matar.</p> <p>El testimoni Joan de la Dida explica com a en Joanot de Pedanchs se li van inflar primer les cames i, després el cos sencer fins que el verí li va arribar al cor i va morir. p. 96</p>

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Jaume Puyo (8-nov-1548) p.120	Testimoni visual	Després de patir tortura p.120

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 7	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent del nadó de la molinera.	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida, juntament amb en Pere de l'Hereu, en Jaume Puyo i el Joanot Puyo, van treure la criatura del costat de la seva mare, tots dos estaven al llit. Se'l van passar com si fos una pilota i el van tornar al llit molt ferit. A causa de les lesions, el nadó va morir. p.96

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura p. 120

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 8	PERSONES ACUSADES
Homicidi per enverinament del nadó de la molinera.	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo Joan de la Dida

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida, juntament amb en Pere de l'Hereu, en Jaume Puyo i el Joan de la Dida, van anar a casa dels Coell i van matar-li una filla amb el verí que li van posar al voltant del cor. També van vessar tot el vi de la casa i el blat per tota la sala.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (5-nov-1548) p.101	Testimoni visual	Acarament amb l'acusada, sense tortura
Jaume Puyo (8-nov-1548) p.120	Testimoni visual	Després de patir tortura
Pere l'Hereu (9-nov-1548) p.127	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Pere l'Hereu (13-nov-1548) p.140	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE REONEIXEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada p.131

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 9	PERSONES ACUSADES
Homicidi per espant de Joan de Castellvill	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Margarida, juntament amb Pere de l'Hereu i Jaume Puyo, van entrar a casa d'en Castellvill gràcies a que el diable els va obrir la porta. Tots 3 anaven en forma de gat negre. Joan Castellvill mor de l'ensurt que li fan.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (5-nov-1548) p. 101	Testimoni visual	Acarament amb l'acusada, sense tortura
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 10	PERSONES ACUSADES
Assistir a aplecs amb altres bruixes i bruixots, i el diable (el Boc)	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Margarida, juntament amb Pere de l'Hereu, Jaume Puyo i Joanot Puyo, es van reunir a Serra Espina per planejar quins mals farien aquella nit. El dimoni hi era present en forma de crestó (cabra)

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (5-nov-1548) p. 101	Testimoni visual	Acarament amb l'acusada, sense tortura
Pere l'Hereu (9-nov-1548) p. 126	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Pere l'Hereu (13-nov-1548) p. 140	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4ª tortura feta a la persona acusada p. 132

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 11	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill i la filla de Bernatxo	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove) Mare dels fills assassinats

DESCRIPCIÓ DELS FETS
<p>La mare dels nens assassinats, juntament amb la Margarida Rugall, en Pere de l'Hereu i en Jaume Puyo els hi van posar verí a la boca. Dos dies després van morir. p. 108</p> <p>Seguint els termes del pacte amb el dimoni, es van veure obligats a fer-ho com a càstig per no haver fet el mal després d'haver-se reunit en un aplec diabòlic: quan no es complia el que s'havia planejat, havien de matar a éssers estimats.</p>

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7·nov·1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte
Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura
Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada
Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada
Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada
☒ Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada p. 131

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 12	PERSONES ACUSADES
Mort accidental d'una euga de Bernatxo per un ensurt.	Margarida Rugall Bernatxo Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Estant reunits la Margarida Rugall, en Bernatxo i en Jaume Puyo, s'hi va aparèixer el mateix dimoni en forma de serp. Aquesta aparició va espantar l'euga i per això va morir. p. 109

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7.nov.1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 13	PERSONES ACUSADES
Mort d'un bou de March de Pobellà per emmetzinament.	Margarida Rugall Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall i en Jaume Puyo van espantar el bou, aquest va caure a terra moment que van aprofitar per posar-li verí a la boca. A causa del verí, el bou va morir. p. 109

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 14	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent de la filla d'en Lacayo	Margarida Rugall Jaume Puyo Na Ramona

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall, en Jaume Puyo i la Ramona van entrar a casa d'en Lacayo. El diable els hi va obrir la porta en forma de gat. Van apartar a la filla del costat de la mare i la van cruixir.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7.nov.1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor. D'altra banda, la Ramona estava barallada amb el Lacayo.

ACUSACIÓ 15	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent de la filla d'en Francesc Senaller	Margarida Rugall Jaume Puyo Pere de l'Hereu Joan de la Dida

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall, en Jaume Puyo, en Pere de l'Hereu i en Joan de la Dida van entrar a casa d'en Francesc Senaller. El diable els hi va obrir la porta en forma de gat. Van treure la filla del costat de la mare, li van untar el pit amb un ungüent verinós, la van cruixir i, després, ofegar. p. 110

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
En Francesc Senaller i en Jaume Puyo estaven enfadats, el motiu no es cita en les actes del judici. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 16	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del gendre del Baltezara (no sabem el nom)	Margarida Rugall Jaume Puyo Dona d'en Pere Esquerre

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall, en Jaume Puyo i la dona d'en Pere Esquerre van agafar unes metzines (no s'indica qui les va preparar), van entrar a casa de la víctima i les hi van posar sobre el cap mentre dormia.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7.nov.1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
En Jaume Puyo estava ressentit amb la víctima perquè un dia, estant en la taberna, el gendre del Baltezara va convidar a tothom menys a ell.

ACUSACIÓ 17	PERSONES ACUSADES
Fer ungüents verinosos	Margarida Rugall Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall va preparar uns ungüents verinosos i els hi va donar a en Jaume Puyo. En Jaume va untar una pera amb ells i la va donar a la filla d'en Pere Esquerre amb la intenció d'enverinar-la.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 18	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del gendre del Baltezara (no sabem el nom)	Margarida Rugall Artala

DESCRIPCIÓ DELS FETS
L'Artala i la Margarida Rugall van escanyar la filla de la mateixa Artala. Ho van fer en presència del dimoni, el qual havia adoptat la forma de cuc fastigós. Matar algú estimat era el càstig per no haver fet el mal després d'un aplec diabòlic. p. 114

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap

ACUSACIÓ 19	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament de la Graciana, la neboda de la Rugalla.	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida Rugall, amb altres quatre dones, van obrir la boca de la neboda mentre dormia i li van posar verí. p.115

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Pere Rugall (19-nov-1548)	Ho dona per suposat per la fama que té la Margarida	Germà de l'acusada
Margarida, dona de Pere Rugall (20-nov-1548)	Ho dona per suposat per la fama que té la Margarida	Nora de l'acusada
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
La Margarida Rugall va veure que la seva neboda, la Graciana, duia una joia de la seva mare i es va enfadar.

ACUSACIÓ 20	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament de l'Antonico, el fill d'en March.	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida, juntament amb Pere de l'Hereu i el Jaume Puyo, van posar-li verí al cap de l'Antonico, el qual va morir dies després..

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Pere l'Hereu (9·nov·1548) p.127	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Pere l'Hereu (14·nov·1548) p.142	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 21	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill d'en Maça	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo Joan de la Dida

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La Margarida, juntament amb Pere de l'Hereu, el Jaume Puyo i en Joan de la Dida, van untar amb un unguent enverinat al fill d'en Maça.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Pere l'Hereu (9-nov-1548) p.127	Testimoni visual	Abans de patir tortura
Pere l'Hereu (14-nov-1548) p.143	Testimoni visual	Després de patir tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions prèvies a la tortura busquen lliurar-se dels turments i de l'actuació de la Justícia. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 22	PERSONES ACUSADES
Desenterrar al fill d'en Maça per treure-li el fetge i preparar ungüents amb ell.	Margarida Rugall Pere de l'Hereu Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS
La dona d'en Maça va avortar i la criatura, no batejada, va ser enterrada a prop de casa seva. La Margarida Rugall va anar-hi, va desenterrar-la i es va quedar amb el fetge. Per preparar l'ungüent, va barrejar el fetge amb un gripau, granotes i serps i ho va fer bullir tot junt.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4ª tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les confessions posteriors als turments continuats són producte del dolor.

ACUSACIÓ 23	PERSONES ACUSADES
Mort d'un gran grup d'animals: un cavall, una euga, una vaca i un bou	Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
D'un dia per un altre, els animals van morir. Aparentment, estaven sans però van aparèixer amb les potes trencades i enverinats. p.154

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Pere Rugall (19-nov-1548)	Ho dona per suposat per la fama que té la Margarida	Germà de l'acusada
Margarida, dona de Pere Rugall (20-nov-1548)	Ho dona per suposat per la fama que té la Margarida	Nora de l'acusada
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
El germà i la nora de la Margarida Rugall estaven ressentits amb ella perquè la creien culpable d'haver mort la seva filla.

ACUSACIÓ 24	PERSONES ACUSADES
Mort d'un bou de Joan Baró per emmetzinament	Margarida Rugall L'Artala

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Juntament amb na Artala, qui li va ensenyar l'art de la bruixeria i altres dones, la Margarida Rugall va posar verí a la boca d'un bou d'en Joan Baró.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada (7·nov·1548)
p.114

Delicte confessat després de la 4ª tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les confessions posteriors als turments continuats són producte del dolor.

ACUSACIÓ 25	PERSONES ACUSADES
Mort d'un cavall del prior de Peramea per emmetzinament	Margarida Rugall L'Artala

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Juntament amb na Artala i altres dones, van posar verí a les orelles i a la boca d'un cavall del prior de Peramea.

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada (7·nov·1548)
p.114

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les confessions posteriors als turments continuats són producte del dolor.

ACUSACIÓ 26	PERSONES ACUSADES
Homicidi d'un fill d'en Bruger per escanyament	Margarida Rugall L'Artala

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Juntament amb na Artala i altres dones, van escanyar i cruixir al fill d'en Bruger

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
No n'hi ha		
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura

Delicte confessat després de la 1a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 2a tortura feta a la persona acusada

Delicte confessat després de la 3a tortura feta a la persona acusada (7·nov·1548)
p.114

Delicte confessat després de la 4a tortura feta a la persona acusada

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES

En Bruger havia menystingut l'Artala.

Les confessions posteriors als turments continuats són producte del dolor.

PERE DE L'HEREU: fitxes dels delictes

ACUSACIÓ 1

Desenterrar a Pere Closa per treure-li el fetge

PERSONES ACUSADES

Pere de l'Hereu i la seva dona
Jaume Puyo

DESCRIPCIÓ DELS FETS

TESTIMONIS
(fase enquesta)

Joan Coell (12·oct·1548)

PROVES

Ha sentit dir que el mossèn Joanot de Planissoles va veure com Pere de l'Hereu cavava la fossa.

RELACIÓ AMB
L'ACUSAT/DA

Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros

DELATORS

Jaume Puyo (8·nov·1548)

PROVES

Testimoni visual

MOMENT DE LA DELACIÓ

Acarament: Puyo vs Dida p.121

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES

De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 2	PERSONES ACUSADES
Mort d'un bou i d'una euga de Macià Pedanchs	Pere de l'Hereu

DESCRIPCIÓ DELS FETS
El testimoni ha sentit dir al senyor Macià Pedanchs que en Pere de l'Hereu li havia mort un bou per emmetzinament i que, a més a més, li havia fet esbalçar una somera. p.52

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coell (12-oct-1548)	Ho ha sentit dir a Macià Pedanchs	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Antoni Puyo (13-oct-1548)	Ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 3	PERSONES ACUSADES
Homicidi per espant d'un germà de Joan Maça, Bartomeu	Pere de l'Hereu

DESCRIPCIÓ DELS FETS
No ho ha vist ningú però, el testimoni ha sentit dir que els animals de Maça entraven al vedat de Pere de l'Hereu i aquest es va enfadar: <i>"no cureu que jo us ne faré penedir"</i> . Dies més tard, i del no res, el germà o el fill de Joan Maça es va posar molt malalt. Va morir molt dolorit: Pere de l'Hereu, en forma de porc negre, va espantar-lo i li va donar un cop amb el morro que va caure. p.53 i p.59

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coell (12·oct·1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Joan Miquel (13·oct·1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Joan Maça (13·oct·1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Antoni Puyo (13·oct·1548) PG64	Ho ha sentit dir al mossèn Ramón Maça, germà de Joan Maça	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Pere Esquerre	Ho ha sentit dir a una filla seva, Antonia	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Amenaça prèvia per part de l'acusat a la víctima: <i>"no cureu que jo us ne faré penedir"</i> . Enemistat amb Joan Maça p.56

ACUSACIÓ 4	PERSONES ACUSADES
Rentar-se el cul amb aigua beneïda	Pere de l'Hereu

DESCRIPCIÓ DELS FETS
El mossèn va explicar al testimoni que Pere de l'Hereu va entrar a l'església per resar però va agafar l'aigua beneïda i es va rentar i fregar el cul. p.53

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coell (12.oct.1548)	Ho ha sentit dir al capellà francès, Adam	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 5	PERSONES ACUSADES
Endimoniar a na Lacaya	Pere de l'Hereu

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Ha sentit dir que mentre la Lacaya estava endimoniada afirmava que tenia al seu cos a un bruixot, i aquest deia que era Pere de l'Hereu. p.56

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coina (12-oct-1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
No n'hi ha		

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 6
Homicidi per cruiximent de la filla de Joan Coell

PERSONES ACUSADES
Pere de l'Hereu Joan de la Dida Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove) Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Pere de l'Hereu, Jaume Puyo, Joanot Puyo i Joan de la Dida van agafar la filla de Joan Coell que estava al llit amb la seva mare. Quan ja la havien cruixit i maltractat prou la van tornar al llit. Pocs dies després va morir molt dolorida. A més a més aquella nit se'ls va vessar el vi i el blat per tota la sala. p.56

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Joan Coina (12·oct·1548)	Ho ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
Joanot Puyo (13·oct·1548) PG68	Testimoni visual	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (8·nov·1548)	Testimoni visual	Acarament: Dida i Puyo
Margarida Rugall (10·nov·1548)	Testimoni visual	Quarta tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

- Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura*** p.127
- Delicte confessat després de la 10ª tortura*** p.142

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap. Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 7	PERSONES ACUSADES
Homicidi per espant del fill de Joan Maça, Pero Maça	Pere de l'Hereu Margarida Rugall Joan de la Dida Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove) Na Ramona (Caterina Puyo)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Pere de l'Hereu, juntament amb tots els sobrenomenats van anar, en forma de gats, a casa de Joan Maça. Allà hi havia un fill seu, Pero Maça, que es va espantar al veure'ls. Dos o tres dies després va morir d'aquest espant. p.95 i 110

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Segon interrogatori

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
☒ <i>Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura</i> p.127
☒ <i>Delicte confessat després de la 10a tortura</i> p.142

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Pere l'Hereu i Joan Maça no tenien una bona relació. Hi havia hagut baralles i amenaces anteriorment

ACUSACIÓ 8	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament de Joan de l'Urt	Pere de l'Hereu Margarida Rugall Joan de la Dida Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Tots els sobrenomenats, van posar metzines per les terres de Joan de l'Urt. Aquest, hi va caminar descalç i va morir dies després molt dolorit. PG96

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Segon interrogatori
Jaume Puyo (8-nov-1548)	Testimoni visual	Acarament: Puyo vs Dida. p.120

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 9	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent del fill de la molinera	Pere de l'Hereu Margarida Rugall Joan de la Dida Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Tots junts van entrar a casa de la molinera i van treure el seu fill del llit. A fora van passar-se'l com si fos una pilota. Van tornar-lo al llit molt ferit i, aquella mateixa nit va morir. p.96

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Segon interrogatori
Jaume Puyo (8-nov-1548)	Testimoni visual	Acarament: Puyo vs Dida

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 10	PERSONES ACUSADES
Assistir a aplecs amb altres bruixes i bruixots, i el diable (el Boc)	Pere de l'Hereu Margarida Rugall Joan de la Dida Jaume Puyo (el seu fill Joanot no serà acusat perquè és massa jove)

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Una nit, tots els sobrenomenats, van trobar-se a Serra Espina amb altres dones (de Moncortés i de la Vall d'Àneu). Amb el diable present van decidir què farien aquella nit. p.96

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Joan de la Dida (29-oct-1548)	Testimoni visual	Segon interrogatori

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

Delicte confessat després de la 10^a tortura

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 11	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent de Joan de Castellvill	Pere de l'Hereu Na Ramona (Caterina Puyo) Joan de la Dida Joan Coell

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Tots els de dalt nomenats van anar a casa de Joan de Castellvill. Hi van poder entrar gràcies a que el diable, en forma de cavaller, els va obrir la porta. El van portar fins al paller i allà el van ofegar. p.110

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (7-nov-1548)	Testimoni visual	Primera Tortura
Jaume Puyo (8-nov-1548)	Testimoni visual	Acarament: Puyo vs Dida. p.121

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

 Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura p.127

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 12	PERSONES ACUSADES
Homicidi per cruiximent d'un fill de Francesc Senaller	Pere de l'Hereu Margarida Rugall Joan de la Dida Jaume Puyo Na Fava i la seva filla

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Les sis persones acusades van anar a casa de Francesc Senaller mentre el seu fill dormia. El van treure del lli i el van portar a fora, on el van cruixir. Després el van tornar al llit, al costat de la seva mare. Dies després va morir. p.115

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Margarida Rugall (7-nov-1548)	Testimoni visual	Tercera tortura
Margarida Rugall (10-nov-1548)	Testimoni visual	Quarta tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 13	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill de Joan Cortal	Pere de l'Hereu Jaume Puyo Na Ramona (Caterina Puyo) Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Van anar a casa de Joan Cortal, que esta a Paüls. La porta la va obrir el diable en forma de crestó (cabra). Com sempre, van treure el fill del llit, que dormia amb la mare i li van posar un ungüent pels llavis. Dos dies després va morir molt dolorit. p.127

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Margarida Rugall (10-nov-1548)	Testimoni visual	Quarta Tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura p.127

Delicte confessat després de la 10a tortura p.142, a la ratificació se'n desdiu p.144

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 14	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill Marc, Antonico	Pere de l'Hereu Jaume Puyo Na Ramona (Caterina Puyo) Margarida Rugall

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Van anar fins a Pobellá i allà van posar-li metzines al cap (ungüent) d'Antonico, el qual va morir amb molt dolor pocs dies després. p.127

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Jaume Puyo (23-nov-1548)	Testimoni visual	Acarament amb Pere de l'Hereu. p.157

MOMENT DE RECONEIXEMENT DEL DELICTE

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

Delicte reconegut per l'acusat/da abans de la tortura p.127

Delicte confessat després de la 10a tortura a la ratificació se'n desdiu. p.144

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
De la lectura de les actes del judici no se'n dedueix cap.

ACUSACIÓ 15	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del filla i la filla de Bernatxo	Pere de l'Hereu Jaume Puyo Na Bernatxa Joana Coell

DESCRIPCIÓ DELS FETS
<p>La mare dels nens assassinats, juntament amb la Margarida Rugall, en Pere de l'Hereu i en Jaume Puyo els hi van posar verí a la boca. Dos dies després van morir.</p> <p>Seguint els termes del pacte amb el dimoni, es van veure obligats a fer-ho com a càstig per no haver fet el mal després d'haver-se reunit en un aplec diabòlic: quan no es complia el que s'havia planejat, havien de matar a éssers estimats. p.131</p>

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ
Margarida Rugall (10-nov-1548)	Testimoni visual	Quarta Tortura

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
☒ <i>En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte</i>

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Les acusacions posteriors als turments són producte del dolor.

ACUSACIÓ 16	PERSONES ACUSADES
Homicidi per emmetzinament del fill de Pere Lacayo, Johan Ramón	Pere de l'Hereu

DESCRIPCIÓ DELS FETS
Tots dos estaven barallats a causa d'una multada imposada per Pere Lacayo (cònsol) a Pere de l'Hereu. Hereu va respondre de forma amenaçadra davant la multa: <i>no cureu que jo us ne donaré paga</i> . Els dos van anar al batlle i aquest els va fer prometre que no parlarien més del tema, que ja estava tancat. I, uns dies després el fill de Pere Lacayo, Johan Ramón va emmalaltir per causes inexistents i va morir. p.150

TESTIMONIS (fase enquesta)	PROVES	RELACIÓ AMB L'ACUSAT/DA
Pere Lacayo (20·nov·1548)	Ha sentit dir	Viu al mateix poble que l'acusat, Mont-ros
DELATORS	PROVES	MOMENT DE LA DELACIÓ

MOMENT DE RECONeixEMENT DEL DELICTE
--

En cap moment la persona acusada reconeix o confessa el delicte

ALTRES CIRCUMSTÀNCIES
Pere Lacayo i Pere de l'Hereu no tenien una bona relació: en Lacayo, com a cònsol, va imposar a en Per de l'Hereu una multa (no se n'especifica el motiu) i aquest es va negar a pagar-la). Pot ser una possible venjança.